

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Zobrazení ženských literárních postav intelektuálek v literatuře první poloviny 20. století

Diplomová práce

Autor:	Bc. Daniela Krátká
Studijní program:	Učitelství pro střední školy
Studijní obor:	Učitelství pro střední školy – český jazyk a literatura Učitelství pro střední školy – základy společenských věd
Vedoucí práce:	doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.
Oponent práce:	Mlsová Nella, PhDr. Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Daniela Krátká

Studium: P16P0549

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - český jazyk a literatura, Učitelství pro střední školy - základy společenských věd

Název diplomové práce: **Zobrazení ženských literárních postav intelektuálek v literatuře první poloviny 20. století**

Název diplomové práce AJ: Depiction of intellectual female literary characters in literary from the first half of the 20th century.

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Studie je věnována literatuře psané ženami v první polovině 20. století, které ve svých vybraných dílech zobrazují postavu intelektuálky. Studie si klade za cíl zjistit, jak tato literatura reflektuje soudobou situaci, ve které se česká ženská inteligence nacházela.

BAHENSKÁ, Marie. Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století. Praha: Libri/SLON, 2005. 176 s. BUZKOVÁ, Pavla. Krise ženskosti. Praha: Melantrich, 1925, 184 s. MALÍNSKÁ, Jana. Do politiky prý žena nesmí proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století. Praha: Libri/Slon, 2005. 173 s. BUZKOVÁ, Pavla. Pokrokový názor na ženskou otázku. Praha: Pokrok, 1909, 46 s. PACHMANOVÁ, Martina. Zrození umělkyně z pěny limonády. Praha: UMPRUM, 2013, 163 s. UHROVÁ, Eva. Ženy, které dokázaly myslet i bez manžela. Praha: Krásná paní, 2009, 80 s.

Garantující pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Alena Zachová, CSc.

Oponent: PhDr. Nella Mlsová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 16.11.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně pod vedením vedoucí práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Daniela Krátká

Poděkování

Ráda bych předně poděkovala vedoucí své diplomové práce paní doc. PaedDr. Aleně Zachové, CSc. za odborné rady, cenné připomínky a konzultace, které mi při zpracování práce poskytla. Dále pak děkuji své rodině a nejbližším přítelkyním Barboře Šedivé a Nele Macháčkové, které mi dodávaly podporu a pochopení nejen při psaní této práce, ale stály při mně po celou dobu mých vysokoškolských studií.

Anotace

KRÁTKA, Daniela. *Zobrazení ženských literárních postav intelektuálek v literatuře první poloviny 20. století*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019, 83 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zabývá českou literaturou psanou ženami v 1. polovině 20. století a jejich způsobem zobrazení ženských intelektuálních postav. Práce je tematicky rozdělena na dva celky. První část je teoretická, reflektuje soudobou ženskou otázku v oblastech ženského vzdělávání a profesního uplatnění. Následuje část interpretační, ve které jsou s důrazem na způsob ztvárnění intelektuální hrdinky rozebrána tři díla českých autorek – povídka *Zlatovlas* od Věnceslavy Lužické, román *Doktorka Diana Holcová* od Heleny Dvořákové a román *Dlouhá noc* od Evy Jurčinové. Cílem diplomové práce je nejen zjistit, jak je postava intelektuálky vybranými autorkami zobrazena, ale i zachytit proměny a vývoj této postavy v kontextu soudobé ženské otázky.

Klíčová slova: intelektuálka, emancipace, Věnceslava Lužická, Helena Dvořáková, Eva Jurčinová

Annotation

KRATKA, Daniela. *Examination of Women in Literature as Intellectual Characters in the 1st half of the 20th Century*. Hradec Kralove: Pedagogical Faculty in Hradec Kralove, 2019, pp. 83. Diploma Thesis.

This thesis is examining the subject of Czech literature written by women in the 1st half of the 20th century and the way in which they portray female intellectual characters within their literature. The thesis is thematically divided into two parts. The first is more theoretical, examining the question of female education and their career opportunities available to them in that specific period. The second part is more interpretational, considering the way female intellectual heroes are portrayed in three literary pieces by Czech female authors – *Zlatovlas* by Venceslava Luzicka, *Doktorka Diana Holcova* by Helena Dvorakova, and *Dlouha noc* by Eva Jurcinova. The aim of the thesis is not only to examine the way the authors portray their female intellectual heroes, but also to capture the way this specific literary character has gradually changed with time.

Key words: women intellectuals, emancipation, Venceslava Luzicka, Helena Dvorakova, Eva Jurcinova

Obsah

Úvod	9
1. Po stopách českých intelektuálů	11
1.1. Cesta žen k vyššímu vzdělání.....	11
1.1.1. Otázka dívčího vzdělání a jeho možnosti ve 2. polovině 19. století	11
1.1.2. Zpřístupnění středního a vysokoškolského vzdělání	14
1.2. Od vzdělání k profesi	17
1.2.1. Počátky profesní aktivity žen	18
1.2.2. Vstup žen do intelektuálních profesí	20
2. Věnceslava Lužická: Zlatovlas.....	26
2.2. Recepce autorčiny tvorby.....	26
2.2. Obecná charakteristika díla	28
2.3. Postava intelektuálky Milady	29
2.3.1. Charakteristika Milady	29
2.3.2. Cesta za vzděláním	29
2.3.3. Intelektuální profese	33
2.3.4. Náhled na manželství a mateřství.....	34
2.3.5. Konfrontace intelektuálky se společností	37
2.4. Shrnutí	41
3. Helena Dvořáková: Doktorka Diana Holcová.....	44
3.1. Recepce autorčiny tvorby.....	44
3.2. Obecná charakteristika díla	45
3.3. Postava intelektuálky Diany.....	46
3.3.1. Charakteristika Diany	46
3.3.2. Cesta za vzděláním	47
3.3.3. Intelektuální profese	50
3.3.4. Náhled na partnerství/manželství	52
3.3.5. Náhled na mateřství	55
3.3.6. Konfrontace intelektuálky se společností	56
3.4. Shrnutí	59

4. Eva Jurčinová: Dlouhá noc.....	62
4.1. Recepce autorčiny tvorby.....	62
4.2. Obecná charakteristika díla	63
4.3. Postava intelektuálky Věry.....	64
4.3.1. Charakteristika Věry.....	64
4.3.2. Cesta za vzděláním	65
4.3.3. Intelektuální profese	66
4.3.4. Náhled na manželství a mateřství.....	68
4.3.5. Konfrontace intelektuálky s okolím	70
4.4. Shrnutí	72
5. Závěr	75
Seznam použité literatury	78

Úvod

V dnešní době je naprosto běžné, že ženy graduují na vysokých školách, zastávají vysoké politické posty nebo podle své kvalifikace volí zaměstnání, díky kterému si vydělávají vlastní finanční prostředky, a mohou tak být ekonomicky nezávislé. Poohlédneme-li se však o několik desítek let zpět, zjistíme, že toto vše bylo pro generace žen z druhé poloviny 19. století jen velice těžko dosažitelné. Vysokoškolsky vzdělaná nebo jinak odborně kvalifikovaná žena, která by si svým umem či intelektem zajistila finanční nezávislost, byla až do posledních dekad 19. století pouze snovou vizí zastánců ženské emancipace. Přístup žen a dívek k vyššímu studiu umožnily v našem prostředí až reformy z konce 19. a především z počátku 20. století. Jakmile se dívkám otevřely brány středních škol a univerzit, záhy začaly do veřejného života pronikat první odborně vzdělané intelektuálky, které průkopnický razily cestu k ženské samostatnosti a bouraly letitou představu o údělu ženy, coby výhradně matky, manželky a vzorné hospodyně.

Na všechny tyto emancipační proměny ženského světa pochopitelně zareagovala i česká umělecká literatura. Dříve okrajová tematika dívčího vzdělávání a profesní seberealizace se začíná v beletrii 1. poloviny 20. století objevovat o poznání výrazněji a do literatury postupně proniká nový intelektuální typ hrdinky, jímž je odborně vzdělaná a profesně zainteresovaná žena, která si již sama rozhoduje o své životní dráze.

V naší diplomové práci se na tyto postavy intelektuálek z vybraných děl českých spisovatelek zaměříme podrobněji a zároveň představíme i vývoj historicko-spoločenských událostí, v nichž se česká ženská inteligence utvářela a déle formovala. Ještě před tím, než nastíníme strukturu práce, je potřeba na úvod blíže specifikovat náš střed zájmu. Již název práce vypovídá o tom, že v centru pozornosti budou literární postavy intelektuálek. Jakou postavu si však pod označením „*intelektuálka*“ přesněji představit? Abychom dali naší práci jasnější směr a nastavili jí mantinely, položili jsme si hned na začátek základní otázky, a to koho za intelektuálku považujeme a jaká kritéria jsou pro nás v této věci určující? Odpověď jsme hledali ve výkladových slovnících. Ten nejrozsáhlejší, *Příruční slovník jazyka českého*, nabízí následující charakteristiku: intelektuál/ka je „*příslušník vrstev s vyšším vzděláním; člověk duševně pracující*“¹, velmi podobné znění „*vzdělanec duševně pracující*“² se

¹ Heslo: Intelektuál/ka. In *Příruční slovník jazyka českého I. díl A-J*. Státní nakladatelství: Česká akademie věd a umění. Praha: 1935-1937, s. 1134.

² Heslo: Intelektuál/ka. In *Slovník spisovného jazyka českého. Díl I. A-M*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960, s. 739.

o intelektuálovi dočteme i ve *Slovníku spisovné češtiny*. Opírajíc se o tyto výklady, jako atributy určující postavu intelektuálky, jsme zvolili zaprvé vyšší vzdělání (alespoň středoškolské s maturitou či vysokoškolské) a dále profesi duševního rázu, ve které jsou vědomosti a intelekt využity.

A nyní blíže ke struktuře této diplomové práce, její text je rozdělen do několika tematických kapitol, které jsou dále podrobněji rozpracovány. Počáteční kapitola je kontextová, reflektuje soudobou ženskou otázku v oblastech ženského vzdělávání a profesního uplatnění a připomíná dlouhý proces, na jehož počátku se ženy učí vařit a pečovat o domácnost a na jehož konci hledají profesní uplatnění první české vysokoškolačky. V této kapitole jsme vycházeli především z odborných publikací předních českých historiček zabývajících se ženskou otázkou, jakými jsou například Dana Musilová, Milena Lenderová či Marie Bahenská.

Po první kontextové kapitole následuje interpretační část práce, ve které již zpracováváme jednotlivé tituly se zaměřením na způsob zobrazení intelektuální hrdinky. Jako první je ve druhé kapitole nahlíženo na postavu vysokoškolské studentky Milady z povídky *Zlatovlas* (1912) od Věnceslavy Lužické. Ve třetí kapitole se zabýváme postavou historičky z románu *Doktorka Diana Holcová* (1941) od Heleny Dvořákové a jako poslední byla k rozboru vybrána postava lékařky Věry Skálové z románu *Dlouhá noc* (1948) od Evy Jurčinové, které je věnována kapitola čtvrtá. U každého titulu je vždy nejprve stručně nastíněna recepce autorčiny tvorby a jeho obecná charakteristika, následuje vlastní analýza a interpretace textu. Abychom v nazírání na postavu zachovali tematickou jednotnost, stanovili jsme si pět kategorií, v nichž intelektuální hrdinky zachycujeme – obecná charakteristika intelektuálky, cesta za vzděláním, intelektuální profese, hrdinčin náhled na manželství a mateřství a konfrontace intelektuálky s okolím.

Cílem práce je nejen zjistit to, jak jednotlivé autorky postavu intelektuálky zobrazují, ale i objasnit, jak se v těchto postavách odráží reálná soudobá problematika ženské otázky. V neposlední řadě nás bude zajímat vývoj, který tento typ hrdinky zaznamenává, což objasní zejména závěrečná kapitola, ve které zjištěné informace shrnujeme a provádíme jejich vzájemnou komparaci. Práci uzavírá seznam použité primární a sekundární literatury.

1. Po stopách českých intelektuálů

*„Ještě dnes mnozí považují za odvahu
vzít si za manželku studovanou ženu,
neb bývá kritická, a tudíž její vztah
k muži nemá ani stínu oné adorace,
s níž často vzhlíží k muži pouze
pro manželství vychovaná žena!“³*

Boje o právo žen na vyšší vzdělání spojené s možností vyššího profesního uplatnění jsou neopominutelnou součástí našich sociálních a kulturních dějin a neoddělitelně patří k základním rysům českého emancipačního procesu, který v našem prostředí vypukl zhruba v 1. polovině 19. století a trval téměř jedno století. Během této doby se podoba dívčího školství postupně proměňovala, avšak k těm nejintenzivnějším změnám došlo především ve 2. polovině „dlouhého“ století, kdy dívčí vzdělávání dostalo rys odbornosti a vážnosti. Na následujících stranách se pokusíme vylicit všechna úskalí a překážky, které bylo nezbytné zdolat, aby české ženy mohly studovat na středních a vysokých školách a aby mohly své znalosti uplatnit na pracovním trhu. Zmapujeme cestu, v jejímž cíli se ženám konečně podařilo se vymanit z letité ekonomické i intelektuální dominance mužů.

1.1. Cesta žen k vyššímu vzdělání

1.1.1. Otázka dívčího vzdělání a jeho možnosti ve 2. polovině 19. století

Život ženy v 19. století měl podle nepsaných, ale obecně uznávaných norem spočívat v naplnění tří rolí – manželky, matky a hospodyně.⁴ Zatímco mužům byla vyhrazena sféra veřejná, ženy patřily podle tradice do sféry soukromé, tedy do domácnosti k plotně a k dětem.⁵ Této představě o ženském údělu plně odpovídaly i možnosti dívčího vzdělávání, které byly dlouhou dobu značně omezené a za těmi chlapeckými výrazně zaostávaly.

³ KAVANOVÁ, M. Pod dojmem Masarykových myšlenek a činů. In *Masaryk a ženy*. Ženská národní rada, Praha: 1930, s. 227-228.

⁴ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 7.

⁵ LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009, s. 206.

V první polovině 19. století byla kvalita a možnosti dívčího vzdělání výlučně otázkou peněz. Pravděpodobně nejprostšího vzdělání se dostávalo dívkám z nemajetných rodin, k jejichž výuce sloužily veřejné triviální školy. Možnostmi i kvalitou vzdělání na tom byly o něco lépe dívky ze středních a vyšších vrstev. Jejich výuka byla vedena zpravidla domácími učiteli, kteří je vyučovali literárním předmětům, kreslení, hudbě, náboženství, a v neposlední řadě byl dívkám vštěpován i um praktických činností (ruční práce, vaření apod.). Na domácí výuku pak mohl případně navázat některý z laických soukromých ústavů, penzionát či školy klášterní.⁶ Přes všechny rozdíly, jež byly dány finančními možnostmi rodin, je společným rysem dívčího vzdělávání fakt, že za dostatečné bylo, kromě trivia a náboženství, považováno především zvládání činností vztahujících se k výchově dětí a k vedení domácnosti. Zda je to domácnost aristokratická, spojená s adekvátní reprezentací manžela, anebo venkovská, kde ženy musely tvrdě pracovat, na věci nic neměnilo.⁷

Vzdělávání dívek je ve 30. a 40. letech 19. století spjaté i se jmény několika spisovatelek. Ideál ženy – hospodyně, matky a manželky, jejíž vzdělání je ku prospěchu rodině a národu, zastávala autorka preskriptivní literatury Magdalena Dobromila Rettigová. Jakkoli se dnešní optikou může takto změřená výchova jevit jako zpátečnická či zaostalá, je nutné si uvědomit, že Rettigová své výchovné dívčí příručky vydávala v době, kdy se na vzdělání dívek kladl minimální důraz.⁸ Z dalších literárně činných žen, jež tento ženský ideál podporovaly, zmíníme například Honoratu Zapovou či Lauru Hanušovou.

Kvalitativně zažívá dívčí školství vzestup zhruba v polovině 19. století, kdy se uvolňují politické poměry a do dívčího vzdělávání začínají pronikat nové progresivnější tendence spojené s národně obrozeneckým programem. Prvním, kdo nejen uznával potřebu pozvednout ženskou vzdělanost, ale kdo zároveň pro zlepšení dívčího školství i mnoho udělal, byl Karel Slavoj Amerling. Tento muž se zasloužil o to, že roku 1843 bylo k pražskému vzdělávacímu ústavu *Budeč* připojeno i dívčí oddělení, čímž vznikla vůbec první česká škola pro dívky.⁹ Od roku 1844 do roku 1870 se mohly dívky ve věku 5-18 let vzdělávat také v dívčím ústavu Bohuslavy Rajské, který měl nabízet nezbytný profesionální základ českým učitelkám.¹⁰

⁶ LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 49-50.

⁷ Tamtéž, s. 58

⁸ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 16.

⁹ Tamtéž, s. 10-12.

¹⁰ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 93.

Se vstupem do 2. poloviny 19. století se dívčí vzdělávací ústavy a školy zakládají čím dál častěji, byť některé z nich fungují jen několik málo let. Z těch nejvýznamnějších škol zmíníme například ústav manželů Svobodových, kde se vzdělávala (a později zde i vyučovala) Eliška Krásnohorská, Zdeňka Havlíčková, Anna i Františka Tesařovy, Blažena Erbenová a další,¹¹ či dívčí škola Spolku Slovanek. Stále však musíme mít na paměti skutečnost, že na tehdejší dívčí školy nelze nahlížet jako na instituce středního školství, které by žačkám poskytovaly určitou kvalifikaci pro výkon povolání. Ústavy nabízely „pouze“ takové penzum vědomostí, které odpovídalo konstruktu feminity – tedy přetrvávající představě, že vzdělání má ženě posloužit v domácích činnostech, k výchově dětí a k reprezentaci manžela.

Od počátku 60. let 19. století se dívčí školství začíná postupně přenášet ze soukromých kruhů na bedra státu, samosprávy nebo ženských spolků. Spolkové dívčí školy (př. průmyslová škola Spolku Svaté Ludmily, později obchodní a průmyslová škola Ženského výrobního spolku aj.) se zaměřovaly zpravidla na odborné vzdělání dívek z chudších poměrů. Tento typ škol neměl vzdělanostní ambice, poskytoval žákyním kvalifikaci (zpravidla v manuálním oboru) pro výkon povolání, jež bylo v jejich případě nutnou existenční potřebou.

Nově však byly také zřizovány tzv. vyšší dívčí školy, které svým charakterem školy měšťanské nabízely vzdělání dívkám ve věku od 11 do 15 let. První takovou školou byla Vyšší dívčí škola v Písku, otevřená roku 1860,¹² o tři roky později následovalo otevření *Vyšší dívčí školy královského hlavního města Prahy*, která se prakticky hned od svého otevření stala vyhledávanou institucí, kam byly kvůli vysokému školnému posílány převážně dívky z dobře situovaných rodin.¹³ Studijní plán a účel této školy je význačně shrnut v její zakládající listině: „*Účelem této vyšší dívčí školy jest, aby nespouštějíc se zřetele povolání ženského pohlaví v domácnosti, v rodině, ve společnosti národní, odrostlejší ženské mládeži československé, která poměry svými k tomu jest vedena, učbou a vychováním podala té míry vzdělání vyššího, které se vyhledává pro společenské vrstvy vzdělanější.*“¹⁴ Jak vidno, v náhledu na dívčí vzdělávání se stále udržuje představa o tradičním ženském údělu.¹⁵ Jelikož

¹¹ KRÁSNOHORSKÁ, E. Kus mládí ve škole. In *Z mého mládí. Vzpomínky životopisné*. Praha: Vaněk a Votava, 1928, s. 84.

¹² LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 94.

¹³ PÁNKOVÁ, M., MORKES, F., MATYÁŠOVÁ, A. *Vzdělávání dívek v Čechách*. 2., upr. vyd. V Praze: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008, s. 16.

¹⁴ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 125.

¹⁵ Text zakládající listiny je přitom až z roku 1887 (viz BAHENSKÁ, M. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 50.

však škola představovala vrchol možného dívčího vzdělání, byla volena hlavně pro dcery přední české intelektuální společnosti. Mezi studentkami tak najdeme např. Zdeňku Havlíčkovou, budoucí spisovatelky Marii Gebauerovou, Marii Červinkovou-Riegrovou, Pavlu Moudrou, Helenu Malířovou-Noskovou, Annu Marii Tilschovou, Zdeňku Braunerovou a další.¹⁶

Mnoho novinek vnesl do dívčího školství tzv. Hasnerův zákon z roku 1869.¹⁷ Kromě úprav vzdělávacích osnov byly nově pro dívky zřizovány školy měšťanské a ženské učitelské ústavy, které představovaly nové maximum možného dívčího vzdělání. Absolventky dívčího pedagogia byly po vykonání zkoušky plně kvalifikovanými učitelkami.¹⁸ V následujících letech však sledujeme spíše než pozvednutí dívčího vzdělání návrat k Rettigovským ideálům. To se mimoděk zrcadlí jak v zakládání hospodyňských a kuchařských škol, tak v ministerském nařízení z roku 1878, které uvádí v platnost striktní zákaz přijímání žen na univerzity. Jak vidno, ženské vzdělání bylo i hluboko ve 2. polovině 19. století značně podhodnocováno a směřovalo primárně k profesionálnějšímu naplnění tradičních ženských rolí.

Otázka dívčího vzdělávání plnila nejen dobový tisk, ale pochopitelně se odrazila i v umělecké literatuře. Zřetel na vzdělání hrdinek najdeme především u pokrokově smýšlejících autorek 2. poloviny 19. století (např.: Svobodová – *Přetížený klas* (1892), Božena Viková-Kunětická – *Svatý Mikuláš*, Anna Lauermannové-Mikšová – *Ve větvích staré hrušně*, Eliška Krásnohorská – *Svéhlavička* (1899) a další.

1.1.2. Zpřístupnění středního a vysokoškolského vzdělání

Z toho, co jsme výše popsali, je patrné, že snahám o vyšší dívčí vzdělání bránila dlouhá léta představa, že vzdělání má ženu vybavit pouze těmi dovednostmi a vědomostmi, které využije pro domácí účely a vlasteneckou myšlenku. Na přelomu 19. a 20. století však ženám takto omezený účel vzdělání přestává stačit a objevují se první snahy o zpřístupnění všeobecného středního a následně vysokoškolského vzdělání.¹⁹ V čele tohoto úsilí stojí

¹⁶ TÁBORSKÝ, F. *Vyšší dívčí škola hlavního města Prahy a její význam pro českou kulturu*. Praha, 1928, s. 6-8.

¹⁷ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005, s. 32.

¹⁸ PÁNKOVÁ, Markéta, František MORKES a Alena MATYÁŠOVÁ. *Vzdělávání dívek v Čechách*. 2., upr. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008, s. 11.

¹⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, P. Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích. In PTÁČKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. (eds.), *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie: (sborník příspěvků z IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*.

především Eliška Krásnohorská, která přichází s vizí prvního dívčího gymnázia. Nutno uvést, že Krásnohorská nebyla zcela první, kdo se snažil tuto myšlenku prosadit. Objevila se již roku 1868 a stáli za ní pražští profesori Gabriel Blažek, Pavel Jehlička a doktor František Čupr. Jejich pokus se ovšem setkal s neúspěchem – zájem o studium projevíly jen dvě žákyně.²⁰ Situace na přelomu 19. a 20. století je však jiná. Volání žen po vyšším vzdělání opravňujícím k lepším pracovním pozicím je slyšet stále hlasitěji.

Gymnaziální vzdělání, chápáné hlavně jako příprava na univerzitu, však bylo mnohými stále vnímáno jako pro ženu nepřiměřeně vysoké, zbytečné, ba dokonce odporující fyziologickým předpokladům ženy.²¹ Negativní naladění veřejnosti vůči představě dívčího gymnaziálního vzdělání popisuje Krásnohorská i ve svých pamětech: „*Nalezlo se i dost zarputilých nepřiznivců i v samých kruzích inteligence našinské, po hříchu i z učitelstva. Tak například i učitel státního ústavu dr. Hrys, [...] věstil mně: »Bůh vás bude trestati za hřích proti zákonům jeho odvěčným, setrváte-li přitom znemravňování českých dívek [...].«*“²² Přes vlnu odporu se Krásnohorské nakonec podařilo v roce 1890 nejprve zřídit nezbytný spolek – *Minerva, spolek pro ženské studium*, pod jehož vydržováním bylo v témže roce otevřeno první soukromé dívčí gymnázium – Minerva. Přestože se Minerva těšila poměrně velkému zájmu a do širší vzdělání byla rovna chlapeckým gymnáziím, jako soukromá instituce neměla až do roku 1908 právo veřejnosti, a tudíž nemohla vydávat maturitní vysvědčení opravňující k vysokoškolskému studiu.²³ V praxi toto omezení znamenalo, že absolventky Minervy musely zpočátku skládat maturitní zkoušku na některém z pražských chlapeckých gymnázií. Připomeňme ještě, že i přes oficiální umožnění gymnaziálního studia měly první minervistky velice složitou pozici. Pro okolí bylo jejich „na ženu nepřiměřeně vysoké vzdělání“ důvodem k pošklebkům i výtkám. Ve svých vzpomínkách to líčí například Ludmila Matiegková, jedna z prvních českých vysokoškolsky vzdělaných žen: „*Když jsem začala chodit do gymnasia [studium zahájila v roce 1901 – pozn. DK], ...babička to dlouho vytýkala rodičům, zejména matce. Smířila se s tím nutným zlem, když své mínění neprosadí.*“²⁴ I na tomto příkladu lze ilustrovat, jak rozdílně mohla být otázka vyššího dívčího vzdělání vnímána.

1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006, s. 359.

²⁰ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996, s. 165.

²¹ BURDOVÁ, Pavla, Historie školy In SMĚŘIČKOVÁ, H. aj. *První české dívčí gymnázium: sborník ke 100. výročí založení: [1890-1990]*. Praha: Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, 1990, s. 17.

²² KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Výbor z díla II.* Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, 489-490.

²³ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století.* 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 436.

²⁴ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996, s. 166.

První maturantky Minervy, mezi nimiž nalezneme jména jako Anna Honzáková (budoucí první česká lékařka), Marie Baborová (budoucí první česká doktorka filozofie) či Rosalie Machová (budoucí oční lékařka)²⁵, se pochopitelně chtěly hlásit ke studiu na vysoké škole. Vzhledem k přetrvávajícímu zákazu ženského vysokoškolského studia však mohly za zvláštního povolení na univerzitu vstoupit pouze jako hospitantky, tedy bez práva vykonávat zkoušky.²⁶ Jednou z prvních univerzitních hospitantek byla i Božena Jiráňková, budoucí ředitelka Minervy, která poměry na univerzitě popisuje následovně: „*Práva imatrikulace jsme neměly [...]. Bylo třeba požádati každého profesora o povolení, abychom směly chodit do jeho přednášek a seminářů. [...] Žádost za připuštění k řádnému studiu jsme poté poslaly k ministerstvu a zatím jsme studovaly dál, jako bychom byly řádnými posluchačkami.*“²⁷ Na základě opakované žádosti hospitujících univerzitních studentek bylo v roce 1897 ženám oficiálně povoleno řádné studium na filosofické fakultě a o tři roky později následovalo povolení studovat i na fakultě lékařské. Podmínky pro přijetí na univerzitu byly stanoveny následovně: rakouské státní občanství, dosažení 18 let a vykonaná maturita.²⁸ Zakončit studium filosofické fakulty bylo možné buď po třech letech (tímto zakončením získala absolventka oprávnění vyučovat na středních školách) nebo po pěti letech. Ryze první vysokoškolsky vzdělanou ženou, která studium dokončila s titulem PhDr., byla v roce 1901 Zdeňka Baborová. O rok později ji následovala Anna Honzáková, která se stala první českou lékařkou. Počet vysokoškolaček na české univerzitě se v prvním desetiletí 20. století pohyboval mezi deseti až třiceti ročně.²⁹ Tento skromný počet nám jen potvrzuje, jak výjimečné byly ženy, které jako první vstupovaly na akademickou půdu. Ze statistik uvedených ve čtvrtém díle publikace *Dějiny univerzity Karlovy* lze vyčíst fakt, že přestože v nadcházejících letech stoupal počet vysokoškolaček pomalu, bylo to stoupání vytrvalé.³⁰

V návaznosti na interpretační část naší práce je nutné zmínit ještě jedno novum, které se na počátku století do vyššího dívčího školství zavádí – dívčí lycea. Tento druh středních

²⁵ SMĚŘIČKOVÁ, H. První absolventky a jejich uplatnění, In *První české dívčí gymnázium: sborník ke 100. výročí založení: [1890-1990]*. Praha: Ústřední ústav pro vzdělávání ped. pracovníků, 1990, s. 70.

²⁶ LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 263.

²⁷ JIRÁNKOVÁ, Božena. Z doby mých studií. In HONZÁKOVÁ, Albína (ed.). *Československé studentky let 1890-1930: almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: Ženská národní rada, 1930, s. 61.

²⁸ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 441-442.

²⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996, s. 167.

³⁰ BEČVÁŘ, Jindřich (et al.). *Dějiny Univerzity Karlovy, díl IV, 1918-1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 598-602.

škol se zřizoval od roku 1900 a nabízel šestiletou výuku zakončenou maturitní zkouškou.³¹ Důležité je zmínit, že lycea neměla dívky připravovat ke studiu na vysokých školách, nýbrž jejich hlavním cílem bylo dodat ucelené středoškolské vzdělání a připravit je na budoucí povolání. Již během prvního desetiletí existence lyceí se však ukázalo, že jeho absolventky nemíří na pracovní trh, jak bylo předpokládáno, ale na univerzitu.³² Samotná lycea proto byla ve většině případů postupně přeměňována na reálná gymnázia a roku 1922 oficiálně zrušena.³³

K úplnému nastínění problematiky vyššího dívčího vzdělání je třeba ještě uvést, že na zpřístupnění právnického studia musely dívky čekat až do roku 1918 a České vysoké učení technické se ženám otevřelo dokonce až v roce 1920.³⁴

1.2. Od vzdělání k profesi

Nejen otázka dívčího vzdělávání, ale též i problematika ženské zaměstnanosti byla pro české ženské hnutí dlouhodobě nosným tématem. Ve výběru povolání byly ženy dlouhou dobu limitovány a náhled veřejnosti k jejich profesní aktivitě pozbýval léta vstřícnost a pochopení. Zvláště složitou pozici měly na počátku minulého století zejména ženy s vyšším vzděláním, které nehledaly uplatnění v manuálních činnostech, ale mířily do intelektuálnějších oborů, které byly po staletí vyhrazeny výhradně mužům. Zkušenosti prvních českých gymnazistek a vysokoškolaček dokládají, že ani zisk maturitního vysvědčení či vysokoškolského diplomu pro ženu nutně neznamenal také možnost nalézt adekvátní pracovní uplatnění a odbourat předsudky, které společnost ke vzdělaným ženám chovala. Kvalifikace a odborné znalosti byly tedy na cestě k ženské samostatnosti sice důležitým prvním krokem, zdaleka však ne tím posledním.

Abychom blíže porozuměli tomu, v jakém postavení se české intelektuálky na počátku 20. století nacházely, a pochopili současně příčiny nepřízně, která je při hledání zaměstnání provázela, je nutné připomenout okolnosti, za jakých ženy ve 2. polovině 19. století na pracovní trh vůbec vstupovaly. V této souvislosti je třeba ještě zdůraznit fakt, že problém,

³¹ NEUHÖFER, R. Střední školství. Soustavný svod předpisů platných pro střední školy a učitelské ústavy. Praha: Státní nakladatelství, 1935, s. 10.

³² absolvování maturitní zkoušky na lyceu opravňovalo i k mimořádnému studiu na filozofické fakultě (viz DRTINA, František. *Dívčí školství u nás a jinde* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, s. 34 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/57/87/66/divci_skolstvi.pdf

³³ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929-1938, 4 sv. Nové cíle. Škola vševedná, s. 229-293.

³⁴ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 442.

jímž se zde budeme zabývat, se nejpálčivěji dotýkal žen ze středně majetných měšťanských rodin. Jak ostatně uvedla i bojovnice za ženská práva Eliška Krásnohorská, ženy z chudého dělnického prostředí musely pracovat odjakživa, aniž by se nad tím kdokoli pozastavoval, a naopak ženy z majetných, případně šlechtických rodin, potřebu placeného zaměstnání neměly. Jejich aktivity směřovaly především do veřejně prospěšných prací, nejčastěji dobročinnosti.³⁵

1.2.1. Počátky profesní aktivity žen

Vnímání účelu dívčího studia jako průpravy na budoucí zaměstnání nemá v našich dějinách příliš dlouhou tradici. Zhruba do 60. let 19. století mělo dívčí vzdělávání kromě národnostního hlediska jediný cíl, a tj. vybavit dívku domácími cnostmi, jež z ní udělají oddanou družku, dobrou matku a spořádanou hospodyni.³⁶ V těchto úlohách měla žena najít své životní poslání. Nikoli zaměstnání, ale domácí prostředí mělo být dějištěm všech jejích aktivit. Výmluvně to dokládá i dobová normativní literatura, jež mladým dívkám uděluje rady pro jejich spokojenou budoucnost a připomíná jim, co se pro dívku dobrých mravů sluší. Například Františka Hansgirková ve své knize *Průvodce dívky a budoucí hospodyně* (1874) mladým slečnám nejen radí, jak si vést svou domácnost, ale též jim péči o ni a o rodinu předkládá jako ženské povolání a úkol od Boha, v němž i „myslící ženská, nacházející se v jakémkoli oboru, uspokojení naléztí může [...]. Není tedy povolání ženských krátké a liché, jak některé nespokojené, krátkozraké ženštiny je nazývají, opovrhující svým úkolem zajisté krásným, rozsáhlým i důležitým a chtějící ve své zpozdilosti působiti v oboru mužském a se emancipovati.“³⁷

Podobného smýšlení byla například i Honorata Zapová, která ženské poslání viděla též v péči o domácnost a jakoukoli vedlejší činnost, či dokonce zaměstnání ženy mimo domov prudce odsuzovala jako zpronevěření se ženství. „Nemoudří soudí, že ženštiny jsou dle jejich mínění do příliš úzkého oboru činnosti postaveny. Dle jejich mínění měly by ženštiny ty samé nauky míti, co mužští, k úřadům měly by náležeti, posléz aby nebyly snad ženštinami? Ach! Jak ukrutně chybuje ženština, která něčím jiným chce býti než tím, čím jest, k čemu ji Bůh určil!“³⁸

³⁵ KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Ženská otázka. In *Epišotoly svobody*, č. 29, Praha 1881, 2. vyd., s. 17-21.

³⁶ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 122.

³⁷ HANSGIRGOVÁ, Františka. *Hospodyně našeho věku: krátké naučení o vedení městského i venkovského hospodářství*. 2. vyd. Praha: I. L. Kober, 1874, s. 5-6.

³⁸ ZAPOVÁ H.: *Nezabudky - dar našim pannám*. 4. vyd. Praha: I. L. Kober, 1870, s. 152.

Rezistentní názory odmítající jakoukoli ženskou veřejnou profesní činnost byly zhruba v polovině 19. století naprosto běžné a ve společnosti přetrvávaly ještě řadu let. Zaměstnaná žena byla mnohými, dokonce i samotnými ženami, považována za mužatku, která zaměstnáním ztrácí atributy svého ženství. Žena tedy náležela striktně do sféry soukromé a o veškerou ekonomickou obživu rodiny se staral muž. Tento zažitý rodinný model označuje Lynn Abramsová v publikaci *Zrození moderní ženy* jako „ideologii oddělených sfér.“³⁹ Bylo by ovšem podle nás mylné se domnívat, že ženy tento úkol musely nutně vnímat jako nějaké omezování či životní nenaplnění. Je třeba si uvědomit, že pro úlohu manželky a matky byly dívky odedávna vychovávány, a to, že neměly placené zaměstnání, díky kterému by se mohly postavit na vlastní nohy, bylo v kontextu doby naprosto běžné a rozhodně to podle nás nelze vnímat jako projev méněcennosti.

První krok v problematice ženské zaměstnanosti byl ryze filantropický a odstartovaly jej 60. léta 19. století. Snaha zlepšit dívčí vzdělávání, motivovaná především sociální potřebou zlepšit bídou ekonomickou situaci svobodných a chudých žen, vyústila v zakládání nových dívčích škol.⁴⁰ Pro dívky ze středostavovských rodin byly zřizovány školy měšťanské, jejichž účelem nebylo svou žačku odlákat od domácích povinností ke kariéře, ale spíše jen zprofesionalizovat její hospodyňské počínání a učinit z ní ušlechtilější společnici manžela. U dívek z chudších poměrů měl účel vzdělávání již poněkud odlišný charakter. Výukou manuálních činností, na kterou se specializovaly instituce průmyslového typu (např. průmyslová škola Spolku Svaté Ludmily), získaly žákyně kvalifikaci pro výkon manuálního povolání, jež bylo v jejich případě společensky tolerováno, protože se jednalo o existenční otázku.⁴¹

Přelom 70. a 80. let však s nebyvalou naléhavostí naznačuje, že nepsané pravidlo, že slušná žena ze středních vrstev pod výhrůzkou sociální diskvalifikace nevyhledává placené zaměstnání, ztrácí pomalu na své platnosti. Finančně výdělečné povolání bylo vlivem sociálních, ekonomických i demografických proměn nuceno hledat stále více žen, a to i těch z měšťanských vrstev, pro něž bylo v minulých epochách zaměstnání mimo domov naprosto nevídané.⁴² Je však třeba upřesnit, že stále nelze o zaměstnané ženě z měšťanských kruhů uvažovat jako o normě, ale spíše o výjimečném jevu. Pokud nějaká žena z těchto kruhů

³⁹ ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789–1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 8.

⁴⁰ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 124–127.

⁴¹ BAHENSKÁ, Marie. Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. In *Český časopis historický*. roč. 103, č. 3, 2005, s. 549–571.

⁴² VOŠAHLÍKOVÁ, P., MARTÍNEK, J. a kol. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha: Historický ústav, 2010. s. 9.

placenou práci vykonávala, nebylo to obvykle vnímáno jako dobrovolná volba či úsilí o samostatnost, ale spíše politováníhodná nutnost a nepřízeň osudu.⁴³

Volání žen po zlepšení jejich ekonomické situace se promítlo do nárůstu dívčích odborných škol, které dívkám poskytovaly odbornější kvalifikace pro výkon budoucí profese. Jednou z nejvýraznějších odborně vzdělávacích institucí byl *Ženský výrobní spolek český*, založený z iniciativy Karolíny Světlé roku 1871.⁴⁴ Tento spolek se těšil poměrně velké oblibě jak u veřejnosti, tak u tisku,⁴⁵ což lze přisuzovat i faktu, že své žákyně připravoval k profesím, které vycházely z tradičních představ o ženských schopnostech a úkolech. Jeho absolventky byly znalé základům ošetrovatelství, účetnictví a samozřejmě ovládaly i manuální práce (byly to budoucí švadleny, modistky, kadeřnice aj.).⁴⁶

Odborné dívčí školství však zároveň ve společnosti vzbuzovalo i značné obavy. Ženy pro muže představovaly na pracovním trhu nevítanou konkurenci. Ne náhodou proto dívky nejnáze nacházely uplatnění právě v povoláních, která jsou blízká jejich feminitě a o která muži nikdy nejevili přílišný zájem (švadleny, pradelny, porodní báby, vychovatelky apod.). Naopak složité hledaly uplatnění například první posluchačky topografického kurzu či vyšší úřednice.⁴⁷

1.2.2. Vstup žen do intelektuálních profesí

Reorganizace školství v roce 1869 otevřela ženám první ryze intelektuální obor výdělečné práce – učitelství. Nově učitelky nemusely působit pouze v soukromé sféře, ale staly se státními zaměstnankyněmi, které mohly po vystudování učitelského ústavu či pedagogia vyučovat na veřejných dívčích školách nebo v nižších třídách smíšených a chlapeckých.⁴⁸ Přestože bylo učitelství pro ženu středních vrstev společensky přijatelným povoláním (mělo blízko k dobové představě o ženských přirozených úkolech a vlastnostech), vstup žen do této funkce provázely i těžkosti. Nepřiměřeně vysoký intelektuální charakter práce, hlubší míra vzdělání či učitelčina samostatnost, to vše odporovalo tradičnímu

⁴³ BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav, 2010, s. 12.

⁴⁴ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 129.

⁴⁵ Ženská otázka jinde a u nás. In *Národní listy* [online], roč. 16, 23. 9. 1876. [cit. 5. 1. 2019]. Dostupné na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b89b2de9-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:dae65deb-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

⁴⁶ BAHENSKÁ, Marie: *Ženský výrobní spolek český*. In *Český lid*. č. 3, 2004, s. 253-271

⁴⁷ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 420.

⁴⁸ Tamtéž, s. 429.

konstruktu feminity a vyvolávalo argumenty proti účasti žen ve veřejném školství. Konkrétní námitky, které proti učitelkám zaznívaly na sjezdech učitelstva, můžeme vyčíst z obšírnějšího článku Emilie Priknerové z roku 1878. Učitelkám býval vytýkán nedostatek fyzických a duševních sil, hmotná újma, kterou stát utrží vydržováním ústavů pro učitelky, riziko neblahých vlivů na mládež a opomínáno nebylo ani připomenutí, že úkolem ženy je primárně mateřská role.⁴⁹

Při těchto názorech není divu, že přestože učitelky nacházely práci ve školství poměrně snadno, jejich postavení oproti mužským kolegům bylo značně nerovnocenné (až do roku 1914 měly o třetinu nižší plat a zažívaly i diskriminaci v přístupu k vyšším kariérním postům).⁵⁰ Jak vidno, přístup k ženám pracujícím v manuálním oboru, a navíc pod záminkou existenční tísně, a k ženám, které uplatnění hledaly v intelektuálnějším pracovních oborech, byl výrazně odlišný.

Specifickým rysem učitelského povolání byl ženský profesní celibát, v českém prostředí sice zákonem nařízený v roce 1903, ovšem v praxi běžně praktikovaný již od roku 1870.⁵¹ Opatření, jež mělo učitelky odvrátit od vedlejších povinností a zajistit ryzí soustředění na dobrý profesní výkon, nutilo až do oficiálního zrušení v roce 1919 mladé pedagožky do nelehké volby – buď se vzdát vytouženého zaměstnání a vést rodinný život, nebo v zaměstnání setrvat a přivyknout samotě. Není cílem této práce podrobně rozebírat problematiku učitelského celibátu, ale je nutné jej alespoň zmínit, protože právě toto nařízení podporovalo ve společnosti přesvědčení, že má-li žena zodpovědně a s plným soustředěním vykonávat intelektuální profesi, není možné, aby současně vedla rodinný život. Jasně tím byl nastaven jakýsi model *bud' – anebo*, který byl i ve 20. století stále aktuální.

Kdybychom hledali postavu vzdělané ženy žijící se intelektuální profesí v literatuře z přelomu století, z toho, co bylo řečeno, je pochopitelné, že bychom často narazili právě na postavu učitelky. Ta se stává výrazným typem tehdejší prózy psané ženami, jelikož představuje typ samostatné hrdinky a je i jakýmsi ztělesněným symbolem emancipace. Dobrava Moldanová hodnotí obecně osudy těchto postav za neutěšené, protože často prožívají rozpor mezi svou emancipací a tradičním modelem ženského osudu – mateřstvím

⁴⁹ PRIKNEROVÁ, Emilie: O příčině otázky učitelek. In *Ženské listy* [online], 1878, č. 6, s. 65-70. [cit. 9. 1. 2019] Dostupné na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c0bc5365-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:a18e5846-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

⁵⁰ BAHENSKÁ M., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *O ženské práci, dobové (sebe) reflexe a polemiky*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 37

⁵¹ BAHENSKÁ M., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 209.

a manželstvím.⁵² Poprvé se učitelka jako dominující literární postava objevuje u Růženy Jesenské např. v dílech *V žití proudech* (1893) či *Provizorní život* (In *Novely*, 1900) a již zde je zmíněný rozpor patrný. Ještě radikálněji postupuje Božena Viková Kunětická v románu *Medřická* (1897), kde je konflikt mezi samostatnou učitelkou, jež se rozhodne pro svobodné mateřství, a konvenční společností ještě palčivější. Dále se postava učitelky objevuje například v díle *Myšky* (1916) od Boženy Benešové a *Přesazené štěpy* (1903) od Amálie Vrbové alias literárně Jiřího Sumína.

Až do roku 1890, kdy došlo k otevření prvního českého dívčího gymnázia, bylo v našem prostředí maximem dosažitelného vzdělání žen dívčí pedagogium. Tento fakt odrážel skutečnost, že za pomyslný strop ženských zaměstnání veřejnost léta považovala učitelství, ke kterému ostatně inklinovaly podle statistik i první minervistky.⁵³ Další pracovní postup žen logicky vyžadoval již vzdělání vysokoškolské, a tomu bylo v monarchii téměř po celé 19. století bráněno z míst nejvyšších. První uchazečky o vysokoškolský diplom proto musely za studiem odcházet do zahraničí, po letech se do vlasti vrátit a hledat si zaměstnání.

Prvními vysokoškolsky vzdělanými Češkami, které v zahraničí odpromovaly na počátku 80. let 19. století, byly lékařky Bohumila Kecková a Anna Bayerová. Přestože se nesporně jednalo o velký úspěch, pro elitu české společnosti nebyla představa ženy v doktorském plášti akceptovatelná ani na konci 19. století. Plně vypovídající je fakt, že ani jedna z lékařek nemohla kvůli neuznané nostrifikaci lékařského diplomu řadu let praxi v oboru vykonávat.⁵⁴ Obě si tak musely na živobytí vydělávat coby učitelky, zdravotní asistentky (v případě Keckové) nebo lékařky v zahraničí.⁵⁵ O složitém přístupu žen k intelektuálním pracovním oborům svědčí i přetrvávající nepřátelské příspěvky v dobovém tisku: „*At' studují, co kde se jim líbí; at' se mohou domáhati vzdělání akademického; ale praxe náležející mužským at' ostane těmto, a ženské at' se stanou tím, čím mají být: hodnými matkami národa [...]*“.⁵⁶

Širší přístup žen k intelektuálním pracovním oborům otevřely až školní reformy z přelomu století. K Anně Bayerové a Bohumile Keckové se od počátku minulého století

⁵² MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*. 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011, s. 68

⁵³ CHALOUPKOVÁ, H., SMÍŘÍČKOVÁ, H. Statistika dívčího vzdělávání v českých zemích. In *První české dívčí gymnázium – Sborník ke 100. výročí založení*. Praha, 1990, s. 127-130.

⁵⁴ LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*, 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 262-263.

⁵⁵ NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999, s. 154-159.

⁵⁶ Emancipace ženského pohlaví. In *Nové selské noviny. Politicko-hospodářský list*. V Táboře, 12. 2. 1892, č. 3, s. 33-38.

začaly postupně připojovat další akademicky vzdělané ženy, absolventky lékařských a filosofických fakult. Tato první generace českých vysokoškoláček se však velmi brzy přesvědčila, že získáním diplomu úsilí nekončí, ale začíná nový boj – uplatnit nabyté vzdělání v praxi. Ze zkušeností mnohých z nich vyplývá, že ve společnosti přetrvávaly vůči studovaným ženám předsudky a nedůvěra v jejich pracovní výkon. Citujeme z paměti první české lékařky, MUDr. Anny Honzákové: „*Po ukončení mého elevátu, žádala jsem za uprázdněné místo a Prof. P. mi doslovně odpověděl: »Při všem respektu k vám nemohu, poněvadž myslím, že by ženu elevové neposlouchali.«*“⁵⁷ Nedůvěra k prvním lékařkám samozřejmě nepanovala jen v lékařské obci, také veřejnost si k fenoménu lékařky musela hledat cestu. „*Ale prosím Vás, co pak může taková ženská dokázati, čemu pak rozumí taková slečinka?*“ *“Kdyby Vám něco vážného bylo, určitě byste nešla k lékaře.”*“⁵⁸

Podobně oborově limitovány byly i první absolventky filosofické fakulty. Přestože mnoho z nich ukončovalo studium doktorátem, do vyšší vědy měla žena v prvních dvou desetiletích minulého století prakticky vstup zakázán, a proto většina z nich skončila jako středoškolské učitelky, tedy u povolání, které bylo tradičně vnímáno jako pro ženu přijatelné.⁵⁹

Zlom v dlouholetém podceňování pracovních schopností vysokoškolsky vzdělaných žen přinesla až 1. světová válka, během níž vzdělané ženy jasně dokázaly, že v intelektuálních profesích mohou muže plnohodnotně zastoupit. Po válce, v roce 1920, již byla rovnost ženy a muže formálně deklarovaná i Ústavou nově vzniklé Československé republiky. Ženám bylo taktéž přiznáno volební právo a současně se otevřely poslední univerzitní obory, které byly doposud dívkám zapovězeny (práva a technika). Snažení českého emancipačního hnutí o přístup žen k akademickému vzdělání a volebnímu právu bylo s existencí Československého státu úspěšně završeno a hlavní pozornost ženských organizací se nadále soustředila na možnosti uplatnění žen v intelektuálních oborech.⁶⁰ Jak se totiž ukázalo, i když si byli ženy a muži formálně rovni, v některých intelektuálních oborech (věda, lékařství, práva aj.) ženy narážely na pomyslný skleněný strop. Přesvědčivě to dokazuje například úsilí prvních

⁵⁷ HONZÁKOVÁ, Anna. K zápasu o lékařské studium. In HONZÁKOVÁ, Albína, (ed). *Československé studentky let 1890-1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. V Praze: Ženská a národní rada a spolek Minerva, 1930, s. 74-75

⁵⁸ NEVŠÍMALOVÁ, K. Naše lékařky, In *Ženské listy* [online], č. I, 1905, s. 8. [cit. 25. 1. 2019]. Dostupné na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c09dcf97-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:a02eef69-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

⁵⁹ PETRÁŇ J. Česká filozofická fakulta 1882–1918, In HAVRÁNEK, J. (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy 1802–1918, díl III*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, s. 293-294.

⁶⁰ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 169.

právniček, které musely při hledání zaměstnání čelit stejným překážkám jako na počátku století první lékařky (až do roku 1925 nenašla adekvátní uplatnění ve svém oboru žádná právnička).⁶¹ Rozdíl byl ovšem v tom, že tentokrát se situace odehrávala v podmínkách demokratického státu.

Dana Musilová v této souvislosti uvádí, že snaha absolventek vysokých škol o dosažení rovnoprávného přístupu do intelektuálních povolání byla komplikována faktem, že společnost stále akceptovala genderové stereotypy. Samotná výdělečná činnost byla považována za něco, co ženu odvádí od její „důležitější“ role matky, manželky a hospodyně.⁶² I z tohoto důvodu vzniklo v roce 1922 *Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen*,⁶³ které reflektovalo domácí situaci, tj. „*známky reakce proti tomu, čeho ženy dosáhly*“⁶⁴ a snažilo se akademicky vzdělaným ženám pomoci najít adekvátní pracovní uplatnění.⁶⁵

Naši pozornost si v souvislosti s prvními generacemi českých intelektuálek zaslouží ještě jedno téma – dopad vyššího ženského vzdělání, potažmo profesní realizace, na tradiční roli matky a manželky. Zatímco vyšší vzdělání bývalo považováno za benefit, kterým dívka doplnila své věno, samostatnost a finanční nezávislost získaná profesní činností již tradiční genderový model rodiny narušovala o poznání více. Intelektuálka se stala mužům rovnocennou partnerkou, která svůj život neviděla pouze v roli matky a manželky, ale chtěla se i profesně seberealizovat. To mnoho mužů přinejmenším znepokojovalo, a proto se takovýmto ženám spíše stranili.⁶⁶ Ačkoli tak formálně spadl celibát pouze na učitelky, svobodné zůstaly i všechny představitelky první generace českých lékařek.⁶⁷ Další věcí bylo sladění intelektuální profese s rolí manželky a matky. Dana Musilová k této věci uvádí, že pokud se zaměstnaná vysokoškolsky vzdělaná žena rozhodla tyto role nabýt, dalším vítaným krokem bylo zpravidla ukončení její kariéry. Shodně s tímto tvrzením vyznívají i vzpomínky Albíny Honzákové, ředitelky dívčího gymnázia Minervy, na první generaci českých

⁶¹ MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Bohumír Němec - Veduta, 2007, s. 67.

⁶² MUSILOVÁ, D. Uplatnění absolventek vysokých škol v období první rep. In Pokorná, M. (ed.): *Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001*, Práce z dějin vědy 3, Praha: Arenga, 2002, s. 175.

⁶³ navazující na činnost předešlého *Sdružení akademicky vzdělaných žen*, jehož působnost byla v letech 1908-1919

⁶⁴ ANM, f. SVVŽ, k. 1, inv. č. 23, Kniha protokolů 1921–1927, s. 4. (Jednalo se především o snahy omezit výdělečnou práci žen, znovu zavést celibátní opatření, bránit ženám při vstupu do určitých profesí apod. (viz dále), což ovšem souviselo i s poválečnou hospodářskou krizí a problematikou nezaměstnanosti v první polovině 20. let.)

⁶⁵ Stanovy SVVŽ, LA PNP, fond Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, k. 1, i. č. 1566.

⁶⁶ NEVŠÍMALOVÁ, Krista. *Informatorium moderní ženy* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, s. 14-20, 110. [cit. 18. 2. 2019]. Dostupné na: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/58/20/32/informatorium_moderni_zeny.pdf

⁶⁷ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 442.

právníček: „Ty z první generace, jež se vdaly, musely se rozloučit i s milovaným povoláním. Věřily, že je nutno, aby se žena obětovala.“⁶⁸ Motiv odchodu ženy z intelektuálního zaměstnání kvůli sňatku najdeme i v literatuře. Karel Matěj Čapek Chod, kritik ženské emancipace, jej užívá například v díle *Turbína* (1918), kde postava mladé dívky navzdory nepřízni okolí sice vystuduje medicínu, avšak nakonec kariéru zahodí a provdá se.

Podle D. Musilové byla zaměstnaná vdaná žena i za první republiky považována za něco výjimečného, co odporuje tradičnímu konceptu ženství.⁶⁹ Další vývoj situace ukazuje, že tato představa je stále živá i ve 30. letech. Během velké hospodářské krize byly vdané zaměstnané ženy kritizovány za to, že berou práci mužům, což vyústilo v zavedení vyšších srážek z jejich mzdy.⁷⁰ Zvláště ostře se proti tomuto nařízení vyjadřovala senátorka F. Plamínková, podle které šlo o jasný útok na osobní svobodu s úmyslem odsunout ženy zpátky do domácností – tedy tam, kde je společnost tak ráda viděla.⁷¹

Z toho, co jsme popsali, jasně vyplývá, že ačkoli od vzniku ČSSR zmizely poslední legislativní překážky, které ženám bránily v cestě za vysněnou kariérou, naplnit zásadu rovnoprávnosti žen a mužů v profesní praxi bylo dlouhodobou a obtížnou záležitostí.

⁶⁸ HONZÁKOVÁ, Albína. Trojí naše jubileum. In *Československé studentky z let 1890-1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. Praha: Ženská a národní rada a spolek Minerva, 1930, s. 37.

⁶⁹ MUSILOVÁ, D. Uplatnění absolventek vysokých škol v období první rep. In Pokorná, M. (ed.): *Semináře výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000-2001, Práce z dějin vědy 3*. Praha: Arenga, 2002, s. 175.

⁷⁰ Tamtéž, s. 176.

⁷¹ PLAMÍNKOVÁ, Františka. *O právu vdaných žen na výdělečnou práci: podle přednášek autorčinych*. Praha: Ženská národní rada, 1934, s. 11.

2. Věnceslava Lužická: Zlatovlas

2.2. Recepce autorčiny tvorby

Dílo Věnceslavy Lužické (1832-1920), vlastním jménem Anny Srbové, má poměrně široký záběr, a proto jej pro přehlednější orientaci rozdělíme do tří kategorií. Do první kategorie můžeme zařadit autorčiny naučné publikace o provozu domácnosti a o ženských pracích (*Krásno českých domácností, Škola ženských prací ručních aj.*), do druhé kategorie spadají teoretické spisy, ve kterých Lužická prezentuje vlastní náhled na ženskou otázku (*Žena ve svém povolání, Svatební dar, Co se sluší a nesluší, aj.*), a do kategorie poslední můžeme zahrnout její nepříliš známé povídky a romány. Je nasnadě, že v celé tvorbě se Lužická primárně zaměřovala na ženu, na její činnosti, úkoly a postavení ve společnosti i v rodině.

Dagmar Mocná o literární tvorbě V. Lužické tvrdí, že měla za cíl především české dívky a ženy vychovávat a mravně zušlechťovat.⁷² Prakticky stejný cíl svým literárním počínům přiznávala i sama autorka: „*Ku tvoření nemám geniální síly, to cítím, ale dosti hluboký fond citění a přirozené bystrosti k nazírání na život, což stačí k poučné práci.*“⁷³ Otázkou však zůstává, jak chtěla Lužická svého výchovného působení docílit. Jelikož se autorka obracela převážně k ženskému čtenářstvu, často jsou v jejích příbězích zobrazovány osudy žen a dívek, jejichž prostřednictvím je prezentován obraz ideální ženy. Takovýmto ideálem, jenž dává Lužická čtenářkám za vzor, je žena vzdělaná a emancipačně smýšlející, která se však zároveň nezříká svých závazků vůči rodině a vlasti.

Autorčino plédování za dívčí vzdělanost a samostatnost můžeme vysledovat například v románu *Divišova ženitba*. Postava uvědomělé emancipované Marty zde kriticky vystupuje proti tendenci dívek se v životě spoléhat pouze na vdavky: „*Jak nešťastnou bych byla, matinko, kdybych na vdavky vsadila celé blaho života a celou svou budoucnost! Utrápila bych se, matinko! A kdybych čekala, čekala, muže sháněla a o jiného se nestarala, stála bych tu jednoho dne opuštěná, k zápasu za výživu nepřipravená, nešťastná, kdybych ho nenalezla. Ne, matinko, já nesmím a nechci mysliti na vdávání, ale na práci, na samostatnost, abych měla nějaké povolání, které by mne uživilo.*“⁷⁴

⁷² MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna – studie kulturně a literárně historická*. 1. vyd. Praha, Paseka, 1996, s. 21.

⁷³ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Krakonoška*. 6. vydání. Mladá Boleslav: nakladatel Karel Vačlena. 1913, s. 221.

⁷⁴ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Divišova ženitba: román*. Mladá Boleslav: Karel Vačlena, 1911, s. 101.

Další ženskou postavu, která vyniká svým intelektem a emancipačním smýšlením, nalézáme v románu *Dvojčata*. Hlavní hrdinka Julie zde bojuje za ženskou emancipaci tím, že chce založit dívčí spolek, odbourat předsudky společnosti vůči vzdělaným ženám a nebojí se prosazovat ani požadavek rovných práv žen a mužů: „*Chceme rovných práv s muži rovného přístupu k vědám a k práci [...]. Chceme ztroskotati ony hradby předsudků, za kterými ženy živoří a mrou duševním hladem [...]. Ukážeme světu, seč jsme a dokážeme, že jsme s to, abychom mužů dostihly nejen ve veřejném životě, ale i v umění, vědách a práci.*“⁷⁵

Výraznou emancipační tematiku lze vysledovat i v románu *Krakonoška*. Hlavní hrdince Karličce uteče manžel, a to ji přivádí k myšlenkám, že výchova děvčat je už od počátku chybně pojímána výlučně jako výchova budoucích manželek, nikoli jako výchova uvědomělých a silných bytostí. Ve své promluvě zhrzená manželka Karlička říká: „*Lidstvo má však právo na ženy ve svém rozvoji, jemu třeba silných, svérázných, uvědomělých žen. Není-li žena vzdělaným a k zápasu za život vychovaným člověkem, nemůže být ani manželkou dobrou, ani matkou vzornou.*“⁷⁶ V této ukázce si je možné všimnout i důvodu, proč byla literární tvorba Věnceslavy Lužické považována v emancipačních kruzích za zastaralou a konzervativní.⁷⁷ Jak jsme již dříve uvedli, pro autorku je vzdělaná žena vždy primárně vzdělanou matkou, intelektuálně rovnocennou manželkou a příkladnou vlastenkou, která se svým vzděláním podílí na rozvoji národa. Instituce manželství a mateřství je pro Lužickou klíčová a ničím neohrožitelná. Stvrzuje to jak Karliččino přijetí záletného manžela zpět, tak promluva Karliččiny intelektuální a pokrokové přítelkyně Boženy: „*Naším heslem jest pokrok, my kráčíme však s duchem času vpřed za září pravdy, osvěty a vědy [...]. My pokrokové ženy nešlapeme v prach, co lidstvu je svatého – mateřství.*“⁷⁸

Jak vidno, přestože souhlasíme s kritikou, že dějové linie autorčiných příběhů mají velmi často sklon k sentimentalitě,⁷⁹ v prozaické tvorbě Lužické lze sledovat i výrazné emancipační rysy, a to řekli bychom v daleko odvážnějších promluvách nežli v jejích spisech teoretických. Lužická si však vedle svých pokrokových kolegyn zachovává tvář autorky vyznávající tradiční hodnoty a tradiční genderové konstrukty, neupřednostní ženskou samostatnost před rodinnými hodnotami.

⁷⁵ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Dvojčata*. 3. vydání. Mladá Boleslav: Nakladatel Karel Vačlena, 1914, s. 19.

⁷⁶ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Krakonoška*. 6. vydání. Mladá Boleslav: Nakladatel Karel Vačlena, 1913, s. 179.

⁷⁷ MAZÁČOVÁ Stanislava. Věnceslava Lužická. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce 2. Svazek II, K-L*. Praha: Academia, 1993, s. 1255.

⁷⁸ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Krakonoška*. 6. vydání. Mladá Boleslav: Nakladatel Karel Vačlena, 1913, s. 43.

⁷⁹ MAZÁČOVÁ Stanislava. Věnceslava Lužická. In FORST, Vladimír a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce 2. Svazek II, K-L*. Praha: Academia, 1993, s. 1254.

2.2. Obecná charakteristika díla

Povídka *Zlatovlas* je nenápadnou součástí autorčiny knihy *Květiny a ženy*, jejíž jednotlivé díly vycházely v průběhu několika let. Tuto konkrétní povídku Lužická napsala v roce 1903 a otisknutá byla spolu s dalšími povídkami v šestém svazku *Kytice* v roce 1912. Jak již z názvu knihy vyplývá, Lužická zde hrdinky povídek alegoricky připodobňuje ke květinám. Pro hlavní postavu intelektuálky Milady byl zvolen zlatovlas – rostlina, jejíž pevný stonek vystihuje Miladinu pevnou vůli dosáhnout vyššího vzdělání a zlaté chomáčky květů, shodující se s barvou Miladiných vlasů, odráží hrdinčinu výjimečnost, vzácnost a intelekt. Zlatovlas plní v povídce funkci klíčového motivu. Kromě alegorického propojení s hlavní hrdinkou je o něm několikrát smýšleno jako o symbolu ženské emancipace: „*Jaký zápas vedla květina [...], tak se mi zdá, že se podobá ženským snahám naším. Výše od země se vztýčit, tvrdou, písčitou půdou se prodrat, v zlatý květ svobody je rozvit, v tom vyvrcholuje heslo pokrokových žen.*“⁸⁰ Do třetice je názvem této květiny nazývána i hlavní mužská postava, profesor Vlasák.

Děj této povídky je jednoduchý, vypráví příběh mladé dívky Milady, která touží po vzdělání a samostatnosti, a proto se rozhodne, že půjde studovat na vysokou školu. Její cesta za vzděláním je však v konzervativním rodinném a společenském prostředí velmi obtížná. Okolí nechápe touhu ženy po samostatnosti, a tak musí Milada čelit nejen překážkám školním, ale i těm společenským. Velkou zkouškou její vnitřní síly je náhlá smrt otce a druhý sňatek matky. Oporou v těžkých časech je mladé intelektuálce profesor Vlasák, do kterého se dívka nakonec zamiluje. Miladina milostná touha však zároveň vážně ohrozí její úspěšné dokončení vysokoškolských studií. Nakonec však při studiu dívka setrvá a je šťastna po boku milovaného muže.

Povídka je napsaná v er-formě, přičemž vševědoucí vypravěč stojí mimo děj. Vyprávění je zpravidla chronologické, sledujeme postupný vývoj událostí v Miladině životě i v životě její rodiny, pouze v korespondenčních pasážích se děj odehrává retrospektivně.

⁸⁰ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Zlatovlas*. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 182.

2.3. Postava intelektuálky Milady

2.3.1. Charakteristika Milady

Milada je mladá dívka, jediné dítě bohatého truhlářského obchodníka a jeho družky. Je „vyšší, štíhlé postavy, zlatovlasých vlasů, tmavomodrých očí, sebevědoměji vystupuje a hledí na svět.“⁸¹ Ačkoli pochází z dobře situované měšťanské rodiny a po materiální stránce dostane, nač si jen vzpomene, působí na své okolí vážně, nevesele a mnohem ostřeji než jiné dívky. Důvodem Miladiny vážnosti byly zřejmě věčné rozepře jejích rodičů, před kterými často hledala útěchu v knihách, a v nich se hrdinka pokoušela vyčíst všemožná moudra o ženské otázce. Už od dívčích let se Milada zabývala tématy, která byla většině jejích vrstevnic naprosto vzdálená. Svou mysl zaměstnávala přemítáním o ženském emancipačním hnutí, zajímala se o lidská práva a dnem i nocí četla odbornou literaturu a časopisy. Plná emancipačních ideálů si Milada už jako dospívající slečna za životní cíl vytyčila jít na univerzitu a stát se, jak ona sama říká, „*novou ženou*,“⁸² tedy ženou samostatnou, která se vymaní z letité mužské intelektuální a ekonomické dominance a získá rovnocenná práva a postavení. Na formování Miladiny osobnosti má vliv několik dalších postav. Předně se jedná o její matku, učitelku Filoménu a profesora Vlasáka. A právě s posledním jmenovaným, profesorem Vlasákem, Milada navazuje milostný vztah, čímž zásadně mění svůj životní scénář.

2.3.2. Cesta za vzděláním

O vzdělání Milady pečoval od jejího útlého věku otec. Jakmile malá dívenka trochu povyrostla, poslal ji do klášterní školy v Milotíně, kde byla snaživou, pilnou a vytrvalou žákyní. Jako dospívající slečna si Milada za životní cíl vysnila jít na studia a docílit co nejvyššího vzdělání: „*Půjdu na gymnázium a poté na univerzitu [...]. Čím víc je meta naší vůle, tím líp.*“⁸³ K uskutečnění svých plánů však Milada potřebovala nemalé finance a svolení rodičů. Když se otci a matce svěruje se svým přáním, naráží na silné nepochopení.

„*»Co že to chceš?» otázal se otec.*

„*Učiti se, tatínku! Vzdělávati se...*“

⁸¹LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas, In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 174.

⁸²Tamtéž, s. 175.

⁸³Tamtéž, s. 179.

»Ještě toho nemáš dost? No a čemu se chceš učit? Na klavír hrát umíš; snad tedy zpěvu? [...] K tomu ochotně svolím.«

»Mám něco docela jiného na mysli, tatínku. Ráda bych studovala v Praze ...« [...]

»Co blázníš?« vyhrkl otec, »Děvčata nechodí na studia!« odbyl ji se smíchem.⁸⁴

Z rozmluvy otce a Milady je patrný fakt, na který upozorňuje i Milena Lenderová, a sice že i na počátku minulého století, v době, kdy již na vysokých školách promovaly první české vysokoškolačky, považovala společnost vyšší dívčí vzdělání za nemístné a zbytečné.⁸⁵ Většina rodičů se stále snažila ve shodě s tradicemi připravit dceru na život pokorné manželky, vzorné matky a svědomité hospodyně. Nebylo obvyklé, aby se dívka vedla k samostatnosti.⁸⁶ Ostatně reakce Miladiny matky to jen potvrzuje: »[...] raději bych všechny knihy jí spálila a poslala spíše učit vařit než na studie.«⁸⁷

Věnujme nyní blíže pozornost tomu, co Miladu vůbec motivovalo k univerzitnímu studiu. Jak sama hrdinka říká, chce jít studovat, »aby se vyzbrojila pro život, byla samostatnou, dovedla se uživit a – něčím byla!«⁸⁸ I z této promluvy je patrné, že Milada je okouzlena emancipací, o které se dočítá v knihách a ženských časopisech, a v heslech emancipačního hnutí se naprosto shlédlá. To se zřetelně odráží i na její motivaci ke studiu, která připomíná spíše oficiální provolání ženských organizací – hrdinku na studia táhne např.: vize *samostatnosti*, chtít být »nouhou ženou,« touha dosahovat *nejvyšších možných met* apod. To, co u Milady v otázce vyššího vzdělání postrádáme, je hlubší míra vnitřního zájmu. Hrdinka se na sklonku dospělosti rozhoduje pro studium v podstatě ze dne na den, což vyznívá velmi povrchně. Dále je nutné zmínit, že Milada chce jít studovat a v budoucnu se samostatně žít napříč faktu, že finanční poměry v rodině jsou velmi dobré. Motivací tedy hrdince není ani zajištění budoucí finanční situace. Milada se opírá v první řadě o přesvědčení, že vzdělání je nutnou potřebou pro emancipační boj ženy a cestou k ekonomické samostatnosti a rovnoprávnosti.

Ačkoli Miladiny rodiče nejsou studijním ambicím dcery příliš nakloněni, nakonec otec svolí: »Ale máme tu jedinou a syna nemáme. Kdybych měl syna, už dávno by byl na studiích

⁸⁴ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 197.

⁸⁵ LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009, s. 209.

⁸⁶ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 171.

⁸⁷ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 198.

⁸⁸ Tamtéž, s. 197.

[...], *ať tedy studuje*.“⁸⁹ Nelze nechat bez povšimnutí, že otcova poznámka naráží na soudobé genderové stereotypy. Zatímco u dívek vzbuzovalo vyšší studium nevoli, v případě chlapců bylo považováno za samozřejmost.

Miladina cesta za vyšším vzděláním začíná na neznámé pražské střední škole. Díky korespondenci, kterou během studií Milada vede se svou přítelkyní Liduškou, se dozvídáme, co všechno náročné studium obnáší a jak jej Milada vnímá: „*A není ani času ke klábosení. Učení zabírá naši mysl úplně, zápolení ctíždost, soutěž a žárlivost vytlačuje přátelské city. Musím odvykati a žít sama sobě. Nelkám se toho nového období života. Mně těší učení a v něm také zapomínati a strádati se naučím*.“⁹⁰ Náročnost a samota na jedné straně, silná vůle se učit na straně druhé, to jsou pomyslné misky vah, které charakterizují Miladino studium. Milada je na sebe velmi přísná, nedovolí si v učení polevit, odřiká si veškeré zábavy a plně se soustředí pouze na studium.

Pokud bychom chtěli Miladinu cestu za vzděláním specifikovat podle jednotlivých typů škol, které hrdinka absoluuje, půjde to jen velice těžce. Lužická postavu intelektuálky sice posílá na „vyšší studia“, ovšem v celém díle nenajdeme ani jednu informaci o tom, jakou střední školu či jaký univerzitní obor hrdinka vlastně navštěvuje. Vzhledem k tomu, že se Milada během dospívání ani nijak oborově neprofiluje, nese celkově její studium punc nejasnosti. Vše je jen naznačováno v obecných heslech: „*Vím už, co chci* [prohlašuje Milada – pozn. DK]. *Abych rychleji pokračovala a mohla postoupit hned do vyšších ročníků, budu studovat střední školu jeden rok mimořádně a po maturitě odbyté dám se zapsat na univerzitu*.“⁹¹ Budeme-li vycházet z historických reálií, je nasnadě se domnívat, že onou střední školou muselo být jediné gymnázium.⁹² Po maturitě pak mohla hrdinka pokračovat buď na filosofickou, nebo na lékařskou fakultu, žádné jiné fakulty řádné studium dívkám neumožňovaly.⁹³ Co ovšem působí velice nereálně, je onen plán ročního odbytí střední školy, který Milada, jak lze vyvodit z datované korespondence mezi ní a přítelkyní Liduškou, skutečně realizuje.

Po maturitě, o které nepadne v celém díle ani slovo, Milada nastupuje na univerzitu: „*Milada docílila, po čem toužila. Od podzimu je univerzitní posluchačkou. Bylo jí třeba velké*

⁸⁹ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 200.

⁹⁰ Tamtéž, s. 216.

⁹¹ Tamtéž, s. 202.

⁹² Pouze maturita na státním gymnáziu opravňovala dívku k zápisu na univerzitu.

⁹³ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 441-442.

síly ducha, vytrvalosti, pilnosti, odříkání.“⁹⁴ Bylo by mylné se domnívat, že vstupem na univerzitu Milada současně dosáhla společenského uznání či podpory nejbližších. Ani slovem Miladina matka nenaznačí, že by byla na školní úspěchy dcery pyšná, ba naopak ji zahrnuje výčitkami a přemlouvá, ať z vysokoškolských studií odejde a raději se vdá. Ta však ze svého cíle neslevuje a naléhání okolí vždy odbije: „*Nemohu. Je to cíl mého života a těší mě to...*“⁹⁵ Ani po smrti otce Milada nevybočila ze životního směru, který si pro sebe zvolila, a snažila se v učení dohnat vše, co truchlením propásla. Bylo to však velmi těžké, okolí jí nerozumělo a ona se cítila sama a nepochopena. Milada začala v jedné chvíli i pochybovat, jestli studia vůbec zvládne dokončit, měla strach, že svůj životní zápas prohraje: „*Ocitla se u bodu, kdy si bud' vsadí korunu vítěznou na hlavu, bud' si ji zahalí v černý závoj smutku. Otázka teskná jako kleště rozžhavené, svírala jí prsa. »Jak odbyde zkoušky? Dosáhne cíle?«*“⁹⁶ Povzbuzení ke studiu a slova podpory nacházela Milada jedině u profesora Vlasáka, mladého kantora, který podporoval ženské emancipační hnutí i hrdinčinu vůli k učení: „*Nesmíte se poddávat žalu, slečno. [...] Vám je třeba silného ducha k namáhavému učení. Jen silní zvítězí, slečno, a vy chcete zvítězit!*“⁹⁷ *Netřeba se strachovati [...]. Až překonáte zkoušky, začne nový boj: hledání místa. To je, věřte mi, ze všech studijních strastí tou nejtrpčí!*“⁹⁸ Vlasákova promluva k Miladě je ve shodě se skutečností, že vysokoškolský diplom ještě pro dívku neznamenal i možnost nalézt adekvátní pracovní uplatnění.⁹⁹

Postava profesora Vlasáka však zaujímá na hrdinčině cestě za vzděláním mnohem podstatnější úlohu než pouhý podporovatel. Ačkoli je Vlasák na jednu stranu pro Miladu vzorem práce a dodává jí sílu v učení setrvat, na straně druhé to k němu Miladu přitahuje, a to mnohem více než ke studiu. Milada byla dost silná na to, aby se zřekla všech zábav a pouze se učila, byla pevně odhodlaná bojovat proti všem studijním překážkám, ovšem bojovat proti citům, které cítila k Vlasákovi, to bylo nad její síly. V zápalu lásky se Miladino studování otřásá v základech. Touží se vdát a studia odsouvá na druhou kolej. Tím, kdo ji k závěrečným zkouškám nakonec ponouká, je překvapivě její matka. Nakonec Milada společně s Vlasákem usoudí, že bude lepší studium nejprve dokončit a se svatbou ještě posečkat. Ovšem zřetelně se ukazuje, že na cestě za vysokoškolským diplomem byla Milada zcela přemožena tím, co je

⁹⁴ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 226.

⁹⁵ Tamtéž, s. 227.

⁹⁶ Tamtéž, s. 255.

⁹⁷ Tamtéž, s. 244.

⁹⁸ Tamtéž, s. 261.

⁹⁹ VOŠAHLÍKOVÁ, P., MARTÍNEK, J. a kol. *Cesty k samostatnosti: portréty žen v éře modernizace*. Praha: Historický ústav, 2010. s. 10.

pro Lužickou tolik typické – přirozenou touhu ženy být milovanou manželkou a vést rodinný život. Jak vidno, tyto úlohy hrají u konzervativní autorky prim.

2.3.3. Intelektuální profese

To, že Milada měla původně v plánu po studiích nastoupit do zaměstnání a vydělávat si vlastní finanční prostředky, je sice v povídce několikrát explicitně vyjádřeno, ovšem naprosto chybí informace o tom, jakému povolání se chce hrdinka vlastně věnovat. Stejně tak u postavy nenacházíme ani vnitřní motivaci k výkonu povolání. Jediné, co ji k profesi táhne, je představa toho, že „něčím bude“ a bude se umět sama uživit. To se nám však jeví jako velice povrchní a nedostatečný důvod pro volbu univerzitního vzdělání.¹⁰⁰ U Milady chybí vize kariéry či to, že profese se jí stane i způsobem seberealizace. Jelikož však děj povídky končí v době, kdy se Milada teprve chystá ukončit své vysokoškolské studium, zůstává pohled do její profesní budoucnosti pro čtenáře skrytý. Nabízí se tedy úvaha, zda má Milada v plánu po ukončení studií nastoupit na vlastní profesní dráhu, či nikoli. My se domníváme, že vstupem do manželství hlavní hrdinka od vlastní kariéry ustupuje. Svědčí nám o tom hned několik faktů. Příznačná je například Miladina promluva z téměř úplného konce povídky, ve které si užitek ze svého studia již nevztahuje k sobě samé, ale k manželovi: „*Obohatila jsem svou duši věděním, a tím se stala způsobilou býti tak vzácnému muži ženou a družkou života.*“¹⁰¹ Dále uvažme prostou skutečnost, že profesní seberealizace ženy, natož v intelektuálním oboru, se ještě na přelomu století v očích společnosti zásadně neslučovala s rolí manželky a matky.¹⁰² Pro společnost byla akceptovatelná pouze jedna varianta, buď úspěchy v rodinné oblasti, nebo úspěchy v práci (připomeňme v této souvislosti například zákonem stanovený celibát, který až do roku 1919 zákonně odpíral rodinné štěstí učitelkám, či fakt, že žádná z prvních českých lékařek, které promovaly, stejně jako naše hrdinka Milada, před první světovou válkou, se nikdy neprovdaly a zůstaly bezdětné).¹⁰³ Vše nasvědčuje tomu, že místo zaměstnání přijímá Milada spíše roli hospodyně: „*»Ale budeš-li také dobrou*

¹⁰⁰ Uvažme například to, jakou dávku odhodlání a motivace musely mít skutečné první akademičky. Těžko za jejich rozhodnutím stála představa toho, že pouze chtějí „něčím být.“

¹⁰¹ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 267.

¹⁰² BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav, 2010, s. 335.

¹⁰³ Tamtéž, s. 13.

hospodyni,« starostlivě ozvala se Lidunka, která neznala vyššího cíle v manželství [...], » Doufám, že to dovedu, a že i toho obra vůlí přemohu,« usmála se Milada. “¹⁰⁴

K dokončení její cesty za samostatností tak chybí onen poslední důležitý krok – povolání, jímž by dosáhla ekonomické nezávislosti a jímž by naše hrdinka, podle slov Simone Beauirové, dosáhla konečné svobody, překonala by vzdálenost, která ženy od muže dělila a vymanila by se z postavení vazalky a příživnice.¹⁰⁵

2.3.4. Náhled na manželství a mateřství

Miladin náhled na manželství a mateřství prochází postupným vývojem. Ve chvíli, kdy čtenář hlavní hrdinku poznává, se Milada jeví jako zarytý odpůrce manželské instituce. Na manželství nahlíží jako na svazek, ve kterém žena žije v poddanosti svého muže, ztrácí svobodu a je neschopna se sama o sebe postarat. Není proto divu, že pro sebe Milada manželství zprvu odmítá a hrdě prohlašuje, že ona se nikdy nevdá: „*Nevěřím v lásku, věrnost, manželské štěstí [...]. Chci být samostatnou, neodvislou od muže. Nechci, aby mne živil a za to sousto, jež mi dává, mě zotročoval. Nechci mít pána nad sebou.*“¹⁰⁶ Po vzoru emancipovaných a pokrokových žen chce být tou, která vedle sebe nepotřebuje ke štěstí muže. Nemyslí proto na vdavky jako většina jejích vrstevnic a k manželskému životu se ani do budoucna nijak neupíná. Otázkou je, proč Milada zaujímá takto nepřirozený odmítavý postoj? Každá mladá dívka přece touží po tom být milována, a pokud tomu tak není, bývá většinou na vině nějaký konkrétní důvod. Zde ovšem Lužická hrdinčiny vnitřní pohnutky nechává bez jasného komentáře, a tak se k interpretaci nabízí dva možné výklady. První je explicitně řečená skutečnost, že Milada vnímala velmi negativně nešťastné manželství svých rodičů. Připouštíme, že to by sice mohlo mít na její osobnost vliv, ovšem aby byl takový, že se kvůli němu hrdinka vzdávala svého práva na lásku, to se nám jeví jako nepravděpodobné. Zvláště pokud uvážíme, že Milada má představovat ženu-intelektuálku, která si chce rozhodovat o svém životě sama. Druhý důvod jejího odmítání lásky by mohl spočívat v preferenci budoucí kariéry. Jak jsme uvedli již v úvodní kontextové kapitole, skloubení rodinného a profesního života bylo pro první české vzdělankyně nemožné, a tudíž by odmítnutí lásky bylo tímto zdůvodnitelné. Vzhledem k tomu, že výběr hrdinčiny profese

¹⁰⁴ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 268.

¹⁰⁵ BEAUVOIROVÁ, Simone. *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1967, s. 352.

¹⁰⁶ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 176.

zůstává nejasný a velmi povrchní, nemůžeme ani tuto interpretaci považovat za příliš věrohodnou.

Opět tak vidíme, že hrdinka k názoru na milostný vztah nedospívá na základě vlastní zkušenosti, ale spíše ho jen přijímá a opakuje hesla, o kterých čítá v knihách a časopisech s emancipační tematikou. Uvědomíme-li si fakt, že i na počátku minulého století byly dívky vychovávány především pro manželství, jeví se Miladin odmítavý postoj sice kontroverzně (což bylo zřejmě záměrem autorky), ovšem chybí k jeho důvodu pečlivější zdůvodnění.

V názoru na manželství se Milada často dostávala do konfrontací. Svou přítelkyni Lidušku, která se naopak na manželství těší a pilně si shání ženicha, nazývá „ubohou a slabou“¹⁰⁷ a Liduška pro změnu Miladu pejorativně nazývá *starou pannou*: „Netoužíš po milenci, nechceš-li se vdávati? [...]. Zůstaneš starou pannou?!“¹⁰⁸ Ve společnosti se tímto nelichotivým označením pojmenovávaly dívky, které z nějakého důvodu odmítaly naplnit tradiční úlohu manželky a matky.¹⁰⁹ Lužická se tak dotkla velmi žhavé problematiky – společenských předsudků, které se vůči neprovdaným ženám chovaly.

Kontroverzně může působit i Milady prvotní názor na nešťastné manželství. Pokud je žena spíše trpítkou nežli manželkou, měla by podle ní nalézt sílu a z manželství odejít: „A to jsou silné ženy, které se netají svým neštěstím, které mají odvahu říci pravdu, jednati a nebáti se výsměchu úzkoprsých lidí.“¹¹⁰ Lužická však nechává Miladu postupně názory přehodnocovat. Když v jedné chvíli Milada své matce vyčítá, že útrpně zůstává s otcem v nešťastném manželství a jen na něho nadává a hořekuje, je to nakonec ona, kdo z této konfrontace vychází jako ten poražený. Proti Miladě a jejím teoriím vyčteným z knih staví Lužická postavu matky, kterou naučil sám život, že manželský slib je nezrušitelný. Když si Milada uvědomí, jaké dopady by mělo vše, co matce tak slepě doporučovala – rozvod, dochází u ní k výrazné proměně a zamýšlí se nad tím: „Která žena je silnější?! Ta, jež pouta trhá, rodinu opouští, anebo která z lásky k dětem sebe zapře a trpělivě snáší osud svůj?!“¹¹¹ Opět tak vidíme, že pro Lužickou je manželství jednoznačně hodnotou, která stojí i nad emancipačními snahami.

Ve vztahu k mužům působí zprvu Milada velmi chladně. Uzavírá se před milostnými city a je přesvědčena, že pro ni manželství není, protože ona není předurčena pro vdavky, ale

¹⁰⁷ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 175.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 176.

¹⁰⁹ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 152.

¹¹⁰ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 177.

¹¹¹ Tamtéž, s. 194.

pro vyšší cíle. Toto její odmítání působí podle nás hodně naučeně a neosobně. Jako by Milada pod vidinou emancipace přijala všeobecný úzus, že všichni muži jsou utlačovatelé žen, a proto ona musí být striktně bez manžela. Milada je v tomto názoru dlouhou dobu rezistentní, ovšem nakonec si uvědomí, že život v samotě a v asketickém odmítání lásky není úplný a není hlavně ani šťastný: „*Zatoužila po někom, koho by milovala, s nímž by se o své city a myšlenky sdílela, po duši, která by byla duší její duše, která by prázdnotu, zející v jejím životě, vyplnila.*“¹¹² Ten, do koho se Milada zamiluje, je profesor Vlasák. Jakmile si s Vlasákem vyznají lásku, mění naše hrdinka odmítavý postoj k manželství a chce se naopak co nejrychleji vdát. Okamžitým zasnoubením a zbrklým rozhodnutím odejít kvůli svatbě ze studií popře Milada vše, co ji do té doby profileovalo (vzdělání, samostatnost apod.).

Co však ještě považujeme za důležité je fakt, že do manželství se Milada chce vydat z lásky, nikoli z nutnosti. Vztah s Vlasákem se zakládá na porozumění a na intelektuální rovnosti obou budoucích manželů. Ne náhodou se Milada chce provdat za někoho, kdo obdivuje její vzdělanost a podporuje ženské emancipační snahy, výběr partnera tedy není náhodný, ani nerozumný. V tomto lze podle nás spatřovat výchovný aspekt díla.

K otázce mateřství se Milada vyjadřuje jen minimálně a pouze v náznacích. Tím, že téměř po celou dobu odmítá vstup do manželství, brání se zároveň i myšlenkám na mateřskou úlohu. Jelikož však v jiných dílech má silně věřící Lužická sklon k sakralizaci mateřství, bylo by až podezřelé, kdyby to, co nazývá „*vznešeným údělem ženiným*“,“¹¹³ postavě Milady zcela upírala. Explicitně není sice v povídce řečeno, že by Milada po dítěti toužila, ale všimnout si můžeme, že ve chvílích samoty a smutku se mladá intelektuálka v myšlenkách upínala právě na obraz rodinného štěstí své přítelkyně Lidušky: „*Ale mysl její tíhla nicméně k jednomu světlému bodu, v němž se jasně obraz rodinného a mateřského štěstí její přítelkyně. Proti její vůli dorážely k pomyslu jejímu ozvy domácího života [...], jí dosud neznámé a násilím až dosud potlačované.*“¹¹⁴ To, že Milada má mateřský cit, dokazuje i pasáž, kdy se rozplývá nad Liduščiným dítětem: „*Miladě bušilo srdce. To dítě ji jaksi učarovalo, že z temna představ zářivě vyplula myšlenka: Jak je to krásné mítí takového andílka.*“¹¹⁵

¹¹² LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 247.

¹¹³ LUŽICKÁ, Věnceslava. *Žena ve svém povolání*. Praha: V. Lužická, 1872, s. 83.

¹¹⁴ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 241.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 255.

2.3.5. Konfrontace intelektuálky se společností

Miladina matka

„Nehněvejte se, maminko, ale my mladí stoupáme s dobou, a máme zcela jiné názory vašich [...]. Vy jste starosvětská žena a jednáte dle staré víry, ale moderní ženy jsou zcela jiné.“¹¹⁶ Názorová propast mezi matkou a dcerou prostupuje celým příběhem. Je patrné, že v konfrontaci Milady a matky sledujeme výraznou proměnu generačních modelů. Zatímco Milada má představovat typ „nové ženy“, která touží po emancipaci a rovnoprávném postavení, její matka je typickou představitelkou „starosvětského“ typu, tzn. ženy s tradičními názory na lásku, životní úlohu ženy i na život v manželství. Místo matky tak bylo vždy spíše za manželem než vedle manžela: „On vyšínul, stoupal, ona se však nevymanila ze starých zvyklostí a spíše klesala na své hodnotě, [...]. Zůstala stále služkou k jeho veliké nelibosti.“¹¹⁷ Matka s dcerou měly na život zcela odlišné názory. Starší z nich nechápala ženské emancipační snahy, a tedy ani důvod, proč Milada tolik touží po vzdělání a samostatnosti. Matčino odmítání ženské emancipace se zrcadlí jak v přímých promluvách, tak i nepřímo tím, že pohrdá zlatovlasem – květinou, která je v díle symbolem ženských pokrokových snah, ona nazývá plevelem a smetím s „ohyzdnými žlutými květy.“¹¹⁸

Přestože Miladina matka nemá vzdělání, Lužická ji nenechává v promluvách argumentačně strádat, ba naopak. Zatímco Milada staví své názory na moudrech vyčtených z knih, matka je tou, která oplývá životními zkušenostmi a která drží rodinu pohromadě, a to je pro Lužickou velice hodnotné. K vyznávání tradičních ženských rolí se matka hlásí i tím, že k nepochopení své dcery odmítá v duchu tradičních rodinných hodnot rozvod, přestože je v manželství nešťastná. Jejímu jednání lze rozumět, protože na manželovi byla jednak existenčně závislá, a jednak věřila v sílu manželského slibu.

Zcela nečekanou událostí, jak v životě naší hrdinky, tak její matky, je smrt otce. Na postavě matky Lužická vystihla komplikovanou situaci nezajištěných vdov, které byly na příjmu manžela zcela závislé a jímž zákoník omezoval možnost přebírat po zemřelém manželovi živnost.¹¹⁹ Jelikož matka byla ženou, která vedle sebe potřebovala muže, nedlouho po ovdovění se zcela racionálně rozhodla, že se znovu provdá za tovaryše z truhlárny, který

¹¹⁶ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 190,

¹¹⁷ Tamtéž, s. 183-184.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 186.

¹¹⁹ BAHENSKÁ M., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Nezbytná, osvobozující, pomlounaná: O ženské práci*, České Budějovice: Veduta, 2017, s. 12

manželovu živnost povede za ni: „[...] ač jsem si ho nevzala z lásky a on také se oženil se mnou pouze z rozumu a z vypočítavosti, ale neškodí [...].“¹²⁰

Postava matky hraje velice důležitou úlohu v otázce studií její dcery. Jakmile se Milada s Vlasákem zasnoubí, je to právě matka, která jí odmítá dát požehnání, dokud nedostuduje: „*Dostuduj, odbyd' zkoušky a poté si dělej, co chceš!*“¹²¹ Matka, která si pro dceru nepřála nic jiného než vdavky, se ovdověním a životními zkušenostmi přesvědčila o tom, že i vdaná žena by měla mít dostatečné vzdělání, aby ji manžel choval v úctě a aby byla schopná se v případě nouze o sebe postarat. V konfrontaci s Miladou je matka postavou, jejíž jednání je více pochopitelné, a názory, podepřené reálnou životní zkušeností, vyznívají mnohem věrohodněji.

Učitelka Filomena

Postava učitelky Filomeny se v povídce objevuje pouze nepřímo, nemá žádný samostatný výstup či promluvu. I přesto je však její úloha velmi důležitá, neboť má na Miladu nemalý vliv. Filomena je jediná ženská postava, která Miladě plně rozumí a která ji v emancipačních tužbách podporuje. Půjčuje jí například knihy s problematikou ženské otázky, domlouvá jí studia v Praze apod. To, že onou osobou, u které nachází Milada pochopení, je postava učitelky, není vůbec náhodné. Marie Neudorfová říká, že právě učitelky byly tradičně hlavními nositelkami klíčových myšlenek ženské emancipace.¹²² Jednak jim vzdělání umožňovalo jasně formulovat stanoviska a požadavky hnutí, a také byl od nich očekáván nejen výkon samotné profese, ale právě i „*osvětové působení mezi širší veřejností (formou přednášek, předčítání, půjčování knih apod.)*.“¹²³

Postava emancipované a samostatné učitelky je pro Miladu vzorem, který obdivuje a chce se k němu připodobit: „*Filomena je anděl, apoštol ženské volnosti a samostatnosti*“,¹²⁴ prohlašuje. Naopak u matky a Lidušky vzbuzuje učitelka ryze negativní reakce: „*Přemrsštěná to ženská...Mně se nelíbila...bála jsem se jí*“,¹²⁵ stěžuje si Liduška, zatímco matka se

¹²⁰ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 266.

¹²¹ Tamtéž, s. 265.

¹²² NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999, 128-129.

¹²³ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Věduta, 2011, s. 160.

¹²⁴ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 177.

¹²⁵ Tamtéž, s. 177.

v nazírání na Filomenu nebrání expresivnějším výrazům: „*Byla mi odporná [...], jaké učení tady rozsávala.*“¹²⁶

Přítelkyně Liduška

„*Studentka, pohrdavě se od ní [od Milady – pozn. DK] odvracely dívky. Nezvěte ji mezi nás! My nejsme tak učené a nedovedly bychom s ní mluvit...*“¹²⁷ Tato promluva v sobě obsahuje výstižný popis toho, jak odmítavě se k Miladě chovalo její okolí, a zvláště její vrstevnice. Jedinou Miladinou přítelkyní a důvěrníci je kamarádka z dětství Liduška. Postava Lidušky představuje určitý protipól intelektuální Milady, a to jak v charakteru, tak i v nazírání na životní poslání ženy. Lužická vedle sebe do kontrastu staví stejně staré dívky, z nichž jedna se chce stát nezávislou emancipovanou ženou, a druhá touží po ryze tradičních ženských rolích a o problematiku ženské otázky nejvíce se zajímá: „*Proč bych se učila nové víře ženské, když se mně ta stará líbí?! Nebudu předělávat světa! Nejsem dosti moudrá tomu.*“¹²⁸ Liduška má jediný životní cíl, a tím je najít si svého prince a provdat se za něj. Simone Beauvoirová takovéto tíhnutí mladých slečen ke svatbě vysvětluje tím, že manželství bylo vnímáno jako jediný prostředek, jak se mohla dívka začlenit do společnosti. Pokud by zůstala svobodná a odkázána na finanční pomoc rodiny, znamenalo by to společenský propad.¹²⁹ Liduška se tak může horlivě přetrhnout, aby „nezůstala na ocet.“ Zatímco Milada v Praze studuje, ona navštěvuje různé společenské události a intenzivně hledá budoucího chotě. Jakmile se objeví první nápadník, okamžitě souhlasí s jeho žádostí a brzy se z ní stane vdaná paní a dvojnásobná maminka. Zcela tak naplní životní úlohu, kterou od ní společnost očekává. Všimnout si můžeme, že na rozdíl od Milady, Liduška nevolí svého budoucího ženicha z lásky, ale spíše z pocitu nutnosti: „*I rozjímala jsem. Co dělat? Vdát se musím. Co jiného? Nejsem výjimečnou dívkou jako ty, i nezbyvá mi, než vdát se [...]. Proto, když se mě včera zeptal, mohu-li ho mít trochu ráda, přisvědčila jsem.*“¹³⁰ Přestože Liduščin „vdavky jen pro vdavky“ Milada neschvaluje, Liduška je ve svém poslání šťastná a prožívá v úlohách manželky, matky a hospodyně pocit naprostého životního naplnění. Na rozdíl od Milady jí nevadí život v nerovnoprávném postavení, ani naprostá hmotná závislost na manželovi.

¹²⁶ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 190.

¹²⁷ Tamtéž, s. 248.

¹²⁸ Tamtéž, s. 179.

¹²⁹ BEAUVOIROVÁ, Simone. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966, s. 227.

¹³⁰ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 212.

Profesor Vlasák

Profesor Vlasák představuje typ osvíceného muže, který podporuje ženské emancipační snahy a váží si vzdělaných a samostatných žen. Z tohoto důvodu Miladino studium, coby otcův známý, od počátku schvaloval: „*Jest chvályhodno, že i naše dívky studují a ducha obohacují. Zabezpečují si tím jistou budoucnost, samostatnost a postavení ve společnosti.*“¹³¹ Je patrné, že Vlasák nebyl jako většina mužů, kteří v obavách, že ženy postupně svrhnuou jejich letitou ekonomickou a duševní dominanci, nepřáli jakýmkoli emancipačním snahám *druhého pohlaví*.¹³²

Milada svým intelektem Vlasáka sice od první chvíle učarovala, ovšem její vztah k němu byl nejprve velmi chladný a odmítavý. To, že jí není tak lhostejný, jak sama sobě, a hlavně svému srdci nalhávala, zjišťovala mladá intelektuálka až postupem času. Nakonec v ní Vlasákovy pokrokové názory, obdivuhodný životní příběh a celá jeho osobnost probudily milostný cit, který v sobě léta až asketicky potlačovala. Zajímavý je z našeho pohledu náhled Vlasáka na svou budoucí vzdělanou ženu: „*Nebál se její učenosti a samostatnosti. Došelt' přemítáním k závěru, že čím samostatnější je žena, tím je ženštější, poněvadž samostatně dovede cítit, myslit, razit si cestu životem a je neodvislou od mužské kultury, od mužského myšlení, cítění a na život nazírání, kterými zpravidla ženy nesamostatné se řídí.*“¹³³ Autorčino použití slovesa – „*nebál se*“ je podle nás více než na místě, protože mnoho mužů mělo skutečně ze soužití se vzdělanou a nezávislou ženou obavy. Muži nestáli o rovnocenné manželky.¹³⁴ Krista Nevšimalová v této souvislosti poznamenává, že většině mužů vyhovovala v partnerství nadvláda, kterou nad svými manželkami měli, netoužili po tom vzdát se svého dominantního postavení a přijmout za manželku ženu, která aspiruje i na jiné než tradiční úlohy.¹³⁵

¹³¹ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 204.

¹³² LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 259.

¹³³ LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 267.

¹³⁴ LENDEROVÁ, M. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*, 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 67-69.

¹³⁵ NEVŠÍMALOVÁ, Krista. *Informatorium moderní ženy* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, s. 110. [cit. 18. 2. 2019], Dostupné na: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/58/20/32/informatorium_moderni_zeny.pdf

2.4. Shrnutí

Vzhledem k tomu, že děj povídky se odehrává na přelomu 19. a 20. století, reprezentuje intelektuálka Milada zcela první generaci českých žen, které se vydaly za vysokoškolským vzděláním. Porovnáme-li však skutečné životní osudy prvních českých akademiček s příběhem naší hrdinky, zjistíme, že Lužická v intelektuálce Miladě nedokázala věrohodně zobrazit reálný obraz tehdejší vzdělankyně. Když například povážíme, jak komplikované bylo pro dívku na přelomu století získat maturitu,¹³⁶ Miladino absolvování gymnázia během jednoho roku se jeví jako prakticky nereálná možnost. To, že Lužická navíc zcela vynechává konkrétní informaci o tom, jaký vysokoškolský obor hrdinka studuje (a nenaznačí to ani zájmová profilace hrdinky), přispívá k celkovému zjednodušení a k povrchnímu vyznění díla.

Jak se ukázalo, i Miladina motivace ke studiu nemá kořeny v hlubokém vnitřním zájmu či potřebě, ale spíše v okouzlení samotnou myšlenkou emancipace. Svědčí nám o tom jak náhlé rozhodnutí Milady vydat se univerzitu, tak promluvy, v nichž hrdinka velice často užívá hesla ženského pokrokového hnutí (př.: *nová žena* vs. *stará žena*; *samostatná žena*, *vymaněná z mužské nadvlády* apod.). Postava intelektuálky se tak stává spíše jakousi personifikací emancipačních hesel nežli reálným obrazem tehdejší akademičky. Představa, že se první vysokoškolsky vzdělané ženy, jako např.: Zdenka Baborová, Anna Honzáková, Albína Honzáková, Eliška Vozábová a další, vydaly na cestu k samostatnosti bez opravdového vnitřního zapálení, posíleny pouze hesly emancipace, je velice naivní. Z tohoto důvodu se podle nás Milada reálnému obrazu intelektuálky vzdaluje.

Nelze si nevšimnout toho, jak rozporuplně Milada jako intelektuálka vystupuje a jak povrchně tím pádem vyznívají hodnoty, jimiž se její postava charakterizovala. Až téměř do samého konce se hrdinka vyznačuje tím, že velmi touží po samostatnosti, nezávislosti a rovnoprávnosti. Náhle je toto vše zapomenuto ve chvíli, kdy ji ovládne láska k profesoru Vlasákovi. To, že nakonec Milada na studiích setrvá a nezavrhne je pro svatbu s Vlasákem zcela, bylo spíše díky tlaku její matky. Právě v tomto bodě spatřujeme výchovný záměr autorky za nejpalčivější. Lužická Miladou prezentuje dívku, která je sice vzdělaná, oplývá přirozeným intelektem a naslouchá všemu, co doba žádá, ovšem zároveň je to pořád mladá dívka, která ve chvíli prvotního pobláznění milostným citem potřebuje rady druhých. Potřebuje poučit, aby pochopila, že ze studií zběhnout nesmí. Do role rádkyně pasuje autorka,

¹³⁶ Maturitu musely dívky skládat na státních chlapeckých gymnáziích, protože Minerva neměla právo veřejnosti.

tak jako v jiných dílech, postavu matky. Tu naopak líčí podle nás poměrně věrohodně, což může být tím, že reálný obraz těchto žen autorka sama dobře znala a byl jí blízký.

Názorová proměna hlavní hrdinky působí podle nás hodně tendenčně a vyznívá opět jako důkaz toho, že hrdinka pro univerzitní studium postrádá vnitřní motivaci. Mimoděk však autorce nelze upřít, že motiv opuštění studií za účelem svatby je dobově velice aktuální téma. Představa nemožnosti sloučení manželské role s ženskou profesní seberealizací, na níž studium Miladu bezpochyby připravovalo, byla, jak víme, společensky respektovaným pravidlem. Postava intelektuálky tak v závěru díla rezignuje na svou nezávislost a ve shodě s autorčinými konzervativními názory přijímá triptych tradičních ženských rolí. Taktéž ukončení povídky můžeme považovat za příznakové. To, že je povídka zakončena zasnoubením hlavní hrdinky, a nikoli dostudováním či nástupem do zaměstnání, podporuje interpretaci, že právě manželstvím dospěl pro autorku Miladin příběh do svého konce. Tato úloha se stává naplněním jejího života. To dokazuje, že autorka si i v případě intelektuálky Milady zachovává svůj tradiční příklon ke konzervativním názorům a k tradičnímu genderovému modelu rodiny.

Přestože se Lužická snažila v intelektuálce zachytit obraz „*nové ženy*“, způsob, jakým to činí, není podle našeho názoru příliš zdařilý, protože se v mnoha ohledech postava vzdaluje realitě. Spíše bychom toto ztvárnění považovali za hledání intelektuálky nežli její nalezení. V této souvislosti Dobrava Moldanová říká, že stejně tak, jak autorky z přelomu století hledají v hrdinkách „*nové ženy*“, je potřeba najít i „*nové muže*“, kteří překonají vžitě představy a budou spolutvůrci nových norem a nových vztahů mezi ženami a muži.¹³⁷ Takového hrdinu se podle nás Lužická snažila zobrazit v postavě profesora Vlasáka, který Miladu po celou dobu ve studiích podporoval a k dokončení studií ji nabádal i po jejich zasnoubení.

Závěrem tedy můžeme říci, že *Zlatovlasem* autorka sice představila příběh ženské emancipace, ale pouze povrchně. U hrdinky chybí jak náhled do vnitřního světa prožitků, tak motivace k jednotlivým činům (př.: nevíme přesně, proč a jak hrdinka dojde k tomu, že chce studovat, neznáme důvod toho, proč zprvu lásku tak odmítá apod.). Postava Milady pouze jedná, následkem čehož není individualizovaná a není ani příliš uvěřitelná.

Na druhou stranu bychom rádi vyzdvihli tematickou stránku textu, která je dobově velmi důležitá a aktuální. Ačkoli je příběh ukázkou méně umělecky hodnotného textu, Lužická se v něm snaží čtenářky poučit o důležitosti vzdělání, nabádá je k tomu, aby se nespolehaly pouze na obživu od manžela, líčí domácí prostředí – zejména postavení manželů

¹³⁷ MOLDANOVÁ, Dobrava. *Na písčítých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. Století*. 1.vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011, s. 71.

v rodině, provádí dívku první zamilovaností aj. Více než věrohodnou výpovědí o intelektuálce je tak tento text didaktickým materiálem.

3. Helena Dvořáková: Doktorka Diana Holcová

3.1. Recepce autorčiny tvorby

Helena Dvořáková (1895-1970) do literárního světa vstoupila ve 20. letech minulého století a dle kritiky to byl vstup do proudu realistické a naturalistické prózy.¹³⁸ Již od svého prvního debutu, novely *Golemova milá* (1925), se Dvořáková profilovala jako autorka s ostrým smyslem pro psychologii postav a pro kresbu sociálního prostředí. Ve svých prózách se tematicky zaměřovala především na vykreslení sociálních problémů městské periferie a nemalou pozornost soustředila i na ženskou problematiku. Hlavními hrdiny jejích příběhů jsou především dívčí a ženské postavy, jejichž osudy vykresluje se zvláštním citovým zaujetím.¹³⁹ Specifickou problematiku ženy – intelektuálky, která na svou dobu disponuje „podezře“ vysokým vzděláním a samostatností, zpracovala Dvořáková pouze v románu *Doktorka Diana Holcová* (1941). Příznačné ovšem je, že o vykreslení osudů a vnitřního světa žen, byť needukovaných jako doktorka Diana, ale podobně odhodlaných bojovat za životní štěstí, šlo autorce v řadě jejích dalších děl.

Z rané tvorby Heleny Dvořákové stojí za připomenutí kritikou opěvovaná povídka *Golemova milá* (1925), jež vypráví příběh o chudé švadleně s hlubokou mateřskou odpovědností. Stejně jako v dalších pozdních povídkách (*Nepatrné děvče* či *Dopis prokurátorovi*) je zde hrdinka nositelkou mravních hodnot a postulankou lepšího života.¹⁴⁰ Kromě kratších epických žánrů se Dvořáková pouští i do románů, v nichž rozšiřuje svůj společenský záběr o prostředí maloměstských a intelektuálních vrstev – *Barvy úsvitu* (1928), *Velký proud* (1932) a lidí sociálně vykořisťovaných – *Pepan Jehně* (1933).¹⁴¹ Prozaické dílo Heleny Dvořákové vrcholí ve 40. letech. Kromě našeho zkoumaného románu *Doktorka Diana Holcová* vzniká vůbec nejrozsáhlejší autorčino dílo – románová trilogie *Pád rodu Bryknarů*, v níž na pozadí rodových svazků zobrazila přerod venkova v pražské průmyslové předměstí. Poválečná literární tvorba H. Dvořákové je podle Aleny Zachové již obtěžkána dobovými

¹³⁸ NONDKOVÁ, M. Heslo: Helena Dvořáková. In *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 1. díl, A–G. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 641.

¹³⁹ SOLDÁN, Ladislav. Helena Dvořáková. In. *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 112.

¹⁴⁰ MAREČKOVÁ, Dagmar. Doslov In *Dopis prokurátorovi: tři novely*. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 198.

¹⁴¹ NONDKOVÁ, Michaela. Heslo: Helena Dvořáková. In *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 1. díl, A–G. 1. vyd. Praha: Academia, 1985, s. 641.

ideologickými požadavky — např. *Ruka v ruce* (1952).¹⁴² Po tematice budovatelské nakonec autorka zabředává v próze historické zaměřené na období Přemyslovců – např. *Pražská lípa* (1957), *Na ostří* (1961).

3.2. Obecná charakteristika díla

Román *Doktorka Diana Holcová*, jenž je některými kritiky pokládán za autorčino vůbec nejlepší dílo, vyšel poprvé v roce 1941. Jedná se o jakousi analýzu vnitřního světa mladé dívky Diany Holcové, která během proměny v samostatnou mladou ženu čelí hned několika životním zkouškám. Děj románu čtenáře zavádí do druhého desetiletí minulého století a do prvních let první republiky. S hlavní hrdinkou Dianou se seznamujeme na začátku příběhu metodou *in media res* ve chvíli, kdy těhotná opouští Itálii, v níž zanechává svého manžela Bedřicha, se kterým se právě rozvádí. Následně se děj v Dianiných vzpomínkách retrospektivně navrácí do hrdinčina dětství a pomalu se před čtenářem rozplétá celý její dosavadní životní příběh. Tento příběh je o zchudlé profesorské dcerce, která se po smrti otce musí postarat nejen o sebe, ale i o svou matku. I přes tíživé sociální poměry se odhodlané Dianě podaří získat vysokoškolské vzdělání, které zdaleka přesahuje ženský dobový vzdělanostní standart. Ačkoli se vzdělání stává mladé intelektuálce jakousi proklamací samostatného a lepšího života, jak se později ukazuje, není to život naplněný štěstím. Jako intelektuálka Diana trpí srážkou s mužem, který oproti ní stojí duševně mnohem níže, a jako matka je zraněna předčasnou smrtí svého několikadenního děťátka. I jako badatelka se Diana přesvědčí o tom, že svět vědy není ani za první republiky vzdělaným ženám příliš nakloněn. Diana však ani ve chvílích naprostého lidského zoufalství nepropadá černým myšlenkám. Motorem, který ji žene kupředu, je právě vědecké práce, v níž nachází své útočiště.

Podle Alberta Pražáka zasáhla Dvořáková románem do nejaktuálnějšího a nejnosudovějšího problému vzdělaných žen, které těžce platí za životní štěstí i badatelskou práci právě proto, že jsou ženy.¹⁴³ Autorka zde ženskou samostatnost a intelekt, dva neobvyklé atributy ženy tehdejší společnosti, představuje nikoli jako přednosti, ale spíše jako zátěže, které musí intelektuálka vléci. Kritikou byl román přijat veskrze pozitivně. K ojedinělým kritikům patřil Karel Polák, který kritizoval například chybné italské termíny či zbytečnou dějovou rozvleklost danou množstvím různých dějových odboček, na stranu

¹⁴² ZACHOVÁ, Alena. Chrudim v románech Heleny Dvořákové. In *Chrudimské vlastivědné listy*, 1995, roč. 4, č. 2, s. 4.

¹⁴³ PRAŽÁK, Albert. Doslov. In DVOŘÁKOVÁ, H. *Doktorka Diana Holcová*, 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 332

druhou autorku chválí za zpracování vyprávění a dialogů v realistické rovině.¹⁴⁴ V mnohem větší části kritiky však vzbudil román pozitivní ohlasy. Kafka ocenil téma uceleného ženství, dobře zpracovanou drobnokresbu postav i jednotu a komplexnost děje.¹⁴⁵ Miroslav Petříček v knize ve zmírněném podání nachází prvky naturalismu Karla Matěje Čapka Choda a kvituje autorčino nadání pro vykreslení psychologie postav.¹⁴⁶ Signifikantní je pro nás však i názor veřejnosti, především mínění ženské akademické obce. Vysokoškolsky vzdělané ženy psaly Dvořákové po vydání knihy poděkování, že v příběhu Diany Holcové vystihla jejich problematiku i sentimentalitu velmi dobře a vyslovila i to, pro co ony nenacházely slov.¹⁴⁷

Z kompozičního hlediska je dílo rozděleno do různě dlouhých kapitol, které autorka dále nijak nepojmenovává ani nečísluje. Vypravěčské pásmo má podobu *er-formy*, vypravěč tedy stojí mimo děj, je to nezávislý pozorovatel.

3.3. Postava intelektuálky Diany

3.3.1. Charakteristika Diany

Postava doktorky Diany Holcové je titulní postavou celého románu. O tom, že je Diana nevšední dívkou, napovídá již atypičnost jejího křestního jména, které je latinského původu a odkazuje na bohyni lesů a lovu. Diana pochází ze střední měšťanské vrstvy, z pražské rodiny gymnaziálního profesora dějepisu. Od dětství je u ní parný hluboký zájem o historii, který hrdinku směřuje k vysokoškolskému studiu historických věd, jež nakonec zakončí doktorátem. Diana tak na svou dobu disponuje na ženu neobvykle vysokým vzděláním, které současně s její touhou po vědecké práci okolí hodnotí jako *neženský* rys: „...zdáš se nedívčí, jak pořád všechno chceš mít dokázáno a odůvodněno jako starý pedant [...], učiněný rozumář,“¹⁴⁸ soudí Dianu její matka. Že je bojovnice, která se nerada pokořuje a jde si za svým, dokazuje nejen tím, že se nenechá spoutávat společenskými předsudky, podle nichž vědní obor ženě nepřísluší, ale i tím, že ji nezlomí ani chudoba, smrt rodičů, rozvod, a nakonec překoná i úmrtí vlastního dítěte. Pro Dianu se tak stává charakteristickým rysem silná vůle, pracovitost a přesvědčení, že má právo si o vlastním životě rozhodovat sama navzdory tomu, že je žena.

¹⁴⁴ POLÁK, Karel. Helena Dvořáková: Doktorka Diana Holcová. In *Kritický měsíčník*, 1942, roč. 5, č. 1, s. 199.

¹⁴⁵ KAFKA, František. Nad dílem Heleny Dvořákové. In *Práce*. 1965, roč. 21, č. 193, s. 5.

¹⁴⁶ PETŘÍČEK, Miroslav. Prozaické dílo Heleny Dvořákové. In *Literární noviny*, 1962, roč. 11, č. 31, s. 4.

¹⁴⁷ PRAŽÁK, Albert. Doslov. In DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 335.

¹⁴⁸ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 110.

Přes všechna životní příkoří vystupuje Diana jako sebevědomá emancipovaná intelektuálka, což je dáno i tím, že již překonala vžitou společenskou představu, že o kvalitě člověka vypovídá jeho společenské postavení. Mnohem větší hodnotou je pro hrdinku vzdělání. Nutno však dodat, že jako žena Diana sebevědomí spíše postrádá, což se nejpalčivěji projevuje v jejích partnerských vztazích. Kromě historické práce se Diana věnuje také veřejné spolkové činnosti. Jako vysokoškolsky vzdělaná žena se stala členkou několika spolků, z nichž ten nejvýraznější je zřejmě *Spolek akademicky vzdělaných žen*.¹⁴⁹

3.3.2. Cesta za vzděláním

Zájem o vzdělávání je u Diany patrný již od útlého dětství. Tím, kdo ji k němu vede a kdo ji v rozvíjení intelektuálního ducha nejvíce podporuje, je její otec. Jako středoškolský profesor historie probouzí v malé dcerce zájem o vědu a dějiny, a tím jí i de facto předurčuje její budoucí směřování. Diana prokazovala výborné studijní výsledky už jako žákyně obecné školy: „*Vždycky samé, ...kromě ručních prací, ...samé od shora dolů!*“¹⁵⁰ Je příznačné, že jediným Dianiným školním nezdarem je právě nauka ručních prací, jakoby tím Dvořáková už od počátku naznačovala spíše intelektuální zaměření hrdinky. V deseti letech přestoupila malá žákyně Holcová na Vyšší dívčí školu, kde se začal výrazně prohlubovat její zájem o historii. Zatímco v jiných předmětech Diana prospívá, v dějepise přímo exceluje a zdaleka převyšuje historickými znalostmi požadavky školních osnov. Za pozornost stojí podle našeho názoru Dianin školácký náhled na vzdělávání se: „*...všechno, co se v té době učila, učila se, že nemohla připustit, aby platila ve třídě za něco míň, než všechny ty protivné Lálinky, Didinky.*“¹⁵¹ Je tedy zřejmé, že vzdělání považovala už jako náctiletá školačka za přednost, která jejího ducha obohacuje, ne za něco zbytečného či nepatřičného. Zatímco ostatní dívky si úctu a obdiv získávaly upraveným zevnějškem a vytříbenou reprezentací, Diana si uznání vydobývala svými vědomostmi. Ač má tato její touha s ohledem na nízký věk povahu spíše pudového romantismu, zmíníme jej, protože právě z tohoto „základu“ se později formuje její úsilí o vědecké poznávání.

Další Dianinou zastávkou na cestě za vzděláním je lyceum, kam ji otec poslal, aby získala plné středoškolské studium, a co je důležité, aby jí toto studium bylo přípravou na

¹⁴⁹ V tomto bodě je nutné upozornit na nesrovnalost v historické realii. Postava Diany vstupuje do spolku ve 30. letech, tedy v době, kdy *Spolek akademicky vzdělaných žen* již svou činnost ukončil a v návazné činnosti pokračovalo hnutí pod názvem *Spolek vysokoškolsky zdolaných žen* (viz výše).

¹⁵⁰ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 32.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 35.

vysokou školu: „*Kolega Lepař mi radil, abychom dali Najku někam na normální střední školu, a tím jí poskytl všeobecné vzdělání, k dalšímu vysokoškolskému studiu opravňující. Ano, [...] tatínek šel vstříc jejímu bytostnému vnitřnímu přání.*“¹⁵² Oproti intelektuálce Miladě z předchozího díla V. Lužické zde vidíme značný posun v rodičovském vnímání dívčí vzdělanosti. Bez sebemenšího doprošování vycházejí oba rodiče Dianinu přání vstříc. Středoškolské prostředí Diana vnímala jako půdu, která rodí budoucí samostatné ženy – lékařky, učitelky či právničky, a to hrdince imponovalo. Tím, jak Dvořáková líčí poměry na lyceu, potvrzuje fakt, že přestože lycea nebyla primárně zřizována jako druh školy připravující dívky na univerzity, v reálu tuto funkci běžně plnila.¹⁵³ Popis lycea navíc plně odpovídá dobovým realitám (př.: v učitelském sboru lycea se již objevují první ženy, škola má právo veřejnosti – může vykonávat maturitní zkoušku aj.).

Během středoškolského studia začala i Dianina badatelská činnost. Nemocnému otci, který pomalu ztrácel zrak, vypomáhala s vědeckou prací *Dějiny styků česko-italských*, díky čemuž se mimoděk postupně naučila italštině a zesílilo i její odhodlání jít na univerzitu a v budoucnu se vědecké historické práci věnovat naplno: „*Těšila se, s jakou radostí se po prázdninách zakousne zas do svých knih. Musí udělat napřesrok maturitu s vyznamenáním, aby mohla na univerzitu a jednou začít doopravdy historicky pracovat, neboť v tom...cítila stále zřetelněji, je jediná horoucí opravdovost její duše [...].*“¹⁵⁴

Sen o univerzitním studiu se však začal Dianě kvůli tíživé finanční situaci, do které rodinu přivedla otcova pracovní indispozice, výrazně vzdalovat a její cesta k vysokoškolskému vzdělání se změnila spíše v boj. Náhle se z hrdinky stala pracující studentka, která musela pomáhat matce živit rodinu. Na postavě Diany Holcové tak Dvořáková neopomněla zdůraznit ani finanční aspekt studia. Ukazuje se totiž, že to není vždy nedostatečný intelekt či malá píle, co zavírá brány univerzit, v případě Diany to jsou především nuzné finanční poměry. Tento fakt také zásadně proměňuje hrdinčinu motivaci ke studiu, vzdělání už jí není jen velebením ducha a voláním přirozeného intelektu, zisk maturity se stává existenční otázkou a jedinou šancí, jak lze sebe a matku vymanit z chudoby: „*[...] když tak někdy seděla nad svými učebnicemi vybrakovaná do posledních zbytků nervové energie [...], před jejím vnitřním zrakem se nastínil obraz toho, co ji čeká: pásy, pruhy nastříhaného kalika, řítícího se ze šicího stroje, silueta matčiny postavy potácející se pod*

¹⁵² DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 44.

¹⁵³ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929-1938, 4 sv.

Nové cíle. Škola vševedná, s. 285.

¹⁵⁴ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 61-62.

*tíhou rance ...a opět mohla dál.*¹⁵⁵ Díky studijní sebekázni i drobné vstřícnosti pedagogů, kteří soucítili s nelehkým životem nesporně nadané studentky, se Diana nakonec k maturitě dostala a i přes obavy ji hravě zvládla.

Po úspěšné maturitě v roce 1912 začala Diana studovat na filosofické fakultě. Nutno říci, že i na univerzitě byla studentkou, jejíž intelektuální zaujetí a dychtivost si vysloužily u profesorů mimořádné uznání. Diana je profesorským sborem považována za: „*nejnadanější žákyni a posluchačku, takovou, kterou profesor v mužském vydání potká jednou za deset let a v ženském za... padesát, nebo nikdy.*“¹⁵⁶ Na takovému vykreslení vysokoškolského prostředí je však podle nás nutné nahlížet s nadhledem. Mimořádná dávka podpory a obdivu, kterou Diana získává od všech univerzitních profesorů, působí hodně idealisticky.

Všimnout si také můžeme toho, že celkově Dianino studium nese punc neobvyklé výjimečnosti. Dvořáková zkrátka hrdinku popisuje vždy jako studentku, která se ve všech ohledech vymyká průměru. Začalo to již na střední škole, kde to byla právě Diana, která ze všech žaček nejsilněji chtěla studovat dále a která jako jediná nemohla s maturitou čekat, a graduje to na univerzitě, kde hrdinka prokazuje až geniální schopnosti, které z ní dělají nejnadanější žákyni. Domníváme se, že autorka této vyhrocenosti užívá proto, aby zachytila mimořádnost ženy – intelektuálky.

Celkově vysokoškolským studiem proplová Diana nadmíru úspěšně, díky čemuž dosahuje na řadu stipendií, bez kterých by si jinak finančně náročné studium nemohla dovolit. Cestu za vzděláním zakončuje v roce 1918 doktorátem: „*[...] a byla promována za doktorku filosofie, rezignující s lehkým srdcem na doktorát »sub auspiciis«, na nějž měla plné právo.*“¹⁵⁷

Josef Petrář si všímá faktu, že doktorát byl obecně velmi častý způsob, jakým absolventky filosofické fakulty zakončovaly své studium. Zajímavý je jeho postřeh zvláště v souvislosti, že zatímco pro mužské absolventy fakulty byl doktorát vstupenkou do světa vědy, doktorandky filosofie měly přístup k vědeckým pozicím jen velmi omezený, a proto většina z nich skončila jako středoškolské učitelky, tedy u povolání, které bylo tradičně pro ženu přijatelnou variantou.¹⁵⁸

¹⁵⁵ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 94.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 130.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 144.

¹⁵⁸ PETRÁŘ, J. Česká filozofická fakulta 1882–1918, In HAVRÁNEK, J. (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy 1802–1918, díl III*, Praha: Karolinum, 1997, s. 293–294.

3.3.3. Intelektuální profese

Jakmile Diana dosáhla vytouženého doktorátu, začal jí nový životní zápas o to uplatnit získané vědomosti v profesním životě. Na postavě doktorky Holcové tak autorka naráží na problematiku zaměstnanosti vzdělaných žen, která se po roce 1918 stává v ženských kruzích velice aktuálním tématem.¹⁵⁹ J. Burešová v této souvislosti dokonce říká, že: „*vysokoškolsky vzdělaná žena, usilující o uplatnění své kvalifikace ve společnosti, se po první světové válce stává novým fenoménem.*“¹⁶⁰

K rozhodnutí se profesně věnovat historické vědecké činnosti dospěla Diana již na střední škole. Mladá dívka směřovala k badatelské činnosti navzdory faktu, že si předem dobře uvědomovala, že je tato profese pro ženu dosti atypická. Ona však byla pevně přesvědčená, že pokud má člověk k intelektuálním pracovním výkonům schopnosti, nezáleží na tom, zda je to muž či žena: „*...chtěla bych si jednou vydělávat jako vědecká pracovnice, jako historička, chtěla bych jednou později umět vyplnit některou mezeru v našem historickém bádání, poctivě udělat kus vědecké práce [...]. Vlastně snad je dost neobvyklé, aby se děvče věnovalo historii a vědě, ale ...co z toho, že je to neobvyklé? [...] Má-li děvče k takové práci chuť*

a schopnosti...“¹⁶¹ Zevšeobecněný názor, že se žena nemůže povznést k nejvyšším intelektuálním výkonům, sice hrdinka naprosto odmítá, ovšem ve společnosti je toto přesvědčení stále platné. Důkazem toho je fakt, že ani s doktorátem a všemi předpoklady pro vědeckou činnost nemůže Diana dlouho sehnat slušné pracovní místo. Jedinou příležitost pracovat ve vystudovaném oboru získává díky protekci známého profesora, a i tak je to profese značně podhodnocená: „*...byla přijata jako prozatímní výpomocná praktikantka do Zemského archivu... Výpomocná praktikantka – hm, neznělo to zvlášť honosně, ale co z toho, byla skoro u cíle svých tužeb!*“¹⁶² Přestože to nebyla práce, kterou si Diana vysnila, dělala ji poctivě a s nasazením. To, že Dianu nechtěli zaměstnat v odpovídající vědecké pozici, bychom mohli vysvětlit i slovy Dany Musilové, která tvrdí, že pro tyto ženské profesní role

¹⁵⁹ BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*. 1. vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 169.

¹⁶⁰ BUREŠOVÁ, J. Okolnosti a souvislosti postupu žen k podobě společensky samostatné aktivní lidské bytosti. In ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. (eds.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 374 – 375.

¹⁶¹ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 81.

¹⁶² Tamtéž, s. 155.

neměla společnost předobrazy v minulosti a nedokázala si je ztotožnit se žádnou z tradičních ženských rolí.¹⁶³

Zlom v Dianině profesní kariéře přináší odjezd na stipendijní badatelskou cestu do Itálie. Z původně plánované roční výzkumné práce se však nakonec stane téměř dvou a půl letý zahraniční pobyt, během něhož si Diana uvědomí, že ačkoli je pro ni věda bytostně důležitou hodnotou, přirozené volání po lásce profesí nezažene: „*Ovšem ...mám radost ze své vědecké práce, [...]. Ale...čekám od života ještě něco...Práce mi nestačí k plnosti života [...]. Má práce má pro mě ohromnou hodnotu, ale co je to všechno platno, když přes to stále ještě nemohu být hotova....s tím snad chorobným toužením v sobě, aby...*“¹⁶⁴ Dianina touha se realizovat ve své profesi a současně vést rodinný život je, jak se můžeme dočíst v knize *Iluze spásy*, typickým rysem generace vzdělaných žen, která do života vstupují po první světové válce.¹⁶⁵ Fakt, že si touhu po vědě i po muži hrdinka přiznává s jistým ostychem, svědčí o tom, že v ní nepsané pravidlo o nemožnosti skloubit intelektuální profesi s rodinným životem stále rezonuje. Její vnitřní pnutí v otázce profesního a rodinného života je podle našeho názoru naprosto samozřejmé, protože ona sama ještě vyrůstala v prostředí, ve kterém bylo rodinné štěstí vzdělaným ženám (i zákonně) odpíráno.

Po návratu do Čech Diana brzy poznává, že přestože se zákony změnily, společenské předsudky vůči vdaným ženám v intelektuálních profesích jen tak nevymizely. Ukazuje se totiž, že problém sehnat slušné zaměstnání se jejím manželstvím ještě prohloubil: „*Ví se dnes všeobecně, že jste vdaná...mezi historiky se to hned rozkřiklo, mnozí tedy soudí, že nejste už tak moc závislá na svém zaměstnání...však mi rozumíte,*“¹⁶⁶ říká Dianě její bývalý zaměstnavatel. Dianina bezútešná pracovní situace tak plně odpovídá skutečnosti, že ačkoli byla Ústavou nově vzniklé ČSSR deklarována rovnost ženy a muže ve všech ohledech, do praxe pronikaly tyto novoty jen velmi pomalu.¹⁶⁷

Diana, doktorka filosofie se zkušenostmi ze zahraničního badatelského výjezdu, nakonec pracovně zakotvuje v Národní a univerzitní knihovně, kde získává opět místo praktikantky. Netřeba dlouze rozebírat, že se tak děje opět díky osobní intervenci bývalých univerzitních profesorů. Ačkoli je to místo podhodnocené, Diana je za něj vděčná, protože jí umožňuje finanční obživu a dovoluje jí pracovat v pro ni přirozeném intelektuálním prostředí:

¹⁶³ MUSILOVÁ, D. Uplatnění absolventek vysokých škol v období první republiky. In M. Pokorná (ed.), *Semináře Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000–2001, Práce z dějin vědy*, sv. 3, Praha 2002, s. 172.

¹⁶⁴ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 187–188.

¹⁶⁵ BAHENSKÁ, L., HECZKOVÁ, L., MUSILOVÁ, D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice: Veduta, 2011, s. 172.

¹⁶⁶ DVOŘÁKOVÁ Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 267.

¹⁶⁷ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 443–444.

„Nějakou šťastnou souhrou dostala v jakémisi knihovním zákoutí či okenním výklenku svůj stůl, [...], zde měla chvílemi pocit přistání, [...]. Ovšemže to bylo zas jen místo výpomocné, než postoupí na asistentku, uplyne hezký čas, a než se vyprázdní místo konceptní úřednice, teprve, ale díky i za to!“¹⁶⁸

Přestože profesní dráha Diany končí v díle u práce výpomocné síly, závěr díky kladným recenzím na její dokončenou historickou práci o historii styků česko-italských vyznívá optimisticky. Dvořáková tak dílo uzavírá s nadějí, že postava Diany má šanci stát se v budoucnu skutečně historickou vědkyní.

Po všech útrapách, které Diana na cestě k tomu stát se opravdovou historičkou prožívá, se nabízí otázka – co stojí za tak silnou motivací k výkonu profese, o níž druzí soudí, že se pro ženu nehodí a v níž hrdinka často naráží na zavřené dveře? Všimnout si můžeme, že touhu intelektuálky po profesní kariéře Dvořáková nepředkládá jako záležitost emancipačního boje, jak to dělala V. Lužická u Milady, ale nachází pro ni hlubší kořeny. Zájem o historické bádání se u intelektuálky vytváří postupně a v logické následnosti – dětský obdiv k historickým zákoutím Prahy se proměňuje ve studentskou touhu vynikat dějepisnými vědomostmi nad ostatními spolužačkami, následuje uvědomění si vlastního potenciálu k historické práci a nakonec ambice ve vědeckém světě něčeho dosáhnout a seberealizovat se. Kromě toho Dianu k historické práci motivoval její otec, gymnazijní profesor historie, a důležitou pohnutkou byla i skutečnost, že profesní uplatnění je v jejím případě existenční otázkou.

3.3.4. Náhled na partnerství/manželství

„Jakživa se do chlapce nezamiluji, vdát se nechci a mít děti...ne, ne, ani pomyšlení – vůbec nechápu, co na tom lidé mají,“¹⁶⁹ prohlašuje šestiletá Diana během rozhovoru s přítelkyní. Uznáváme, že na jednu stranu může Dianino odmítání rodinného života vzhledem k jejímu nízkému věku pozbývat vážnosti, ovšem uvážíme-li dobový kontext, kdy v manželství viděly podobně staré dívky častokrát jediný smysl života, dostává rázem její odmítavý postoj rys neobvyklosti. Zároveň je tímto naznačeno, že Diana směřuje k samostatnému životu, ve kterém nebude na muži závislá. Důvod, který stojí za Dianinou mladickou nevolí k manželství a mateřství, je vysvětlen v hrdinčině hrůzném zážitku z dětství,

¹⁶⁸ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 283.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 48.

kdy se naprostou náhodou ocitla v blízkosti rodičí ženy. Od té doby měla Diana s mateřstvím spjatý spíše obraz bolesti a strachu nežli rodinného štěstí.

Na střední škole však Dianino striktní zavrhování vztahu s chlapci přirozeně slábne: „Bože, vždyť mě by se také líbilo mít známost s chytrým chlapcem, mého věku! Chodit s ním do divadla, na výlety, dostávat psaníčka, parádit se pro něho!“¹⁷⁰ Na první pohled je však patrné, že hrdinka netouží po vdavkách, ale spíše chce prožít to, co zažívají ostatní mladé dívky, které nemusely tak rychle dospět jako ona.

Že o manželství hrdinka neuvažuje jako o nutnosti, je dáno i tím, že je rozhodnutá se vydat na vysokou školu a v budoucnu být ženou samostatně výdělečně činnou. I proto odmítá první nabídku k sňatku, kterou jí po maturitě učiní její vytrvalý a movitý ctitel.

I přes veškerý upřímný nezájem o studentskou erotiku či flirtování se Diana na univerzitě blíže seznamuje s o dva roky starším studentem, jenž se později stává její prvním chlapcem. Jejich vzájemný vztah by se však dal označit jako spíše intelektuální nežli milenecký, protože ač do sebe byli oba upřímně zamilovaní, tělesné lásce se Diana bránila: „[...] neměli téměř myšlenky, která by nebyla společná, patřili si duševně zcela, ... však zcela si nepatřili fyzicky [...]. Toužila po něm a trpěla pro něho, [...] a přece zároveň ji cosi brzdilo.“¹⁷¹ Její strach z tělesné lásky vycházel z přesvědčení, že oddá-li se mu jako žena, bude mu patřit, ztratí nad sebou kontrolu a bude ovládána touhou a citem, nikoli svým rozumem. A právě takováto představa v Dianě vzbuzovala pocit nebezpečí.

Zdrženlivost, která nakonec hrdinku stojí i první vztah, nabývá v kontextu doby ještě jeden poměrně zajímavý rozměr. Jak víme, první dekády minulého století nenahrávaly příliš tomu, aby ženy živící se svou rozumovou činností vedly šťastné manželské životy. Jen těžko bychom našli v české předválečné společnosti ženu, která by zastávala roli manželky a matky a zároveň pracovala jako lékařka, vědkyně apod. To, že v Dianě představa partnerského či manželského života vzbuzuje pocit ohrožení intelektuální dráhy, se nám tak v kontextu doby jeví jako naprosto přirozené.

Simone Beauvoirová však tvrdí, že vzdát se ženství, je pro ženu jako vzdát se lidství, odporuje to přirozenosti.¹⁷² To si nakonec uvědomí i Diana: „*Studium jí nestačilo. Teprve vlastně zde v Římě, si to sama sobě doznala, že také ona stojí o to, aby někde existoval mladý muž, který by v ní viděl děvče hezké, svěží k lásce nakloněné, děvče a ne jen vědátorku*

¹⁷⁰ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 80.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 136.

¹⁷² BEAUVOIROVÁ, Simone. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis, 1966, s. 355.

a učence v sukních.“¹⁷³ Vidíme tedy, že i šestadvacetiletá Diana, která od dětství slýchávala, že *nežensky* studuje nebo že má *neženskou* profesi, tíhne k naprosto přirozeným ženským tužbám.

Dianiným osudovým mužem se stává Bedřich, kterého potkává v Itálii na badatelském výjezdu. Přestože jeho postava představuje typ obyčejného, tuctového muže, Diana se do něj bláznivě zamiluje a téměř bezmyšlenkovitě se mu odevzdává. Domníváme se, že je to hlavně tím, že Bedřich byl konečně někdo, kdo Dianě dodával onen kýžený pocit ženskosti, který jí celý život tak chyběl: „...*ach, konečně zde byl někdo, kdo ji shledal...ženskou a žádoucí.*“¹⁷⁴ Jejich vztah dostává poměrně rychlý spád. Po několika měsících známosti se k ní nezaměstnaný Bedřich nastěhuje a žijí spolu de facto jako nelegitimní manželé. Toto soužití „na hromádce“ bylo sice v rozporu s tehdejšími konvencemi, ale to Dianě nijak nevadilo, ba dokonce to upřednostňovala: „*Po roce jejich nelegitimního manželství...a nebylo bez zajímavosti, že on neměl nic proti tomu legitimním je učinit a že to byla Najko, jež se tomu bránila.*“¹⁷⁵

Jejich soužití však nepostrádalo pouze manželskou oficialitu, nýbrž, jak se postupem času ukazuje, chyběla mu i partnerská rovnocennost. Diana Bedřicha převyšuje ve všech ohledech. Oproti němu má vyšší vzdělání, vydělává více peněz a dokonce je to ona, na kom je nesamostatný Bedřich finančně plně závislý. Tradiční model ženských a mužských rolí zde tak Dvořáková naprosto otáčí. Zajímavé je, že zatímco Diana by se s Bedřichovou průměrností ve vztahu vyrovnala, sama pro sebe si ji dokonce omlouvala, Bedřichovi byla její duševní převaha na obtíž, měl pocit, že je Dianou přezírán, a proto hledal milostná dobrodružství i jinde. Diana věděla, že ji Bedřich stahuje, dokonce i tušila, že ji podvádí, ovšem vztah ukončit nedokázala, protože se nemohla vymanit z otrocké vášně, kterou k němu cítila. „*Zdá se, že v ničem nedovedu trefit správnou míru... Bud' jsem zdrženlivá hodně, nebo příliš, bylo by to tak nějak, že v intelektuálních ženách slábnou a odumírají přirozené ženské instinkty?*“¹⁷⁶ Dianin vnitřní monolog nám signalizuje, že hrdinka má pocit, jakoby intelekt zaslepil její přirozené ženské uvažování.

Zlom v partnerství přináší až neplánované těhotenství, kvůli němuž nakonec Diana souhlasí se svatbou a stane se Bedřichovou ženou. Manželství však pro hrdinku neznamenal nic víc než změnu jména, vztah milenců se nijak neupevnil. Tím, co naopak zásadně proměnilo Dianin vztah k Bedřichovi, bylo nadcházející mateřství. Teprve to jí dodalo sílu se

¹⁷³ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 190.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 198.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 221.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 222.

od Bedřicha duševně odpoutat a přiznat si, že ji podvádí. Diana by byla schopna žít v manželství s mužem, který by jí intelektuálně nestačil, byla by svolná muže finančně podpořit, ale nestrpí ve vztahu nevěru. A tak, napříč tomu, že je těhotná, požádá o rozvod: „*Dáme se rozvést v nejkratší možné době [Diana k Bedřichovi – pozn. DK...], [...] Po stránce hmotné mi nejsi praničím povinen. Nadosmrti. Mně, ani dítěti, které s tebou budu mít. Co se dítěte týče...a koukej, nesnaž se mi v tomhle odporovat [...], i kdybys chtěl, k dítěti nenabudeš, a to rovněž do mé smrti, nejmenšího otcovského práva!*“¹⁷⁷ Tímto Diana vystoupila ze stínu hrdinek, které musely mlčky snášet manželovu nevěru, protože na něm byly existenčně závislé (př.: postava Karličky z románu V. Lužické – *Krakonoška*).

3.3.5. Náhled na mateřství

Je zřejmé, že mateřská úloha přichází do života Diany velmi nečekaně. Úvahy o tomto ženském poslání však Dianu napadají již dříve a je z nich cítit uvědomělost hlavní hrdinky. Být matkou totiž pro ni neznamena jen rodit děti, ale i jim dát řádnou výchovu. Slovy E. Badinter je tato proměna ve vnímání mateřské funkce typická pro 20. století. Od funkce „živočišné“ se přechází k povinnosti vychovat z potomka dobrého člověka:¹⁷⁸ „*Nevěřím, že povolání všech žen je nutně rodit nebo, chceš-li to jinak nazvat produkovat spousty dětí, když přece není zaručeno, že se z celých těch legií stanou odpovědní lidé.*“¹⁷⁹ Snad právě pro tuto dávku zodpovědnosti se Diana svého vlastního mateřství obává, ví, že jako svobodná matka to nebude mít lehké. Přesto je rozhodnuta mateřskou úlohu přijmout zodpovědně a své dítě ze všech sil hmotně zabezpečit: „*...nic nevěděla tak bezpečně, jako že nechť sebeneradostnější bude život chudoby, výdělečné práce a odříkání, [...] ona učiní vše, aby se tomu malému vetřelci ničeho se nenedostávalo a že ho bude bránit a chránit všemi silami.*“¹⁸⁰

Jak jsme výše naznačili, právě mateřství se paradoxně stalo impulsem k tomu, aby Diana od Bedřicha odešla. S dítětem pod srdcem nabyla síly a odvahy vnitřně přijmout fakt, že se od fyzické vášně k Bedřichovi musí oprostit a rozvést se s ním. Těhotná se Diana vrací zpátky do Čech, kde nakonec svého synka v ukrutných bolestech předčasně porodí. Právě

¹⁷⁷ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 236.

¹⁷⁸ BADINTER, Elizabeth. *Materská láska od 17. století po současnost*. Bratislava: Aspekt, 1998, s. 147.

¹⁷⁹ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 188.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 251.

v popisu porodu spatřujeme naturalistický podtón románu, na který upozorňoval například F. Kafka,¹⁸¹ za nejpalčivější.

Velice důležité je následné vylíčení Dianiných pocitů, které zažívá po narození svého dítěte: „...najednou ji naplnil, zvláštní, neočekávaný, [...] nelogický cit. Cit nesmyslný a nemístný, přesto strhující a silný cit ne podobný ...vděčnosti k Bedřichovi [...]. Její srdce tepalo jen tím slabě ne plačícím, ale spíše krákorajícím ranečkem červeného [...]. A tu si konečně uvědomila, že nic pro ni od této chvíle není důležitější.“¹⁸² Vidíme tak, že mateřství se stává nejdůležitější Dianinou životní hodnotou. Odsouvá její duševní práci do pozadí a maže i zášť k nevěrnému manželovi. Diana si však příliš dlouho mateřskou úlohu neužije, protože její synek několik dní po porodu umírá na srdeční vadu.

Pozornost si zaslouží ještě fakt, že Diana kvůli mateřství nijak nerezignovala na svou vědeckou kariéru. Byla stále rozhodnuta pracovat a snažit se o to, aby z ní jednou byla kromě matky i vědecká historička.

3.4.6. Konfrontace intelektuálky se společností

Dianina matka

„Najko, já vím, ty jsi vzdělané děvče, ty půjdeš na univerzitu, bude z tebe vědátorka... a já...kdepak já, já se ti ovšem rovnat nemohu. Já jsem jen prostá, neučená ženská, ...“¹⁸³ Těmito slovy je výmluvně shrnuta životní rozdílnost Diany a její matky. Podobně jako tomu bylo v povídce V. Lužické, i zde je postava matky reprezentantkou tradičního ženského údělu, modelem ženy 19. století. Příznačné je, že v celém románu matčino jméno padne jen minimálně, ostatními postavami je vždy oslokována pouze podle jejích životních rolí, tzn. „ženuškou“, „paní profesorovou“ nebo „mucinkou.“ V konfrontaci Diany s postavou matky můžeme opět pozorovat proměnu ženských generačních modelů: „Matka je předobrá, slabá, dovede se do krajnosti uskovňovat, dovede virtuosně mlčky trpět a po kouscích se zbavovat svých pokladů, bojovat o život, vydělávat, to nedovede, vyrostla v jiném chráněném ovzduší, je nesamostatná [...]“.¹⁸⁴

Přestože má Diana na život již zcela jiné nazírání než její matka, autorka líčí jejich vzájemný vztah jako láskyplný. Matka byla sice neučená, ale celá rodina k ní chovala úctu.

¹⁸¹ KAFKA, František. Nad dílem Heleny Dvořákové. In *Práce*, 1965, roč. 21, č. 193, s. 5.

¹⁸² DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 281.

¹⁸³ Tamtéž, s. 91.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 64.

Postupem času, a se zhoršující se otcovou nemocí zvláště, se však začal vztah mezi matkou a dcerou proměňovat, jejich role jakoby se prohodily. Najednou to byla mladá studentka, která matku začala převyšovat a ochranně životem vést, a matka „[...] zvyklá se podřizovat kdysi rodičům a pak milovanému manželovi, přijímala tak trochu jako něco samozřejmého vedení své vážné dcery.“¹⁸⁵ Po smrti manžela se naplno projevuje matčina nesamostatnost typická pro ženu, která byla zvyklá spoléhat v otázkách obživy pouze na manžela. Za povšimnutí stojí i rozdílný přístup dcery a matky ke ztrátě společenského postavení. Zatímco Diana si po smrti otce chudobu a pád na společenské dno přiznává a nečiní jí problém to neskrývat ani před okolím, pro matku je přiznání chudoby mnohem náročnější, protože postavení „paní profesorové“ bylo jejím jediným způsobem, jak se ve společnosti definovala.

K otázce vyššího dívčího vzdělání přistupuje matka s nepochopením typickým pro minulé generace žen, které možnost studovat vůbec neměly, a proto se ani při dobré vůli nedokážou s ambicemi dívek 20. století vnitřně ztotožnit. Ačkoli tak matka Dianu ve studiu plně podporuje, tomu, že dává dcera přednost starým kostelům před tradičními dívčími činnostmi, porozumět zkrátka nedokáže: „Když já sama kdysi, [...] našroubovala svůj vyšívací rám a prací své jehly jsem sázela na bílé plátno zažloutlé klasy, v tom byla krása, ... ale tyhle tvé exkurze, tahle historie? Vysvětli mi to, dceruško, chtěla bych ti porozumět.“¹⁸⁶

Trude

Čím více se Diana profilevala jako nezávislá, vysokoškolsky vzdělaná žena, tím méně přítelkyn z dětství si udržela. Zatímco ony zakládaly rodiny, ona se věnovala studiu a práci: „Už neměly schopnost vlastní mládí k bezvýhradnému se otevření [...], žena šoférova, neměla si valně o čem povídat s historičkou.“¹⁸⁷ Není proto nijak překvapující, že její jediná přítelkyně byla spolupracovnice z historického úřadu, Švédka Trude. S Dianou má Trude mnoho společného. Obě ženy jsou přibližně stejně staré, obě to jsou doktorandky filosofie a našli bychom pochopitelně i více příměrů, ovšem o poznání zajímavější jsou spíše podle našeho názoru rozdíl mezi těmito postavami. Trude totiž představuje typ sebevědomé vzdělané intelektuálky, která konflikt mezi intelektem a svou ženskostí již překonala: [promluva Trude – pozn. DK] „Je normální, že děvče, když dospěje, žízni po lásce, je ovšem pravdou i to, že práce jí ji nehradit nemůže. Ale z toho ještě nevyplývá, že by nikdy, nemohla

¹⁸⁵ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*, 2, vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 75.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 109.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 273.

[...] *nabýt k své práci, řekněme třeba vědecké, pravou vážnost.*¹⁸⁸ V souladu s tímto míněním je Trude jak vědeckou pracovnící, tak ženou, která se umí vybraně oblékat, ženou, která se chce líbit mužům a prožívat mileneckou lásku. Oproti Dianě je tak mnohem méně analytická a spíše se řídí svou přirozeností. Ženský pud je u ní v rovnováze s jejím intelektem, a proto nepůsobí ani přehnaně rozumově, ani příliš sentimentálně: „*Jsi poctivé děvče moje Trudičko, imponuješ mi [...], jsi sebevědomý člověk, ...statečnější [...]. Tak například v tvém poměru ke snoubenci jsi mnohem přirozenější a následkem toho šťastnější.*“¹⁸⁹ [Dianina promluva k Trude – pozn. DK].

Je zajímavé, že v rozporu intelektuální a sentimentální ženské složky nachází autorka řešení právě v postavě této Švédky. Můžeme pouze odhadovat, jak moc je autorčina volba záměrná, ovšem fakt, že ve Švédsku mohly ženy na univerzitách studovat již od roku 1873,¹⁹⁰ je ve shodě s tím, že Trude má v sobě zmíněný konflikt již vyřešený. I proto veškeré rady, které Dianě ohledně vztahů uděluje, musí zákonitě směřovat do slepých uliček. Ačkoli se Diana snaží v Trude hledat vzor, je její jednání pouze jakousi nápodobou, která jí není vlastní.

Bedřich

„*Nevážný, povrchní, bez opravdovosti, dobromyslný pozér a naivní bezostyšný sobec,*“¹⁹¹ takto je hned v úvodu vyličen hlavní mužská postava Bedřicha Polana, který v díle vystupuje jako Dianin milenec, manžel a posléze i otec jejího dítěte. V porovnání s Dianou je Bedřich člověk, který si stojí velmi nízko. Vzdělání pro něj nemá žádnou cenu, proto ani nelpí na tom, aby dokončil vysokou školu. Zatímco Diana si už od dětství předeslala vysoké cíle a cítila touhu něčeho ve své profesi dosáhnout, Bedřich je člověk pohodlný bez vnitřní motivace: „*Práva, na nichž byl zapsán a o něž v sobě nemohl vzbudit pravý zájem, ho valně netěšila.*“¹⁹² Přístup Bedřicha ke studiu práv je velmi laxní, což odpovídá tomu, že jako muž nemusel o právo na vzdělání nikdy bojovat (připomeňme, že ženám se právnické obory otevřely až v roce 1918). Neměl v sobě ctižádost, kterou musely v honbě za univerzitním vzděláním prokázat ženy jako Diana. Také pohled na práci má Bedřich zcela odlišný. Nechápal pathos práce a usilování o skutečné nadosobní hodnoty. Práce pro něj byla nutné zlo, pouze způsob jak si zajistit peníze: „*...Vidiš, já nikdy nic velkého netoužil vykonat!*

¹⁸⁸ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*, 2, vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 191.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 186.

¹⁹⁰ Swedish Higher Education Authority (UKÄ): *Woman in higher education* [online], 2017, [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné na: <https://english.uka.se/facts-about-higher-education/the-history-of-swedish-higher-education/women-in-higher-education.html>

¹⁹¹ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 13.

¹⁹² Tamtéž, s. 201.

[Bedřich k Dianě – pozn. DK...] *V nic jsem nikdy nevěřil, nic nechtěl a nic následkem toho nedosáhl a nejhorší...ani mě to příliš nemrzí.*¹⁹³ Jediné, co Bedřich od života chtěl, by se dalo shrnout slovy – zábava, slast a ženy. Jak vidno, postavou Bedřicha autorka naprosto popřela mužskou intelektuální a ekonomickou dominanci, o které se ještě na počátku minulého století nepochybovalo. Ten, kdo jednoznačně z této komparace vychází jako člověk čestnější a rozumnější, je Diana.

3.4. Shrnutí

Diana je reprezentantkou generace vysokoškolaček, které do veřejného života vstoupily po první světové válce. Tato časová určenost naší hrdinku výrazným způsobem formuje, protože právě tato doba je dobou velkých nadějí, nových ženských požadavků, zklamání a rozporů. Ano, na jednu stranu se ženská jména na studentském univerzitním seznamu objevovala čím dál častěji, ovšem na stranu druhou tyto ženy zakládaly spolky typu *Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen*, které plédovalo za jejich zájmy. Autorce se podle našeho názoru podařilo tento rozpor přenést i do postavy naší hrdinky.

Již jméno hlavní hrdinky zdá se být poněkud rozporuplné. Diana – jakási vznešenost vyplývající z tohoto jména se dostává do kontrastu s obyčejností jejího příjmení: „*Proč právě ona musela vláčet životem to výstředně poetické jméno panenské bohyně lesů a lovu [...], proč ji pokřtili Diana, když to nebylo Diana de Poitiers, vůbec žádné »de«, nýbrž zcela prostě Diana Holcová.*“¹⁹⁴ Rozpor vyššího a nižšího, obsažený v jejím jméně, se podle nás stává jakýmsi charakteristickým rysem celého jejího života. Obdobný rozpor lze totiž pozorovat ve snaze hrdinky skloubit svůj vyšší intelekt a nižší tělesné ženské pudy dále v manželství, v němž se duševně vyšší Diana střetává s člověkem mnohem nižším a jednodušším, nebo v nesouladu mezi její vysokou kvalifikací a nízkou pracovní pozicí, která jí je přidělena.

Dále si všimněme toho, že již v názvu díla autorka klade před Dianino jméno titul *doktorka*. D. Musilová říká, že právě akademický titul měl pro tehdejší ženu nejen faktickou, ale i symbolickou hodnotu, protože otevíral vstup do světa mužů.¹⁹⁵ Jeho užití v názvu díla je tak možno považovat za příznakové, je tím řečeno, kam postava patří, deklaruje se jím ženská samostatnost či právo rozhodovat o svém osudu.

¹⁹³ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 253-254.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 22.

¹⁹⁵ MUSILOVÁ, D. Uplatnění absolventek vysokých škol v období první republiky, In M. Pokorná (ed.), *Semináře Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000–2001, Práce z dějin vědy*, sv. 3, Praha 2002, s. 175.

Je zřejmé, že Diana je intelektuálkou, která vede již o něco snazší zápasy, než jaké musely vést ryze první vystudované akademičky. Tomu odpovídá například to, že ji ve studiu podporovali oba rodiče, univerzitní prostředí k ní bylo až nadmíru přátelské, volí za svůj cíl vědeckou dráhu (jak víme, velmi často volily doktorky filosofie snazší variantu – dráhu středoškolské učitelky) a v neposlední řadě stojí za zmínku i to, že rodinný život pro ni byl slučitelný s tím profesním. Zároveň je však patrné, že ve společnosti stále přetrvává řada předsudků vůči studovaným ženám, zejména pokud jde o vstup těchto žen do pracovního světa a o sloučení intelektuální profese a rodinného života. To naopak zřetelně vidíme v nepřízni, na kterou Diana narážela při hledání adekvátního zaměstnání a která zesílila poté, co se okolí doslechlo, že je vdanou paní a brzy bude matkou.

Zastavme se ještě u toho, jak Diana reflektovala své pracovní příležitosti. Je velice zajímavé, že postava každou práci kvitovala a vděčně přijímala, ačkoli byla podhodnocená. O čem to vypovídá a jaké to může mít důsledky? Zdá se, že pouhý fakt, že se vysokoškolsky vzdělaná žena dostala do sféry, kterou si pro sebe původně vyhradili muži, bylo již samo o sobě úspěchem. Ovšem je jasné, že ženy v tomto postavení jen velice těžko nabývaly profesní sebevědomí. I postava Diany stále cítila, že muži mají cesty k profesnímu úspěchu mnohem snazší: „*Budu-li mít jednou tolik úspěchu jako muž, cítím, že budu mít také sebevědomí jako muž.*“¹⁹⁶ Celkově můžeme říci, že profese je hrdince životním motorem, který se stává jejím východiskem z krizových životních situací a kterého se odmítá automaticky vzdát jen proto, že se stala matkou (jak bylo běžně v takovém případě očekáváno).

Pozornost je ještě třeba věnovat vnitřnímu konfliktu hrdinky, respektive rozporu intelektuální a ženské složky její osobnosti. Od dětství Diana slýchávala, že je dívka s *neženským* zapálením pro studium a pro vědu, rozumná, málo sentimentální, zkrátka jiná než ostatní dívky. Jakoby jí intelekt ubíral ženskost. Snad právě proto během mileneckého vztahu intelekt hrdinka naprosto upozadí a nechá se poprvé v životě vést primárně ženskou touhou. Toto zřeknutí se vlastní přirozenosti pak vede hrdinku zákonitě do krize.

Dvořáková zde intelektuálku vykresluje jako ženu, která cítí vše, co cítí ostatní ženy (touhu po muži, mateřský cit apod.), avšak nedokáže mezi těmito touhami a intelektem najít střední míru, nenalézá vnitřní rovnováhu. Otázkou je, mohla by vůbec tuto střední míru nalézt? Mohla by opravdově žensky milovat a zároveň vědecky pracovat v prostředí, které jí

¹⁹⁶ DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 189.

vyčítá rozumovou neženskost a odmítá ji jako vdanou ženu zaměstnat? My se domníváme, že jen velice těžko, a tím nabývá postava Diany na věrohodnosti.

Konfrontací intelektuálky Diany s okolím jsme poodkryli proměny generačních modelů matek a dcer. Ač je Dianina matka chápající a podporující ženou, dceřiným zájmům nerozumí a rozumět ani nemůže, protože ji doba formovala naprosto odlišně. Dále se autorka příběhem Diany dotkla problematiky milostných vztahů tehdejších samostatných žen. Jako nezávislá žena přistupuje Diana ke vztahu jinak nežli dívky, které toužily pouze po vdavkách. Rovnocennost, se kterou do vztahu vstupuje, se ukazuje spíše jako překážka, kterou muž není schopen akceptovat.

Prožívání i jednání Diany se zdá být kauzální a ve shodě s dobou (př. Dianino členství ve spolku SVVŽ, vztah s matkou, motivace ke studiu i k vědecké práci). Autorce se tak podle našeho názoru podařilo v hrdince zachytit poměrně reálný obraz tehdejší intelektuálky, která není jednoduchou ani černobílou postavou.

4. Eva Jurčinová: Dlouhá noc

4.1. Recepce autorčiny tvorby

Eva Jurčinová (1886–1969), vlastním jménem Anna Weberová, začala publikovat od poloviny desátých let 20. století, a to nejprve časopisecky (*Moderní revue*, *Lumír* aj.). Raná tvorba této autorky byla výrazně ovlivněna estetismem a novoromantismem typickým ještě pro počátek minulého století. Dokladem těchto tendencí jsou autorčiny první prozaické texty, knižně vydané pod názvem *Návrat a jiné novely* (1920). Pro nás je však zejména podstatný fakt, že již od tohoto díla se Jurčinová profilovala jako autorka příběhů, kterým dominují charakterní ženy z moderní měšťanské společnosti, pro které je podle Evy Taxové charakteristická senzitivita, iluze a touha po ideální lásce.¹⁹⁷ Přestože R. Jesenská se v předmluvě této sbírky vyjádřila o autorce jako o slibné poetce projevující stylovou pohotovost a citovou jemnost, v jejíchž pracích se budují silné ženské postavy,¹⁹⁸ dnes můžeme říci, že jako spisovatelka patřila Jurčinová spíše do středního proudu a příliš se neprosadila, o čemž svědčí i fakt, že v mnohých literárních příručkách je hodnocena spíše jako literární kritička.¹⁹⁹

V následujících literárních počinech pak autorka takovéto ženské postavy ukazuje v různě variovaných příbězích o lásce – *Jen srdce* (1936) či *Povídky o lásce* (1944). Typologii svých ženských postav proměnila Jurčinová až ve svém posledním románu *Dlouhá noc* (1948), kde se hlavní hrdinkou stává postava intelektuálky.

Kromě epických žánrů napsala Eva Jurčinová také básnické sbírky intimní poezie *Psýché mluví* (1928), *Mlha nad růžemi* (1933) aj. Z portfolia této autorky je nutné ještě zmínit její odborné práce, mezi nimiž vyniká zejména monografie o *Juliu Zeyerovi* (1941), kde Jurčinová odhaluje zákoutí básníkovy života a vyjadřuje myšlenku, že krajina, minulost a člověk se stávají symbolem lidského života.²⁰⁰

¹⁹⁷ TAXOVÁ, Eva. [Heslo: Eva Jurčinová]. In FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury* II. Díl H-J. 1. vyd. Praha: Academia, 1993, s. 587.

¹⁹⁸ JESENSKÁ, R. [předmluva], In E. Jurčinová. *Návrat a jiné novely*. Praha: F. Topič, 1920, s. 5–6.

¹⁹⁹ NOVÁK, J. *Přehledné dějiny literatury české*. 4. přepr. a roz. vyd. Olomouc: Promberger, 1936–1939, s. 1502.

²⁰⁰ FIALA, M.: Julius Zeyer Evy Jurčinové. In *Literatura určená k likvidaci: Sborník příspěvků z konference pořádané v Brně 26. – 27. listopadu 2002*. Brno: Obec spisovatelů 2002, s. 203.

4.2. Obecná charakteristika díla

Román *Dlouhá noc* je posledním publikovaným dílem Evy Jurčinové, který vyšel v jediném vydání roku 1948. Kritika dílo zřejmě příliš nezaregistrovala, protože žádné recenze se nám na něj dohledat nepodařilo a jediné zmínky o díle tvoří pouze slovníková hesla. Přesto však je právě tento počín v kontextu autorčiny tvorby jedinečný, protože se zpracováním vymyká dosavadní poetice, představuje zcela originální – intelektuální typ hrdinky a je možné ho řadit pod žánr kratšího psychologického románu.

Metaforický název *Dlouhá noc* odkazuje k době, v níž se část děje odehrává – předvečer před vypuknutím druhé světové války. S tím souvisí i kritika rozvrácené doby, která je z díla silně cítit. Rozsáhlejší část knihy se však dějově retrospektivně navrácí do 20. let 20. století a dále do času hrdinčina dětství – tzn. druhého desetiletí 20. století.

Autorka nám vypráví životní příběh tří žen, jež jsou dávnými přítelkyněmi z dětství a jež si chtějí dát po letech sraz. Zajímavé je, že všechny tři hlavní ženské postavy bychom mohli označit za intelektuálky, protože splňují jak kritérium vzdělání, tak sociální status člověka duševně pracujícího. Vystupuje zde postava Věry Skálové – lékařky, Jiřiny Kebmerské – advokátky a Jitky Roubalové – absolventky filozofické fakulty. Podle Evy Taxové se tímto výběrem hrdinek pokusila Jurčinová vytvořit „novou postavu cílevědomé intelektuálky.“²⁰¹ Přestože se životní příběhy všech zmiňovaných intelektuálek vzájemně proplétají, každý z nich je zcela jiný. Námi provedený rozbor se bude primárně zaměřovat na postavu lékařky Věry, avšak neopomineme ani její dvě přítelkyně, protože právě vzájemná konfrontace je pro náhled na zobrazení intelektuálky určující.

Ačkoli autorka užívá tři časové linie, děj románu není příliš složitý. Vstupuje do něj postava advokátky Jiřiny, které zazvoní telefon, jímž ji dávné přítelkyně zvou na schůzku. Schůzka se sice uskuteční, ovšem vzápětí se děj vrací zpět a před čtenáři se odkrývají jednotlivé životní osudy všech hrdinek. Nutno uznat, že nejvíce Jurčinová líčí zejména příběh filosofky Jitky a lékařky Věry, postava advokátky Jiřiny je vykreslena nejméně a stojí spíše v pozadí. S postavou intelektuálky Věry Skálové se seznamujeme ve chvíli, kdy přichází do kavárny na zmíněnou schůzku, ze které během chvíle musí kvůli pacientovi odejít. Poté se čtenář retrospektivně navrácí do hrdinčina dětství a období dospívání. Věra jako dívka vyrůstala v chudších poměrech, ale to jí nijak nebránilo, aby si jako cíl stanovila medicínskou dráhu. Během gymnaziálních studií dostala Věra příležitosti doučovat vnučku bohaté

²⁰¹ TAXOVÁ, Eva. Heslo Eva Jurčinová. In *Lexikon české literatury* 2. FORST, Vladimír (ed.). Praha: Academia, 1993, s. 587.

spisovatelky, díky čemuž byla uvedena do vybrané umělecké společnosti. Zde se hrdinka seznamuje i se svou první dívčí láskou, excentrickým básníkem Rydvanem, s nímž prožívá i krátký román. Toto nešťastné zamilování však vyrovnává Věřin úspěch ve studiu a následně i její pracovní počínáním v roli lékařky. O několik let později však Věra lásku přeci jen nachází v náručí milovaného doktora.

Co se týče kompozice díla, román je rozdělen do 12 kapitol, jež nejsou dále žádným způsobem členěny. Kapitoly jsou označeny pouze římskými číslicemi, nemají konkrétní názvy, které by napovídaly děj nebo námět dané části. Všechny kapitoly jsou uzavřeny, děj je v nich vždy dovršen a nová kapitola pak rozehrává děj nový. Příběh je vyprávěn v er-formě, avšak s užitím personálního vypravěče. S každou postavou se tak vždy mění úhel pohledu.

4.3. Postava intelektuálky Věry

4.3.1. Charakteristika Věry

Ve chvíli, kdy se čtenář s postavou lékařky Věry Skálové seznamuje, je hrdinka popsána jako „*prostředně velká žena středních let, oděná v hladkém šedém kostýmu*“,²⁰² na základě tohoto popisu bychom její postavu mohli považovat za zcela běžný – nevýrazný typ ženy. Následuje ovšem výčet toho, co ji od ostatních žen odlišuje: „*...a odlišující se od ostatních obou přítelkyň zdravím venkovanky a puritánským zevnějškem intelektuálky předešlé generace [...], vážné šedozelené oči, jiskřící inteligenci, jež pronikavě se odlišovala od měkké linie půvabně vymodelovaných úst, [...], její ruce byly s krátce stříhanými nehty, jež prozrazují lékařku*.“²⁰³ Jak vidno, postava je popsána jako žena středních let, která sice na první pohled může zevnějškem splývat v davu, ale to, co ji od něj odlišuje, je intelekt a sociální status lékařky. V ukázce si můžeme všimnout i zajímavého stereotypizačního atributu „*puritánský*“, který je uveden jako znak intelektuálek minulé generace. Z promluvy nejen vyplývá nejen společenské smýšlení o těchto ženách, ale i názor, že pro soudobé intelektuálky, samostatné a vzdělané ženy 30. let, je přehnaná vnější morální přísnost již přežitkem.

O Věře její přítelkyně říkají, že je „*českým kořenným člověkem. Neumí žít jinde. Nevrostla by nikdy do cizí půdy*.“²⁰⁴ Svými přítelkyněmi je nazírána jako člověk spíše rozumový nežli senzitivní. Její nitro je přeplněno otázkami a spíše, než aby hledala ve věcech

²⁰² JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 17.

²⁰³ Tamtéž, s. 18.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 17.

vnější krásu, důležitá je pro ni etická hodnota. Právě Věrin charakterní důraz na etickou a morální stránku věci je podle našeho názoru plně v souladu s její profesí lékařky. Zároveň je to důvod toho, že je Věra silnou kritičkou své doby, která v jejích očích ztratila etické hodnoty a řítí se do záhuby. Intelektuálka zde tedy vystupuje jako ostrá kritička společenských poměrů.

Z toho, jak Jurčinová líčí hrdinčino dětství, je patrné, že Věra si své místo v životě musela tvrdě vybojovat. Byla jediným dítětem nemajetných rodičů, kterým zemřely již čtyři děti. Jako malé školačce Věře navíc zemřel i otec, což ji i matku na čas odsoudilo k hmotnému strádání. Tíhou nelehkého osudu se v hrdince mimoděk buduje mladá vzrůstající síla, díky níž Věra zdolává všechny náročné životní situace.

Po smrti otce se Věra s matkou stěhují z malého města do Prahy, aby Věrka nemusela přejíždět mezi domovem a školou. Přestože hrdinka v Praze nachází okouzlení, zažívá zde i obvyklé pocity lidské nepatřičnosti. Důležitý je pak pro nás zejména popis toho, jak Věra samu sebe v této době vnímá: „*levou a nemotornou v jednoduchých šatech, [...] se složitým niterným životem, pro který měly její družky jen pohrdavý výraz.*“²⁰⁵ Jak vidno, hrdinka si vedle uhlazených a naparáděných děvčat připadá méněcenná a vnitřně složitější. Tyto pocity hodnotí Simone Beauvairová jako naprosto typické pro intelektuální typ žen a dívek, protože na rozdíl od koket intelektuálky svou existenci promýšlí a nevěnují tolik pozornosti a péče vnější kráse.²⁰⁶ Věru nejsilněji charakterizuje její profese lékařky, ve které se odráží hrdinčina starostlivost, cílevědomost i pracovitost. Zároveň je hrdinka od počátku zobrazena i jako po lásce a po rodině toužící žena, která touží po stejných věcech jako každá jiná. To, že je intelektuálního zaměření, nehraje roli.

4.3.2. Cesta za vzděláním

Věrině cestě za vzděláním není v knize věnována přílišná pozornost, víme jen několik úsečných informací. Hrdinka nejprve studovala na moravském dívčím ústavě, odkud po smrti otce přešla na pražské gymnázium. Poměry na nové škole však hodnotí kriticky a lze z nich vyvodit povrchnost vzdělání a určitý manýrismus: „*Byla cizí i mezi svými nalíčenými spolužačkami s pěstěnými rukama a lakovanými nehty v moderních vyzývavých toaletách, sdělujících si šepem svá dráždivá erotická dobrodružství světáckých a sebevědomých žen,*

²⁰⁵ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 34.

²⁰⁶ BEAUVOIROVÁ, Simone. *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, s. 357

jejichž cíl byl jiný nežli humanitní studium [...] i profesori cenili vědomosti žaček jinak nežli na moravském ústavě, odkud přišla: mládí podle původu a přístupnosti a stáří podle otcova postavení.“²⁰⁷ Již z této ukázky vyplývá fakt, že gymnaziální vzdělání se od dob Minervy výrazně proměnilo. Ve 20. letech již nejsou v lavicích výhradně žačky, které nemají jiného zájmu než studia, nejsou to „staré panny a modré punčochy“, které přijaly fakt, že cestě za titulem musí vše obětovat. Takové byly, jak bylo již zmíněno výše, „puritánky“ minulé generace. Zde vidíme, že s novou generací studentek se střední a potažmo i na vysokoškolské vzdělání stává mnohem běžnější a přístupnější záležitostí, kterou využívá daleko více dívek, než tomu bylo v letech minulých. Tato skutečnost podle nás odpovídá na i důležitou otázku, proč Jurčinová nevěnuje popisu hrdinčiny cesty studiem větší pozornost. Systém již umožňoval studovat tisícům dívkám, a tak přestože téma vzdělání zaujímá v knize důležité místo, není na něj pohlíženo jako na zcela výjimečný či ojedinělý jev. To je navíc umocněno i faktem, že všechny tři hlavní hrdinky knihy jsou vysokoškolsky vzdělané ženy.

Na druhou stranu je možné si všimnout, že Věra je typ dívky, která studovala ráda. Oproti svým spolužačkám brala studium s větší vážností a vnímala jej jako přípravu na budoucí profesi lékařky. Měla tedy jasně daný studijní cíl, který jí byl silnou motivací. Pro úplnost ještě třeba dodat, že během gymnaziálního studia docházela Věra na vlastní žádost na tzv. kondice (praxe) za účelem získat pro sebe a matku drobný příspěvek do rodinného rozpočtu. Před maturitou se tak hrdinka stala ještě soukromou učitelkou sekundánky z bohaté rodiny Divišových. Posléze se již vydává studovat pražskou lékařskou fakultu.

4.3.3. Intelektuální profese

„Lékař nemá dávat svého slova, neboť ho nemůže nikdy dodržet,“²⁰⁸ praví Věra, když kvůli zásahu u pacienta přichází pozdě na smlouvenou schůzku s přítelkyněmi. I z toho lze usuzovat, že se jí lékařské povolání stalo posláním a životním smyslem, kterému mnohé podřizuje. Zároveň to vypovídá o skutečnosti, že jako lékařka si Věra počíná velmi profesionálně. Kdykoli, když ji zastihne nějaký nečekaný zdravotnický případ, podřídí mu své plány a vydá se za pacientem nehlédě na jeho původ, finance či na denní hodinu. Není proto divu, že Věřin soukromý život je plně podřízen jejímu zaměstnání. Když je třeba, pracuje několik hodin denně, a proto na společenskou zábavu či milostné vztahy nemá vůbec čas.

²⁰⁷ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 34.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 18.

Pro komplexnější náhled na postavu je důležité zmínit i vnitřní pohnutky, které hrdinku svedly na dráhu lékařky. Medicína byla pro Věru jasnou volbou už během středoškolského studia. Může za to především její silná vnitřní motivace pramenící z humanistické představy, že jako lékařka bude moci lidem sloužit a pomáhat: „...*jež od počátku svého lidského uvědomění chtěla sloužiti trpícímu člověku a pomáhat jeho bolestem [...]*“.²⁰⁹ Jistou motivací k lékařské profesi mohl být navíc i fakt, že Věra byla jediným přeživším dítětem z pěti sourozenců, kteří zemřeli na záškrtovou epidemii. Touha léčit nemocné a tišit bolest tak mohla pramenit i z těchto trýznivých osobních zážitků.

Kromě vlastního hrdinčina náhledu na povolání lékařky je zajímavý i soudobý pohled veřejnosti na ženu – lékařku. Přestože byla společnost ve 30. letech 20. století k těmto ženám jistě mnohem tolerantnější, nežli tomu bývalo v prvních letech 20. století, Věřino rozhodnutí pro medicínu budilo v kontextu jejího ženství stále údiv a překvapení. Zřetelně to vidíme například při rozhovoru Věry s básníkem Rydvanem, který se jí táže: „*Proč chcete však, ctitelko Březiny a Beethovena, studovat medicínu, surové a chlapské řemeslo?*“²¹⁰

V souvislosti s předešlou rozebíranou hrdinkou, doktorkou Dianou Holcovou od Heleny Dvořákové, je zajímavé, že Věra vůbec netrpí pocitem, že by se jako budoucí lékařka měla držet zkrátka a za svými mužskými pracovními kolegy zaostávat jen kvůli tomu, že je žena. Intelektuálka její generace již podle ní může mít naprosto stejné pracovní úspěchy jako muž a hřát se na výsluní stejně jako on: „*Jsme, pane doktore, generace, která bude se svými mužskými kolegy zápasiti o kus chleba a o místo na výsluní stejnými zbraněmi...*“²¹¹ Není to tedy již o pouhé možnosti daný obor studovat, ale i v oboru pracovat a dosahovat v něm úspěchů. V profesní oblasti již tedy Věře sebevědomí a dravost nechybí.

První pracovní příležitost Věra dostává jako asistentka lékaře na pražské klinice. Opět si můžeme povšimnout, že nemá sebemenší problém tuto práci sehnat, což též odpovídá pokročilejší situaci v problematice zaměstnávání vysokoškolsky vzdělaných žen. Sblížení s tamním ženatým lékařem, profesorem Bílým, ji však nakonec přiměje k cestě do Francie, kde Věra nějaký čas pracuje jako lékařka na pařížské klinice. Účel cesty byl však dvojí, jako lékařka zde hrdinka získávala zkušenosti, jako žena se snažila intelektuální pracovní vytížeností na profesora zapomenout. Intelektuální profese se tak hrdince alespoň dočasně stává prozatímním smyslem života, ve kterém láskou zhrzená Věra nachází útočiště. Po

²⁰⁹ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 30-31.

²¹⁰ Tamtéž, s. 47.

²¹¹ Tamtéž, s. 48.

návratu do Čech si pak Věra otevře vlastní ordinaci, kde úspěšně provozuje sice náročnou, ale jejímu srdci tak drahou lékařskou praxi.

4.3.4. Náhled na manželství a mateřství

Postoj Věry k manželství/partnerství není, jako u jediné ze zkoumaných postav intelektuálek, nijak negativní. Její postava nikdy neprohlašuje, že se nevdá, a ani si neodříká milostná vzplanutí. V tom, jak intelektuálka vnímá manželství, se tak posouváme zase o něco dále. Již se zde neobjevuje motiv zřikání se lásky pro budoucí studium a intelektuální kariéru. Fakt, že Věra není ani ve středním věku vdanou paní, nelze spojovat s tím, že by se hrdinka vztahu bránila, aby neztratila možnost se profesně prosadit či aby nad ní měl moc muž, ale je to pouze odraz toho, že Věra měla v lásce smůlu. Na roli manželky a matky je tak nahlíženo jako na jednu z rolí profesně aktivní ženy, vzájemně se tyto úlohy nevylučují. Dokladem toho je postava Věřiny přítelkyně, advokátka Jiřina, která má malou dcerku a současně vede advokátní kancelář. Souhlasně s Věřiným postojem vyznívají i slova Albíny Dratkové, která v knize *Duše moderní ženy* (1948) říká, že: „Žena dnes nepovažuje za samozřejmé vidět v muži autoritu a podřizovat se mu ve všem jako její babička.“²¹²

První milenecký vztah zažívá Věra v sedmnácti letech s moderním básníkem, doktorem Rydvanem. Charakter jejich poměru je vystižen v prosté skutečnosti, že Věra je naivní mladou dívkou, která poprvé v životě cítí milostné okouzlení, a on je prostopášným básníkem, který ženy vábí na své verše: „*Co mi chcete zde – snad v hodinovém hotelu?*“ zvolala [Věra – pozn. DK] a v jejích slovech se mísila hrůza s bolestí. Vzal ji znovu kolem pasu. Proč tuto sladkou chvíli rušíte...sladkou a jedinou, lhostejno v jakém okolí?“ ptal se zrušení opojení. „Kdo myslíte, že jsem? Proč mě sem vedete?“, vykřikla jako v horečném snu. Úsměv dobrodruha zhyzdil jeho tvář grimasou.“²¹³

Věra s básníkem prožije krátký román, který naštěstí skončí ještě dříve, než by se mohl rozvinout, a přivést ji do záhuby. Mimoděk tak vidíme, že i když Věra není líčena jako dívka lehkých mravů, k otázce mileneckých předmanželských afér je její postoj mnohem otevřenější nežli u dívek z dřívějších dob, pro něž předmanželský sex nepřicházel v úvahu a které se pro mužskou náruč vzdávaly své budoucnosti (viz intelektuálku Miladu v povídce od V. Lužické).

²¹² DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. 2. vyd. Praha: Československý kompas, 1948, s. 74.

²¹³ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 59.

Nepříjemný zážitek s básníkem v hrdince na čas sice mrazil milostné touhy, ovšem později jí do života přece jen láska vstoupila. Když Věra pracovala na klinice, zamilovala se do profesora Bílého: *Profesor Bílý, vědátor evropského jména, krásný elegantní muž na sklonku mužských let, upoutával ji nejen svým geniem, ale i zajímavou prošedivělou hlavou a i ohnivým pohledem [...]*.²¹⁴ Jak vidno, tentokrát hrdinka nachází zalíbení v intelektuálovi, který jí je obrazem vzdělanosti. Postarší profesor, s pověstí přísného a chladného muže, nevidící ženskou krásu, její city opětoval. Podnětné je, že Věra profesora učarovala i svým nebývalým intelektem, který jedině muž jako on dokázal na ženě plně ocenit. Překážkou v jejich vztahu však byl fakt, že profesor již několik let žil v nešťastném manželství s o řadu let starší ženou, jejíž jmění mu před lety umožnilo vědecky pracovat: „*Mám vás rád, Věro, rád,*“ vyslovil se pevně: „*Dovedl byste svou dívčí nožkou kopnout do předsudků a býti má proti všem a všem – možná i těžkým překážkám?*“²¹⁵

Ano, Věra by byla schopná postavit se společenským předsudkům a státí se jeho ženou, ovšem to, co jí bránilo se vrhnout do vztahu se ženatým mužem, vycházelo z podstaty jejího morálního charakteru. Po přímém střetnutí se s profesorovou manželkou si uvědomila, že této ženě manžela vzít nemůže. Paní profesorová neměla jiného smyslu života, než být něčí manželkou. Byla to žena předešlé generace, a ač bohatá, stále žena, která stála ve stínu svého muže. V této souvislosti je pro nás důležité Věřino uznání, že na rozdíl od profesorovy manželky má ona smysl bytí ve své lékařské profesi: „*Ne, nemohla jí ho vzít, [...] byl jí vším na celém světě, neměla živočišných drápů, které krutě a krvavě si rvaly štěstí jiných – a byla mladá a silná svou prací, svou vírou v její lidský úl.*“²¹⁶ Hrdinčinu výpověď lze interpretovat jako jasný důkaz toho, že manželství pro ni nepředstavuje jediný smysl života a nutný úděl ženy. Věra klidně bude žít bez muže, protože naplnění nachází i ve své intelektuální profesi. V nastíněném milostném trojúhelníku se mimo jiné odráží také téma intelektuální rovnosti partnerů. Je zřejmé, že Věra tíhne k muži, který má stejný duševní základ, a ze stejného důvodu i on tíhne k ní. Profesorovou „*femme fatale*“ se zde nestává žena bohatá, závislá a pokorně mlčící, ale právě samostatná intelektuálka. Přestože Věra profesora nejprve odmítne, po letech se jejich životy opět protnou, protože profesor ovdověl. Nakonec tedy hrdinka lásku přece jen nachází v náručí milovaného muže.

Hrdinka nakonec tedy lásku přece jen nachází. Přestože do role matky autorka Věru nestaví, náhled postavy na mateřství je možné vyvodit. Již jsme několikrát narazili na to, že

²¹⁴ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc: román*. V Brně: Mír, 1948. s. 67.

²¹⁵ Tamtéž, s. 68.

²¹⁶ Tamtéž, s. 68.

intelektuálkám společnost přiřazuje atributy jako – chladná, mužská, bezpohlavní apod., čímž je hází do světla podivných ženštin, které necítí přirozené ženské touhy jako je láska milenecká a mateřská. V obou předchozích dílech jsme se přesvědčili, že tyto rysy naše literární postavy intelektuálek nemají, a nejinak tomu je i v případě Věry. Byť tato hrdinka nemá po boku partnera, touhu po dítěti přirozeně cítí: „*Jindy za noční služby v nemocnici, [...] ozvala se kdesi v hlubině její bytosti touha po dítěti. Jakým mocným štěstím by naplnilo její život, plný temného a ledového stínu, jak ráda by se bila pro ně se životem a s osudem.*“²¹⁷ Na základě toho můžeme vyvodit, že Věra jakožto samostatně výdělečně činná žena si mateřství již nutně nepojí s manželstvím. Manželství a mateřství se vzájemně nepodmiňují, což odpovídá tomu, že Věra je typ ženy, která by byla schopná se o své dítě postarat i sama.

4.3.5. Konfrontace intelektuálky s okolím

Postava matky

Postavě matky není v díle věnováno příliš mnoho prostoru, je to vedlejší ženská postava, která stojí v pozadí děje. Přestože má o ní čtenář jen málo informací, je důležité její postavu zmínit, protože poodkrývá tehdejší proměnu generačních modelů matek a dcer. Jméno matky zůstává po celou dobu skryto, což odpovídá prosté úloze, kterou jí autorka přiděluje. Její postava je vykreslena jako žena, která nikdy žádné zaměstnání nevykonávala, podle klasického dřívějšího modelu byla její úloha výhradně v roli matky, manželky a hospodyně. Po smrti manžela, jediného živitele rodiny, tudíž přichází období existenčního strádání: „*Matka musila počítati haléře, zašívati, čistiti a žehlit přešité šaty z lepších dob, musela vykonávati hrubou a těžkou práci v domácnosti, po které padala únavou.*“²¹⁸ I zde je tak zachycena neutišená situace tehdejších vdov, které se po ztrátě manžela ocitly na sociálním dně a musely si začít vydělávat těžce podhodnocenou manuální prací.

Ač je matka prototypem ekonomicky nesamostatné a na muži závislé ženy, v lidské a především v mateřské rovině neselhává. Je obětavým rodičem, který si pro dobro svého dítěte sám mnoho odřiká. Věru ve studiu podporuje, protože si uvědomuje, že vzdělání je pro její budoucnost důležité. Potvrzuje to i tím, že potají šije prádlo do obchodů, aby zajistila nutný výdělek, a dceru udržela na škole.

²¹⁷ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 69.

²¹⁸ Tamtéž, s. 34.

Postava advokátky Jiřiny Kumberské

Jiřina Kumberská je Věřinou přítelkyní ze studentských let. Přestože jí je věnován značně menší prostor než zbývajícím intelektuálkám, je pro nás její postava důležitá, neboť ukazuje zcela odlišný životní příběh. Tím se v celkovém náhledu na postavu intelektuálky dostáváme k tomu, že tyto ženy již nežijí šablonovité životy jako ty z minulé generace, ale samy si píší své osudy. Jurčinová tuto tendenci podtrhuje právě tím, že v díle vykresluje tři zcela rozdílné životní příběhy žen – intelektuálek, a tím hrdinky individualizuje.

O postavě Jiřiny Kamberské víme, že stejně jako Věra studovala nejprve gymnázium, poté šla na právnickou fakultu a po promociích odjela studovat ještě pařížskou Vysokou školu politickou. Zaměření jejího studia bylo tedy orientováno na oblasti, které byly dlouhou dobu ženám zapovězeny (práva a politika). To, že autorka volí pro Jiřinu právě tyto obory, dokládá, že po letech vzdělanostního a profesního podceňování měly ženy ve 30. letech konečně vyrovnanější možnosti. Důležité je zmínit i to, že Jiřina svou profesi advokátky skutečně vykonává, není jí v tom autoritami bráněno jako v případě historičky Diany Holcové z předešlého díla. Jiřina vede vlastní advokátní kancelář, a to napříč faktu, že jako jediná z hrdinek zastává i mateřskou roli. Její postava je tak dokladem možnosti skloubení rodinného a úspěšného profesního života. Jelikož je Jiřina mladou vdovou, je o to palčivěji příkladem ženské duševní síly a toho, že díky vzdělání a profesi se žena dokáže o rodinu postarat sama i v náročné životní situaci.

Postava Jitky Roubalové

Postava filosofky a literátky Jitky Roubalové je v jejích studentských letech vylíčena následovně: „*Jitka Roubalová! Býval to exotický pták! [...] Měla již tehdy složitou niterní kulturu a budila ve třídě u dívek zvědavost a u profesorů nedůvěru. Později ustupovali její zralé inteligenci a pevné povaze.*“²¹⁹ Onu složitou „niterní kulturu“ bychom mohli označit za rys společný všem třem intelektuálkám, byť ho autorka v případě Jiřiny spíše konstatuje, nežli dokazuje v konkrétních situacích. Oproti Věře je Jitka člověkem mnohem senzitivnějším, stereotyp přísného a rozumářského rysu pojícího se s intelektuálně založenou ženou tudíž zcela odpadá. V souvislosti s naším zájmem vystihnout aspekty hrdinčiných cest za vysokoškolským titulem je nutné zmínit, že postava intelektuálky Jitky cílí ze všech hrdinek nejvýše. Po získání doktorátu se totiž rozhoduje pro habilitaci, čímž potvrzuje cílevědomost

²¹⁹ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 11.

soudobých vzdělankyň. Kromě tématu vzdělání a ženské emancipace je u postavy rozvíjena i výrazná milostná linka. Stejně jako naše hrdinka Věra, i Jitka je vykreslena jako žena, která touží po zcela obyčejném štěstí v náručí milovaného muže. Tím se nakonec stává smrtelně nemocný hudebník, kterého Jitka pojme za manžela a se kterým až do jeho předčasného skonu cestuje po Evropě. Jak vidno, Jitčin životní příběh i osobnost intelektuálky nabývá opět specifických rysů.

4.4. Shrnutí

Přestože jsme hlavní pozornost během rozboru věnovali postavě lékařky Věry Skálové, specifikem díla *Dlouhá noc* je nesporně skutečnost, že autorka v příběhu nevykresluje pouze tuto jednu intelektuálku, nýbrž rovnou tři – lékařku, advokátku a habilitující se doktorku filosofie, čímž se optika na tento literární typ hrdinky značně rozšiřuje. Na dílo je nejprve nutné nahlédnout v kontextu reálné situace ve vývoji ženské otázky. Navzdory tomu, že Jurčinová knihu vydává až na konci první poloviny 20. století, v roce 1948, převážnou část děje hrdinky zasazuje do 20. a 30. let. Jak víme, problematika dívčího vzdělání byla v této době již úspěšně vyřešena, a to se mimo jiné odrazilo i na tom, že na univerzitách studovalo mnohem více žen než v předchozích dekáдах. Připouštíme, že autorčin záměr vykreslit hned tři intelektuální ženské postavy svádí k interpretaci, že se vysokoškolské vzdělání stalo určitým fenoménem, s tím se ovšem nedá zcela souhlasit. O studujících ženách nelze stále mluvit jako o masovém jevu, ale spíše přestávaly být jevem ojedinělým a zcela mimořádným.²²⁰ Ztrátu oné „mimořádnosti“ Jurčinová výstižně zachycuje například v tom, jak líčí proměnu charakterů Věřčiných spolužaček z pražského gymnázia. Tyto dívky totiž ke studiu přistupovaly povrchněji, nebyly to „mimořádné“ osoby s hlubokou vnitřní motivací, jakou musely oplývat ryze první vzdělané akademičky.

V souvislosti s tematikou vzdělání se nabízí prostor i pro interpretaci toho, jak Jurčinová intelektuálku zachycuje na cestě za univerzitním diplomem. Zajímavé je, že u všech třech vysokoškolaček je popis průběhu jejich studia omezen na minimum. Čtenář se prakticky dozvídá jen fakta o tom, co hrdinky studují, a nikoli jak studium zvládají, na jaká úskalí při tom naráží apod. Otázkou však je, zda absence podrobnějšího zpracování tematiky dívčího

²²⁰ Počet žen studujících ve 20. letech UK, se pohyboval do jednotek tisíců (jedná se zhruba o čtvrtinu až pětinu z počtu studujících mužů (viz BEČVÁŘ, J. (et al). *Dějiny Univerzity Karlovy, díl IV, 1918-1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 598-602).

vzdělávání ubírá postavám intelektuálek na hloubce a celkové uvěřitelnosti (jako tomu je u postavy Milady v povídce Zlatovlas). My se domníváme, že v tomto případě je situace poněkud odlišná. Jak jsme uvedli výše, problematika ženské otázky v kontextu vyššího dívčího vzdělání byla na přelomu 20. a 30. let již vyřešená. Studentky tedy nemusely za své právo na vzdělání bojovat, ani ho obhajovat, a stejně tak je nemusela zobrazovat i umělecká literatura. Z toho důvodu nehodnotíme autorčinu strohost v tomto směru jako nedostatek.

K vyličení niterního života lékařky Věry Skálové užívá Jurčinová naopak dostatečné prostředky, čímž postavě dodává potřebnou hloubku. Například ve zdůvodnění hrdičiny motivace ke studiu medicíny a k výkonu lékařské profese nacházíme základ přímo v osobnostních rysech. Několikrát v průběhu děje hrdinka nepřímo dokazuje, že má mravní etický základ, pečovatelské sklony či touhu druhým lidem pomáhat a tišit jejich bolest. V profesní oblasti nenaráží žádná z hrdinek na obtíže spojené s jejich reálným uplatněním na pracovním trhu. Lékařka Věra vede svou vlastní ordinaci, právnička Jiřina vlastní advokátní kancelář a Jitka Roubalová usiluje o docenturu. Jak vidno, postavy nabývají jednoznačně odbornosti, profesionality a dosahují profesních úspěchů.

V ohlédnutí za zobrazením intelektuální ženské postavy je nutné uvést ještě jednu velmi podstatnou skutečnost, na kterou jsme narazili již při interpretačním rozboru. Jedná se o fakt, že všechny vystupující intelektuálky vedou zcela odlišné životy, byť vyrůstaly ve stejném prostředí. Jejich osudy nejsou šablonovité, jako tomu bylo v případě žen minulých generací, jejichž typickou představitelkou je zde, tak jako v předcházejících dílech, postava matky. Na proměnu generačních modelů matek a dcer, potažmo intelektuálek a žen starší generace, narážíme i zde. Pro ukázkou uveďme dialog Jitky Roubalové s postarší dámou: „*Jste volná. Studujete jako mladý muž. Jste dokonce tak samostatná, že si rozhodujete o svém osudu,*“²²¹ načež Jitka odvěti: „*Mezi Vaší a naší generací, milostivá paní, je velký rozdíl, skoro propast. [...] Jsme již ženy vlastními boji získané kultury a nemůžeme a nechceme si urvati ze života [...].*“²²²

Je patrné, že postavy intelektuálek Jurčinová zobrazuje již jako výsledek ženské emancipace. Nejsou to osamělé a společností odsouzené hrdinky. Boje, které svádí, se nevztahují k ženské otázce, ale k milostným citům. Intelektuálky v tomto díle jsou tak zobrazeny jako ženy zmítající se v partnerských vztazích, čemuž nahrává poměrně výrazná milostná dějová linka. Konkrétně hrdinka Věra nejprve prožívá naivní dívčí zamilovanost

²²¹ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc: román*. V Brně: Mír, 1948, s. 94.

²²² Tamtéž, s. 95.

a následně se ocitne v milostném trojúhelníku mezi ní, profesorem Bílým a jeho bohatou manželkou. Důležité je pak zejména to, že ke vztahům a obecně k manželství Věra nepřistupuje jako k nutnosti, což se prokáže i tím, že se dobrovolně milovaného muže zříká, aby zůstala věrna svým mravním zásadám. Navíc je zdůrazněno, že smysl života pro ni nepředstavuje pouze muž, ale i její profese. Jak vidno, intelektuálka je zde nově zobrazena jako žena, po níž muži touží a která překonává postavy nesamostatných a pokorně mlčících družek.

V neposlední řadě si naši pozornost zaslouží i sociálně-kritický aspekt díla. Věra sebe a své přítelkyně označuje jako „*dcery rozvráceného století*“,“²²³ čímž nepřímě odkazuje na fakt, že se závěr knihy odehrává těsně před vypuknutím druhé světové války. Tato doba je charakteristická především hlubokou morální krizí společnosti, a proto uvážíme-li, jakými etickými charakterními rysy se vyznačuje postava lékařky Věry, stává se intelektuálka i nositelkou a uchovatelkou morálních hodnot.

²²³ JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 30-31.

5. Závěr

První polovina minulého století byla z hlediska problematiky ženské otázky jednoznačně přelomovou dobou. Ženám bylo uznáno právo na vysokoškolské vzdělání, rozšířila se jejich profesní účast v intelektuálních oborech, nově mohly své politické názory vyjádřit díky volebnímu právu aj. Celkově tedy zaznamenáváme postupnou, ale zato výraznou proměnu ženské společenské role. Dvacáté století již není stoletím pouze pokorně mlčících manželek, vlasteneckých vychovatelek a svědomitých hospodyněk, o jejichž životním údělu bylo podle letité tradice předem rozhodnuto. „*Nové ženy*“ nemlčí, ale kladou otázky, nežijí šablonovité životy svých matek a babiček, ale již si píší své vlastní osudy. Vyšší vzdělání ženám otevřelo cestu k samostatnosti a nezávislosti, která, jak jsme prokázali, se vyšlapávala jen velmi pomalu a byla lemována řadou překážek. Emancipační proměny ženského světa pochopitelně tematicky pronikaly i do umělecké literatury a odrážely se na postavách hlavních hrdinek, které se stávaly uvědomělejšími intelektuálkami. V naší diplomové práci jsme se na tyto literární postavy intelektuálek zaměřili podrobněji a pokusili jsme se vystihnout, jak byly zobrazovány.

Jako první jsme se věnovali postavě vysokoškolačky Milady z povídky *Zlatovlas* (1903) od Věnceslavy Lužické. Jak se ukázalo, autorka v Miladě sice předložila na svou dobu velmi důležitá a aktuální témata (prezentuje například vysokoškolské vzdělání, touhu po ekonomické samostatnosti apod.), ovšem zobrazit v postavě uvěřitelný obraz tehdejší vzdělané a mimořádné ženy se jí bohužel nepodařilo. Její zobrazení zůstává v povrchní rovině, protože hrdinčino jednání, byť je ve shodě s pokrokovou myšlenkou, postrádá hlubší motivaci. Dalo by se říci, že postava intelektuálky u Lužické nabývá pouze didaktického významu v tom smyslu, že má čtenářky nabádat ke vzdělání a k tomu, aby se v životě nespolehaly pouze na muže.

O poznání věrohodněji zobrazuje postavu intelektuálky Helena Dvořáková v románu *Doktorka Diana Holcová* (1941). Oproti Lužické se Dvořáková daleko pečlivěji věnuje zobrazení hrdinčiny cesty za vzděláním a neopomíjí vykreslit ani hrdinčinu hlubokou vnitřní motivaci jak pro univerzitní studium, tak pro profesi vědecké historičky. I díky tomu je intelektuálka Diana daleko uvěřitelnější postavou, která nepůsobí ploše ani černobíle.

Do třetice jsme představili postavu lékařky Věry Skálové z románu *Dlouhá noc* (1948) od Evy Jurčinové. Jak se ukázalo, v náhledu na intelektuální hrdinku se tato autorka v kontextu ženské otázky posunula zřejmě nejdále, protože v díle zobrazila rovnou tři postavy intelektuálek, které již nejsou obtěžkány emancipačními boji, ale řeší boje osobní, milostné

a ryze individuální. Tím se uzavřel pomyslný kruh, který začal u Lužické, jejíž hrdinka připomínala spíše prázdnou personifikaci emancipačních hesel, dále pokračoval přes postavu mimořádné doktorky Diany Holcové, která však stále vedla boje odvíjející se od toho, že je vzdělaná žena, a nakonec byl vývoj hrdinky završen v postavě lékařky Věry a jejích přítelkyň, které břímě ženské otázky již nenesly.

Přestože ke zobrazení intelektuálky přistupuje každá autorka individuálně, v příbězích můžeme najít několik shodných tematických motivů. Jak se ukázalo, synonymem pro život vzdělané ženy z počátku minulého století se stává osamocení. Lužická i Dvořáková nechávají své intelektuálky trpět pocitem osamělosti a okolního nepochopení. Touha po vzdělání a po samostatné profesní kariéře, v tomto případě v intelektuálním oboru, vyvolává u okolí spíše nevoli, protože pro společnost jsou tyto tendence v konfliktu s konstruktem ženské feminity. Často jsme proto při rozboru děl naráželi na to, že okolí intelektuálce přisuzuje atributy jako: *neženská, mužatka* apod. Překonat tyto společenské předsudky se daří až u hrdinek Evy Jurčinové, které díky tomu ve společnosti vystupují daleko sebevědoměji a jsou cílevědomější.

Pro všechny tři autorky platí, že skrze postavy svých intelektuálek zachytily proměnu generačních modelů matek a dcer. Postava matky je ve všech zkoumaných dílech zobrazena jako nesamostatná žena výlučně tradičních rolí – matka, manželka, hospodyně. Ať se proto matky snaží sebevíce pochopit studijní a profesní touhy svých vzdělaných dcer, ztotožnit se s jejich ambicemi vnitřně nedokáží.

Jelikož jsme si postavu *intelektuálky* vymezili na kritériu dosaženého vzdělání a profesní realizace, zabývali jsme se v rozboru i tím, jak se hrdinky uplatňují na pracovním trhu. V tomto bodě lze u autorek vysledovat postupný vývoj, který odpovídá kontextu ženské otázky. Postava Milady sice směřuje k výkonu samostatného povolání, ovšem nakonec od něj opustí, protože se chystá přijmout roli manželky. Intelektuálka zde tedy naráží na nepsané, ale stále platné pravidlo, že vdaná žena přísluší domácnosti, a nikoli kariéře. Toto pravidlo se s obtížemi daří překonat doktorce Dianě Holcové, a je to zejména tím, že Dvořáková postavu zasazuje až do prvorepublikového prostředí. I přesto je však u postavy patrné, že společnost stále operuje s genderovými stereotypy. Z příběhu historičky Diany je zřejmé, že skleněný strop v některých intelektuálních oborech (zde to platí pro vědeckou činnost) byl pro ženu stále překážkou a ještě více se upevnil za předpokladu, že byla žena vdaná. Skloubení rodinného a pracovního života se daří až intelektuálkám Evy Jurčinové v *Dlouhé noci*. Její postavy pracují bez obtíží a vedle toho zastávají i roli manželek a matek. Jak pro postavu

historičky Diany, tak pro lékařku Věru přitom platí, že se skrze svou profesi seberealizují a práce se pro ně stává jedním ze smyslů života.

K otázce milostných vztahů přistupují všechny autorky podobně v tom smyslu, že pro své intelektuální hrdinky hledají adekvátního a duševně rovnocenného muže. Nalézt ho se daří hrdince Miladě, která se zamiluje do profesora Vlasáka, jenž je nakloněn ženským pokrokovým snahám, a dále Jurčinové lékařce Věře, která prožívá lásku s profesorem Bílým. Naopak Dvořáková nechává Dianu střetnout s mužem mnohem nižších duševních základů, což přirozeně partnerské štěstí nepřináší. V milostné rovině tak postavy intelektuálek přináší určité novum – partnerskou intelektuální rovnocennost a požadavek vzájemné úcty. Na postavách intelektuálek dále vidíme, že si své protějšky nemusí vybírat z povinnosti, jak to dříve ženy běžně činily, ale rozhodující jsou pro ně city. Nezavislost, kterou nové společenské postavení ženě ve vztahu k muži přináší, se u Dvořákové promítla například v tom, že těhotná Diana opouští svého záletného manžela a žádá o rozvod. Lékařka Věra svou nezávislost na muži pro změnu potvrdila tím, že odmítla náruč milovaného muže, aby zůstala věrna svým mravním hodnotám, a smysl svého života směřovala ke své profesi.

V souvislosti s tím, jak hrdinky nahlíží na manželství, je nutné ještě shrnout jejich náhled na mateřství. Přestože intelektuálka Milada i historička Diana Holcová zprvu manželství odmítají a nehlásí se ani k mateřské úloze, s postupujícím věkem je to právě mateřství, ke kterému všechny sledované postavy tíhnou, a to daleko silněji, nežli k institutu manželství. Postavy intelektuálek tímto popírají rysy neženskosti, které jim společnost přisuzovala, a naopak dokazují, že i v intelektuální ženě jsou zcela přirozené mateřské touhy.

Závěrem naší práce si dovolíme krátké zamyšlení nad tím, jakého významu nabývají tyto literární postavy dnes – je tento intelektuální typ hrdinek stále aktuální? Podíváme-li se na dnešní ženy, nelze se ubránit myšlence, že určité paralely opravdu nacházíme. Pro ženu 21. století je přece charakteristické, že chce studovat, budovat vlastní kariéru a především zachovat si svou nezávislost. Jak moc se jejich hon za nezávislostí a samostatností stává spíše útekem od přirozených ženských rolí, necháme na čtenářově samostatném posouzení, ovšem nám z toho vyplývá následující – pokud bychom hledali literární počátky v zobrazení dnešní samostatné a nezávislé moderní ženy, najdeme je právě v postavách intelektuálek z literatury první poloviny 20. století.

Seznam použité literatury

Primární literatura:

DVOŘÁKOVÁ, Helena. *Doktorka Diana Holcová*. 2. vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 337.

JURČINOVÁ, Eva. *Dlouhá noc*. Brno: Mír, 1948, s. 169.

JURČINOVÁ, Eva. *Návrat a jiné novelly*. V Praze: F. Topič, 1920, s. 178.

LUŽICKÁ, Věnceslava. *Divišova ženitba: román*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1911, s. 262.

LUŽICKÁ, Věnceslava. *Dvojčata: román*. 3. vyd. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1914, s. 174.

LUŽICKÁ, Věnceslava. *Krakonoška: román*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1913, s. 224.

LUŽICKÁ, Věnceslava. *Žena ve svém povolání*. V Praze: V. Lužická, 1872, s. 111.

LUŽICKÁ, Věnceslava. Zlatovlas. In *Květiny a ženy: povídky, novely a črty, VI*. Mladá Boleslav: K. Vačlena, 1912, s. 334.

Sekundární literatura

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 367. ISBN 80-7325-060-8.

BADINTER, Elisabeth. *Materská láska: od 17. storočia po súčasnosť*. 1. vyd. Bratislava: Aspekt, 1998. s. 277. ISBN 80-85549-04-2.

BAHENSKÁ L., HECZKOVÁ L., MUSILOVÁ D. *Iluze spásy: České feministické myšlení 19. a 20. století*, 1.vyd. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 282, ISBN: 978-80-86829-79-1

BAHENSKÁ, M., HECZKOVÁ, L., MUSILOVÁ, D. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav, 2010, s. 335. ISBN 978-80-86495-70-5.

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 175. ISBN 80-7277-241-4.

BEAUVOIROVÁ, Simone. *Druhé pohlaví*, Praha: Orbis, 1966, s. 412.

BEČVÁŘ, Jindřich (et al.). *Dějiny Univerzity Karlovy, díl IV, 1918-1990*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, s. 671.

BLAHYNKA, Milan (ed.). *Čeští spisovatelé 20. století: slovníková příručka*. Praha: Československý spisovatel, 1985, s. 832.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, 506 s. ISBN 80-244-0248-3.

ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. s. 601. ISBN 80-7194-920-5.

DRATVOVÁ, Albína. *Duše dnešní ženy*. 2. vyd. Praha: Československý kompas, 1948, s. 185.

DRTINA, František. *Dívčí školství u nás a jinde* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, s. 34 [cit. 20. 3. 2019]. Dostupné z https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/57/87/66/divci_skolstvi.pdf

FIALA, M. Julius Zeyer Evy Jurčinové. In *Literatura určená k likvidaci: Sborník příspěvků z konference pořádané v Brně 26. – 27. listopadu 2002*. Brno: Obec spisovatelů 2002, s. 203.

FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce I, A–G*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1985, s. 900. ISBN: 978-80-200-0797-1.

FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce II, K–L*. 1. vyd. Brno: Academia, 1993, s. 1377, ISBN: 80-200-0345-2.

FOŘT, Bohumil. *Literární postava: vývoj a aspekty naratologických zkoumání*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2008. Theoretica & historica, s. 111. ISBN 978-80-85778-61-8.

HANSGIRGOVÁ, Františka. *Hospodyně našeho věku: krátké naučení o vedení městského i venkovského hospodářství*. 2. opr. i valně rozmn. vyd. V Praze: I. L. Kober, 1874, s. 382

HAVRÁNEK, J. (ed.). *Dějiny Univerzity Karlovy 1802–1918, díl III*, Praha: Karolinum, 1997, s. 390.

HONZÁKOVÁ, Albína, (ed). *Československé studentky let 1890-1930: Almanach na oslavu čtyřicátého výročí založení ženského studia Eliškou Krásnohorskou*. V Praze: Ženská a národní rada a spolek Minerva, 1930, s. 331.

JESENSKÁ, R. Předmluva. In E. Jurčinová: *Návrat a jiné novelly*. Praha: F. Topič 1920, s. 5–6.

KAVANOVÁ, M. Pod dojmem Masarykových myšlenek a činů. In *Masaryk a ženy*, Ženská národní rada, Praha, 1930, s. 227-228.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1929-1938, 4 sv. Nové cíle. Škola vševědná, s. 549.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Výbor z díla*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 554.

KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. Ženská otázka. In *Epišotoly svobody*, č. 29, Praha, 1881, 2. vyd., s. 17-21.

LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E. (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 853. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 300. ISBN 80-204-0737-5.

LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T, MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha, 2009, s. 430. ISBN 978-80-246-1683-4.

MAREČKOVÁ, Dagmar. Slovo o autorce. In *Dopis prokurátorovi: tři novely*. Souborné 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 197-201.

MOCNÁ, Dagmar. *Červená knihovna: studie kulturně a literárně historická: pohled do dějin pokleslého žánru*. Praha: Paseka, 1996, s. 240. ISBN 80-7185-075-6.

MOLDANOVÁ, Dobrava, *Na písčítých půdách: České spisovatelky na přelomu 19. a 20. století*, 1. vyd. Praha: Agentura Pankrác, 2011, s. 119. ISBN 978-80-86781-17-4.

MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec - Veduta, 2007, s. 199. ISBN 978-80-86829-31-9.

MUSILOVÁ, Dana, Uplatnění absolventek vysokých škol v období první republiky. In POKORNÁ, M. (ed.). *Semináře Výzkumného centra pro dějiny vědy z let 2000–2001, Práce z dějin vědy*, sv. 3, Praha 2002, s. 171-180.

NEVŠÍMALOVÁ, Krista. *Informatorium moderní ženy* [online]. V MKP 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011, [cit. 18. 2. 2019]. Dostupné na:
https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/58/20/32/informatorium_moderni_zeny.pdf

NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999, 446 s.

NONDKOVÁ, Michela. Helena Dvořáková. In *Slovník české literatury po roce 1845*. [online], 2006 [cit. 2. 3. 2019]. Dostupné na:
<http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=307>

NOVÁK, J. *Přehledné dějiny literatury české*. 4. přepra. a roz. vyd. Olomouc: Promberger, 1936–1939, s. 1502.

PÁNKOVÁ, M., MORKES, F., MATYÁŠOVÁ, A. *Vzdělávání dívek v Čechách*. 2., upr. vyd. V Praze: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008, s. 35. ISBN 978-80-86935-06-5.

PLAMÍNKOVÁ, Františka. *O právu vdaných žen na výdělečnou práci: podle přednášek autorčiných*. Praha: Ženská národní rada, 1934, s. 18.

PRAŽÁK, Albert. Doslov. In *Doktorka Diana Holcová*, 2. Vyd. Praha: F. Kosek, 1947, s. 331-337.

Příruční slovník jazyka českého I. Díl A- J. Státní nakladatelství: Česká akademie věd a umění. Praha: 1935-1937 s. 1134.

Slovník spisovného jazyka českého. I. Díl A-M. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960. s. 1311.

SMĚŘIČKOVÁ, Helena aj. *První české dívčí gymnázium: sborník ke 100. výročí založení: [1890-1990]*. Praha: Ústřední ústav pro vzdělávání pedagogických pracovníků, 1990, s. 236.

TÁBORSKÝ, F. *Vyšší dívčí škola hlavního města Prahy a její význam pro českou kulturu*. [Praha: nákladem vlastním], 1928, 20 s.

TOMAŠEVSKIJ, Boris. *Teorie literatury*. Praha: Lidové nakladatelství, 1970, s. 157.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, MARTÍNEK, Jiří a kol. *Cesty k samostatnosti, Portréty žen v éře modernizace*. Praha: Historický ústav, 2010, 239 s. ISBN 978-80-7286-164-4.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. *Jak se žilo za časů Františka Josefa I.* 1. vyd. Praha: Svoboda, 1996, s. 284. ISBN 80-205-0088-X.

ZAPOVÁ, Honorata. *Nezabudky - dar našim pannám*. 4. vyd. Praha: I. L. Kober, 1870, s. 152.

Periodika, internetové stránky a další

ANM, f. SVVŽ, k. 1, inv. č. 23, *Kniha protokolů 1921–1927*, s. 4.

BAHENSKÁ, Marie. Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. In *Český časopis historický*. roč. 103, č. 3, 2005, s. 549-571.

Emancipace ženského pohlaví. In *Nové selské noviny. Politicko-hospodářský list*. V Táboře, 12. 2. 1892, č. 3, s. 33-38.

KAFKA, František. Nad dílem Heleny Dvořákové. In *Práce*. 1965, roč. 21, č. 193, s. 5.

PETRÍČEK, Miroslav. Prozaické dílo Heleny Dvořákové. In *Literární noviny*. 1962, roč. 11, č. 31, s. 4.

POLÁK, Karel. Helena Dvořáková: Doktorka Diana Holcová. In *Kritický měsíčník*, 1942, roč. 5, č. 1, s. 199.

PRIKNEROVÁ, Emilie: O příčině otázky učitelek. In *Ženské listy* [online], 1878, č. 6, s. 65-70. [cit. 9. 1. 2019]. Dostupné na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:c0bc5365-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:a18e5846-435e-11dd-b505-00145e5790ea>

Stanovy SVVŽ, LA PNP, fond Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, k. 1, i. č. 1566.

Swedish Higher Education Authority (UKÄ): *Woman in higher education* [online]. 2017, [cit. 25. 3. 2019]. Dostupné na: <https://english.uka.se/facts-about-higher-education/the-history-of-swedish-higher-education/women-in-higher-education.html>

ZACHOVÁ, Alena. Chrudim v románech Heleny Dvořákové. In *Chrudimské vlastivědné listy*, 1995, roč. 4, č. 2, s. 4–5.

Ženská otázka jinde a u nás. In *Národní listy* [online], roč. 16, 23. 9. 1876. [cit. 5. 1. 2019]. Dostupné na: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:b89b2de9-435d-11dd-b505-00145e5790ea?page=uuid:dae65deb-435e-11dd-b505-00145e5790ea>